

Πολυτεχνείο Κρήτης
Σχολή Μηχανικών Παραγωγής και Διοίκησης

**ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΚΡΗΤΗΣ**

Διπλωματική Εργασία

- **Τίτλος:** Ελληνική Οικονομική Κρίση: Μια Κατανοητή Προσέγγιση
- **Title:** Greek Economic Crisis: An Understandable Approach
- **Ονοματεπώνυμο Φοιτητή:** Σάββας-Γκαντάκας Αθανάσιος (Α.Μ.: 2016010024)
- **Ονοματεπώνυμο Επιβλέποντα:** κ. Ζοπουνίδης Κωσταντίνος
- **Τριμελής Επιτροπή:**
 - Ζοπουνίδης Κωσταντίνος
 - Δούμπος Μιχάηλ
 - Ατσαλάκης Γεώργιος

Χανιά , 22/02/2022

Επισήμανση

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για μη κερδοσκοπικό σκοπό, εκπαιδευτικού ή διερευνητικού χαρακτήρα, με την προϋπόθεση να αναφέρετε η πηγή προέλευσης. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για άλλη χρήση θα πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν το συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευτούν ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Πολυτεχνείου Κρήτης.

Περίληψη

Η οικονομική κρίση που διήνυσε η Ελλάδα την τελευταία και πλέον δεκαετία, επηρέασε το σύνολο των Ελλήνων, συνεχίζει να επηρεάζει την καθημερινότητά τους μέχρι σήμερα και, αναμφίβολα, αποτελεί ένα ιδιαίτερα φορτισμένο ζήτημα. Στην παρούσα, λοιπόν, εργασία θα επιχειρηθεί μία κατανοητή ανάλυση των πραγματικών οικονομικών δεδομένων, που οδήγησαν στην κρίση και τον τρόπο με τον οποίο έγινε η προσπάθεια να αντιμετωπιστεί. Στην εργασία που ακολουθεί θα αναφερθούν τα οικονομικά δεδομένα και γεγονότα, δίχως πολιτικές ή ιδεολογικές αναφορές. Σαφώς, οικονομία και πολιτική είναι άρρηκτα συνδεδεμένες, ωστόσο, δε θα γίνει καμία προσπάθεια πολιτικής τοποθέτησης. Κάθε τέτοια αναφορά θα εξυπηρετεί αποκλειστικά σκοπούς οικονομικής ανάλυσης. Το αντίστοιχο, θα λάβει χώρα και όσον αφορά στις προσωπικές απόψεις του συγγραφέα, οι οποίες θα απουσιάζουν κατά το δυνατόν. Ο αναγνώστης, λοιπόν, δύναται από την ανάλυση αυτή, να δημιουργήσει τα δικά του συμπεράσματα.

Αρχικά, λοιπόν, παρουσιάζονται τα αίτια που οδήγησαν στην κρίση χρέους για την Ελλάδα. Ειδικότερα, γίνεται μία ανάλυση των δημοσιονομικών μεγεθών και ακολουθεί η διαχρονική ανάλυσή τους για 50 έτη πριν από την ένταξη της Ελλάδας στο πρόγραμμα των μνημονίων, με τα συμπεράσματα που προκύπτουν από αυτή.

Στη συνέχεια, πραγματεύεται η ένταξη της Ελλάδας στο πρόγραμμα του 1ου μνημονίου. Εξηγείται, πως η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση επηρέασε την βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους και οδήγησε σε κατάσταση επικείμενης χρεοκοπίας. Ακολουθεί, η περίοδος κατά την οποία η Ελλάδα ζήτησε επισήμως την συνδρομή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και των Ευρωπαϊών Εταίρων, καθώς και τα προγράμματα που έλαβαν χώρα ως 1ο μνημόνιο. Εξηγούνται τα αποτελέσματα αυτού, οι πραγματικοί του στόχοι και εξάγονται τα αναγκαία συμπεράσματα.

Ακολούθως, εξετάζεται η ένταξη της Ελλάδος στο 2ο μνημόνιο. Για την κατανόηση του προγράμματος αυτού, παρουσιάζονται κάποιες απαραίτητες γνώσεις όπως η ανακοίνωση του Deauville και η συνθήκη του Μάαστριχ. Στη συνέχεια, περιγράφεται το κούρεμα του ελληνικού χρέους, γνωστό ως PSI, για το χρέος προς τους ιδιώτες, τις ελληνικές τράπεζες και τα ασφαλιστικά ταμεία. Παρουσιάζεται ο απολογισμός του προγράμματος, καθώς και

το υποπρόγραμμα που έλαβε χώρα λίγο αργότερα. Αναλύονται τα αποτελέσματα του προγράμματος για την Ελλάδα και ακολουθούν τα συμπεράσματα.

Αργότερα, παρουσιάζονται κάποιες θεμελιώδεις διαπιστώσεις, ώστε να πραγματοποιηθεί η σύνδεση μεταξύ του προηγούμενου και του επόμενου κεφαλαίου, το οποίο περιλαμβάνει την διαπραγμάτευση του 2015. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, αναλύεται η πορεία στην οποία είχε εισέλθει η Ελλάδα και η μεταχείριση της από την Ευρώπη, μαζί με τα αποτελέσματα αυτής. Εν συνεχεία, εξηγείται η ενδεδειγμένη λύση, με βάση τη διεθνή εμπειρία. Πρόσθετα, αναγνωρίζονται οι ευθύνες της Ελλάδας που οδήγησαν στην οικονομική δεινότητα. Στο σημείο αυτό, αναγκαία θεωρείται η αναφορά στην κερδοσκοπία των θεσμών έναντι της χώρας, καθώς και το κλίμα ρήξης που είχε δημιουργηθεί.

Το τελευταίο τμήμα της εργασίας ξεκινά με αναφορές στην περίοδο πριν την διαπραγμάτευση του 2015. Ακολουθεί, η ίδια η διαπραγμάτευση και οι βάσεις αυτής για την ελληνική πλευρά. Αργότερα, γίνεται μία σύντομη αναφορά στο δημοψήφισμα, τα capital controls και, εν τέλει, την συνθηκολόγηση. Αποτέλεσμα αυτής, αποτέλεσε το 3ο μνημόνιο. Ακολουθούν οι υποχρεώσεις και οι απολαβές από αυτό. Τέλος, επιχειρείται μία προσέγγιση του κόστους της διαπραγμάτευσης αυτής για τη χώρα.

Η εργασία αυτή, ολοκληρώνεται παρουσιάζοντας τα γενικότερα συμπεράσματα για την Ελλάδα σε επίπεδο αριθμών, αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο.

Λέξεις Κλειδιά: Ευρώπη, Ελληνική Οικονομία, Κρίση, Βιωσιμότητα, Χρέος, Χρεωκοπία, Μνημόνιο, Κούρεμα, PSI, Δημοψήφισμα, Capital Controls, Διαπραγμάτευση, Grexit, Δραχμή

Abstract

The economic crisis that Greece went through over the last decade, has affected all Greeks, continues to affect their daily lives to these days and, without a doubt, is a particularly emotional issue. In the present paperwork, a comprehensible analysis of the real economic data, which led to the crisis and the way in which the attempt was made to deal with it, will be attempted. The following analysis will refer to economic data and facts, without political or ideological references. Clearly, economics and politics are inextricably linked, however, no attempt will be made for a political position. Any report of this kind will serve the purposes of economic analysis. The same will take place in relation to the personal views of the author, which will be absent as possible. The reader, therefore, can extract his own conclusions, from this analysis.

At first, the causes that led to the debt crisis for Greece are presented. An analysis of the fiscal data is made, followed by an over time analysis, with the conclusions that emerge.

Subsequently, the introduction of Greece in the program of the 1st memorandum will be considered. It is explained how the global financial crisis affected the sustainability of the Greek debt and led to the impending bankruptcy. Following, the period during which Greece formally requested the assistance of the IMF and its European partners will be examined, as well as the programs that took place as the 1st memorandum. Its results, its real goals are explained and the necessary conclusions are drawn.

Next, Greece's accession to the 2nd memorandum is examined. To understand this program, some essential knowledge such as the Deauville doctrine and the Maastricht treaty are presented. After that, the Greek debt haircut is described, known as PSI, for debt to individual investors, Greek banks and insurance funds. The report of this program is presented, as well as the sub-program that took place later. The results of the program for Greece are analysed and the conclusions follow.

Later, some key knowledge is presented, as a link between the previous and the next chapter, which includes the negotiation in 2015. To achieve this goal, the course in which Greece had entered and its treatment by Europe are analysed, together with its results.

Next, the appropriate solution is explained, based on international experience. In addition, the responsibilities of Greece that led to the impending bankruptcy are recognised. At this point, it is considered necessary to refer to the speculation of the European formalists towards Greece, as well as the climate of rupture that had been created.

In the last part, references are made to the period before the negotiation in 2015. Furthermore, the negotiation itself and its bases for the Greek side are explained. Later, a brief reference is made to the referendum, capital controls and, finally, the capitulation. As a result, the 3rd memorandum is introduced. The obligations and the benefits from it, are referred. Finally, an approximation of the cost of this negotiation is attempted.

This paper concludes by presenting the general conclusions for Greece in terms of numbers and societal impact.

Keywords: EU, Greek, Economy, Crisis, Sustainability, Debt, Bankruptcy, Memorandum, Haircut, PSI, Referendum, Capital Controls, Negotiation, Grexit, Drachma

Πρόλογος και Ευχαριστίες

Η εργασία που ακολουθεί, αποτελεί διπλωματική εργασία, προαπαιτούμενο για την ολοκλήρωση των σπουδών μου στην σχολή Μηχανικών Παραγωγής και Διοίκησης του Πολυτεχνείου Κρήτης.

Για την εκπόνηση αυτής της εργασίας, νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου στο Τμήμα των Μηχανικών Παραγωγής και Διοίκησης του Πολυτεχνείου Κρήτης, όπου με τη συμβολή τους διευρύνθηκε το γνωστικό μου πεδίο και έλαβα τα ερεθίσματα για περαιτέρω μελέτη. Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Κωσταντίνο Ζοπουνίδη, διευθυντή του εργαστηρίου Συστημάτων Χρηματοοικονομικής Διοίκησης του Πολυτεχνείου Κρήτης, για την υποστήριξη και για την εμπιστοσύνη του, δίνοντας μου την ευκαιρία να ασχοληθώ και να αναπτύξω ένα τόσο ιδιαίτερο οικονομικό ζήτημα.

Ακόμη, ευχαριστώ την οικογένεια και τους οικείους μου για κάθε ηθική και υλική υποστήριξη κατά την πενταετή διάρκεια των σπουδών μου, όπου όλοι τους βρίσκονταν απρόσκοπτα δίπλα μου για κάθε ζήτημα.

Τέλος, φέρω την υποχρέωση να ευχαριστήσω ολόκληρη την κοινότητα των καθηγητών, εργαστηριακού προσωπικού, διοικητικού προσωπικού και φοιτητών για την συνολική εμπειρία που αποκόμισα από τις σπουδές μου στο Πολυτεχνείο Κρήτης.

Περιεχόμενα

Επισήμανση	2
Περίληψη	3
Abstract	5
Πρόλογος και Ευχαριστίες	7
Περιεχόμενα	8
Κατάλογος Διαγραμμάτων και Πινάκων	12
Κατάλογος Όρων	13

Κεφάλαιο 1. Τα αίτια της οικονομικής κρίσης.....15

1.1 Δημοσιονομικά Μεγέθη	15
1.1.1 Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης.....	15
1.1.2 Πρωτογενές Έλλειμμα	16
1.1.3 Χρέος	17
1.1.4 Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν	18
1.1.5 Πληθωρισμός	19
1.2 Διαχρονική Ανάλυση	20
1.2.1 1960 - 1970	20
1.2.2 1970 - 1980	20
1.2.3 1980 - 1990	21
1.2.4 1990 -1995	22
1.2.5 1995 - 2007	23
1.2.6 2007 - Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση.....	24
1.3 Σύνοψη και Συμπεράσματα	25

Κεφάλαιο 2. 1ο Μνημόνιο27

2.1 Εισαγωγή	27
--------------------	----

2.2 Χρέος και Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση	27
2.2.1 2008 και Αύξηση των Επιτοκίων	27
2.2.2 Ο φαύλος Κύκλος του Χρέους	28
2.2.4 Βιωσιμότητα του Χρέους	28
2.2.4 Κατάσταση Επικείμενης Χρεωκοπίας	29
2.3 Συνδρομή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και των Ευρωπαίων Εταίρων.....	30
2.3.1 Πρόγραμμα 2010 - 2011	30
2.3.2 Χαρακτηριστικά του Προγράμματος	30
2.3.3 Όροι του Προγράμματος	30
2.3.4 Στόχοι του Προγράμματος	31
2.4 Τα αποτελέσματα του Πρώτου Προγράμματος	32
2.4.1 Τα Αποτελέσματα για την Ελλάδα	32
2.4.2 Η διάρθρωση του Χρέους	32
2.5 Σύνοψη και Συμπεράσματα	34
Κεφάλαιο 3. 2ο Μνημόνιο	35
3.1 Εισαγωγή	35
3.1.1 Η ανακοίνωση του Deauville	35
3.1.2 Η Συνθήκη του Μάαστριχ	36
3.2 Το Πρόγραμμα - PSI	36
3.2.1 Το Κούρεμα Ομολογιακού Χρέους των Ιδιωτών	37
3.2.2 Οι Ελληνικές Τράπεζες	38
3.2.3 Τα Ελληνικά Ασφαλιστικά Ταμεία	39
3.3 Ο Απολογισμός της Περιόδου	40
3.4 Το Υποπρόγραμμα μετά το PSI	41
3.5 Τα Αποτελέσματα του Προγράμματος για την Ελλάδα	41
3.5.1 Το Κούρεμα του Χρέους	41
3.5.2 Η Ελάφρυνση των Επιτοκίων	41

3.5.3 Η Παγκόσμια Κοινή Γνώμη για την Ελλάδα	42
3.6 Σύνοψη και Συμπεράσματα	42
Κεφάλαιο 4. Θεμελιώδης Διαπιστώσεις που οδήγησαν στην Διαπραγμάτευση του 2015.....	44
4.1 Εισαγωγή	44
4.2 Μία σύντομη Ανασκόπηση	44
4.3 Η Μεταχείριση της Ελλάδας από την Ευρώπη και τα Αποτελέσματα αυτής	45
4.4 Η Ενδεδειγμένη Λύση	47
4.5 Τα Κέρδη των Ομολόγων και η Κερδοσκοπία των Θεσμών	47
4.6 Το Κλίμα Ρήξης	49
4.7 Ο Δρόμος προς τη Διαπραγμάτευση του 2015	49
Κεφάλαιο 5. 3ο Μνημόνιο	50
5.1 Εισαγωγή	50
5.2 Προς τη Διαπραγμάτευση	50
5.3 Η Διαπραγμάτευση του 2015	52
5.3.3 Η Ελληνική Απειλή	53
5.3.4 Η ΚΕΝΗ Ελληνική Απειλή	54
5.3.5 Το Δημοψήφισμα	57
5.3.6 Τα Capital Controls	57
5.3.7 Το Grexit	58
5.3.8 Η Συνθηκολόγηση	59

5.4 Το 3ο Μνημόνιο	59
5.5 Ο Απολογισμός της Διαπραγμάτευσης	60
Συγκεφαλαίωση και Συμπεράσματα	62
Summary and Conclusions	66
Βιβλιογραφία	71

Κατάλογος Διαγραμμάτων και Πινάκων

Διάγραμμα 1.1: Έλλειμα της Ελληνικής Οικονομίας 1960 - 2010	16
Διάγραμμα 1.2: Πρωτογενές Έλλειμα της Ελληνικής Οικονομίας 1960 - 2010	17
Διάγραμμα 1.3: Χρέος της Ελληνικής Οικονομίας 1960 - 2010	18
Διάγραμμα 1.4: Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν της Ελληνικής Οικονομίας 1960 - 2010	18
Διάγραμμα 1.5: Πληθωρισμός της Ελληνικής Οικονομίας 1960 - 2010	19
Διάγραμμα 1.6: Σύνολο των Δημοσιονομικών Μεγεθών 1960 - 1970	20
Διάγραμμα 1.7: Σύνολο των Δημοσιονομικών Μεγεθών 1970 - 1980	21
Διάγραμμα 1.8: Σύνολο των Δημοσιονομικών Μεγεθών 1980 - 1990	21
Διάγραμμα 1.9: Σύνολο των Δημοσιονομικών Μεγεθών 1990 - 1995	22
Διάγραμμα 1.10: Σύνολο των Δημοσιονομικών Μεγεθών 1995 - 2007	23
Διάγραμμα 1.11: Σύνολο των Δημοσιονομικών Μεγεθών 2007 - 2010	25
Σχεδιάγραμμα 2.1: Ο Φαύλος Κύκλος του Ελληνικού Χρέους.....	28
Πίνακας 2.2: Πίνακας Διάρθρωσης του Ελληνικού Χρέους κατά το 1ο Μνημόνιο	32
Διάγραμμα 2.3: Η Διάρθρωση του Ελληνικού Χρέους κατά το 1ο μνημόνιο	33
Πίνακας 3.1: Πίνακας Ονομαστικής Απομείωσης του Ελληνικού Χρέους κατά το PSI	37
Πίνακας 3.2: Πίνακας Πραγματικής Απομείωσης του Ελληνικού Χρέους κατά το PSI	40
Πίνακας 3.3: Πίνακας Ποσοστιαίας Απομείωσης του Ελληνικού Χρέους κατά το PSI	40
Διάγραμμα 3.4: Διάγραμμα Μέσου Ετήσιου Επιτοκίου Εξυπηρέτησης του Δανεισμού	42
Διάγραμμα 3.5: Διάγραμμα Διάρθρωσης των Δόσεων του Χρέους	42
Διάγραμμα 3.6: Διάγραμμα του Ελληνικού Χρέους μετά το PSI	43
Διάγραμμα 3.7: Διάγραμμα του Πρωτογενούς Ελλείμματος μετά το PSI	43
Διάγραμμα 4.1: Διάγραμμα του Ελληνικού Χρέους κατά τα τρία Μνημόνια	46
Διάγραμμα 4.2: Διάγραμμα του Ελληνικού ΑΕΠ κατά τα τρία Μνημόνια	46
Διάγραμμα 4.3: Διάγραμμα της Ανεργίας κατά τα τρία Μνημόνια	46
Διάγραμμα 5.1: Διάγραμμα των Καταθέσεων των Ελληνικών Τραπεζών	61
Διάγραμμα 6.1: Διάγραμμα Συγκριτικής Επίδοσης Μεταβολής ΑΕΠ	64

Κατάλογος Όρων

- **Δημοσιονομικά μεγέθη:**

Ως δημοσιονομικά μεγέθη ορίζονται μεγέθη της μακροοικονομίας που είναι ικανά να περιγράψουν την λειτουργία της κρατικής οικονομίας. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών κ.α..

- **Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση:**

Η αμερικανική χρηματοπιστωτική κρίση, αποτελεί συστημική κρίση που ξεκίνησε από την αγορά των στεγαστικών δανείων στις Ηνωμένες Πολιτείες το 2007. Δεδομένου του μεγέθους της αμερικανικής αγοράς, η εν λόγω κρίση μετατράπηκε σε παγκόσμια, καθώς οι επενδυτές σε διεθνές επίπεδο ήταν τρομοκρατημένοι με αποτέλεσμα να μην εμπιστεύονται τα κεφάλαιά τους, σε όσους παρουσίαζαν έστω και μέτρια επισφάλεια.

- **Διεθνές Νομισματικό Ταμείο:**

Το ΔΝΤ αποτελεί ένα διεθνή οργανισμό με αρμοδιότητα την επίβλεψη του χρηματοπιστωτικού συστήματος του συνόλου των χωρών. Ακόμη, αναλαμβάνει την παροχή οικονομικής βοήθειας σε κράτη που αντιμετωπίζουν ζητήματα ρευστότητας.

- **Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα:**

Η ΕΚΤ αποτελεί θεσμικό όργανο της ευρωπαϊκής ένωσης. Είναι η κεντρική τράπεζα για το ευρωνόμισμα και διαχειρίζεται τη νομισματική πολιτική της ευρωπαϊκής κοινότητας.

- **Ευρωπαίοι Εταίροι:**

Με τον όρο ευρωπαίοι εταίροι γίνεται αναφορά στα έτερα κράτη - μέλη της ευρωπαϊκής κοινότητας.

- **Ευρωπαϊκοί θεσμοί:**

Ο όρος ευρωπαϊκοί θεσμοί αφορά στα επτά θεσμικά όργανα της Ευρώπης. Σε αυτό συμπεριλαμβάνεται η ευρωπαϊκή κεντρική τράπεζα, το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, το συμβούλιο της ευρωπαϊκής ένωσης, η ευρωπαϊκή επιτροπή κ.α..

- **Ευρωπαϊκός Βορράς ή Πυρήνας:**

Με τη χρήση αυτού του όρου γίνεται αναφορά στο σύνολο των χωρών που βρίσκονται στο βόρειο τμήμα της Ευρώπης. Ο όρος δεν είναι καθαρά γεωγραφικός. Μέλη του Ευρωπαϊκού Βορρά είναι χώρες όπως η Γερμανία, η Ολλανδία, το Βέλγιο και οι Σκανδιναβικές χώρες.

- **Μνημόνιο:**

Το μνημόνιο αποτελεί ένα επίσημο διπλωματικό έγγραφο στο οποίο ανταλλάσσονται απόψεις, εντοπίζονται ζητήματα και ορίζονται υποχρεώσεις – απολαβές για διμερείς συμβάσεις.

- **Κούρεμα Χρέους:**

Το κούρεμα χρέους αποτελεί την απομείωση ενός μέρους ή ολόκληρου του χρέους, στην περίπτωση που ο δανειζόμενος δεν είναι σε θέση να το εξυπηρετήσει. Το τελευταίο λαμβάνει χώρα μέσα από μία διμερή ή πολυμερή συμφωνία.

- **Επιτόκιο:**

Ως επιτόκιο ορίζεται η απολαβή που απολαμβάνει ένας πιστωτής παρέχοντας ρευστότητα στο δανειζόμενο.

- **Ομόλογο:**

Το ομόλογο αποτελεί ένα έντοκο σημείωμα. Πιο συγκεκριμένα εκδίδεται από έναν οργανισμό, τον εκδότη, με στόχο ο τελευταίος να αντλήσει ρευστότητα. Αντίστοιχα, ο κάτοχος του ομολόγου καταβάλλει στον εκδότη την ονομαστική του αξία, κατά την αγορά. Ο τελευταίος, λαμβάνει κάθε χρόνο τον τόκο, γνωστό ως κουπόνι, και κατά την προκαθορισμένη λήξη του χρεογράφου λαμβάνει πίσω το σύνολο της ονομαστικής του αξίας. Στην πραγματικότητα αποτελεί ένα δάνειο.

- **Δημοψήφισμα:**

Το δημοψήφισμα αποτελεί μια διαδικασία άμεσης ψήφου του συνόλου του εκλογικού σώματος. Προκηρύσσεται με στόχο να επικυρωθεί ή όχι μία πρόταση υψηλής σημασίας, εκφράζοντας άμεσα την λαϊκή βούληση.

Κεφάλαιο 1. Τα αίτια της οικονομικής κρίσης

Αναγκαία κρίνεται η κατανόηση του ότι, η ελληνική οικονομική κρίση αποτέλεσε μία κρίση δημόσιου χρέους. Με απλά λόγια, η ελληνική κεντρική κυβέρνηση ήταν αναγκαίο διαρκώς να δανείζεται, με στόχο να καταφέρει να ανταπεξέλθει στις ανάγκες του προϋπολογισμού. Ήταν, λοιπόν, αναμενόμενο ότι μία τέτοια στρατηγική θα οδηγούσε την Ελλάδα στο να μη θεωρείται πλέον αξιόχρεη, και άρα να πάψει κάθε πιστωτής να της δανείζει.

1.1 Δημοσιονομικά Μεγέθη

Πολλοί είναι εκείνοι που αποδίδουν την ελληνική οικονομική κρίση σε συγκεκριμένες πολιτικές παρατάξεις και αντίστοιχα λάθη πολιτικών προσώπων. Ωστόσο, η παραπάνω άποψη είναι αναγκαίο να τεκμαίρεται από τα δημοσιονομικά μεγέθη. Για το λόγο αυτό, ακολουθεί η ανάλυση των σημαντικότερων δημοσιονομικών μεγεθών σε βάθος 50 ετών πριν από τη κρίση, ώστε να προσδιοριστούν με σαφήνεια τα αίτια της ανάγκης της ελληνικής οικονομίας για διάσωση. Έτσι, επιλέγεται η περίοδος από το 1960 έως και το 2010, όπου η χώρα, έμπροσθεν της χρεωκοπίας, ζητά την συνδρομή των ευρωπαϊών εταίρων. Ακόμη, είναι αναγκαίο να καταστεί σαφές ότι τα ποσά εκφράζονται ως ποσοστό του ΑΕΠ, ώστε να μην εγείρονται ζητήματα τάξης μεγέθους.

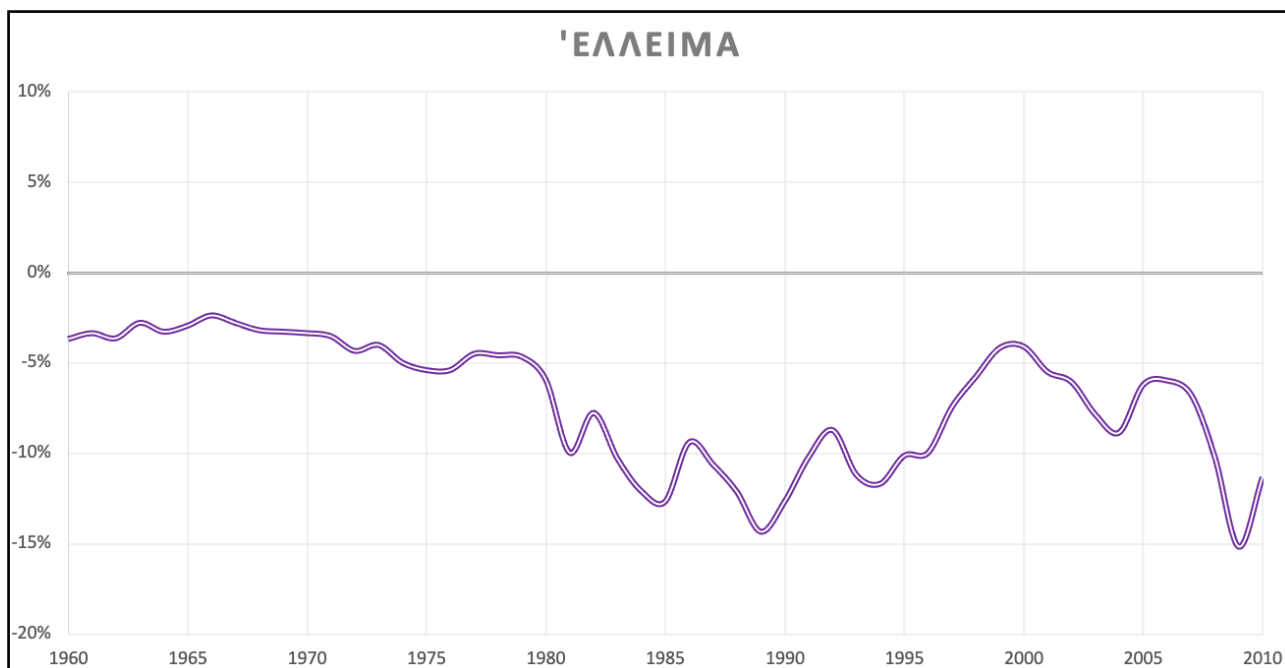
1.1.1 Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης

Ως Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης κρατικού μηχανισμού ορίζεται η διαφορά:

$$\text{Κρατικά Έσοδα} - \text{Κρατικά Έξοδα} = \text{Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης}$$

Στην βιβλιογραφία συναντάται ως ισοζύγιο γενικής κυβέρνησης, ενώ πάντα εκφράζεται ως ποσοστό του ΑΕΠ. Όταν, η διαφορά αυτή, είναι αρνητική καλείται έλλειμμα του προϋπολογισμού.

Στο διάγραμμα που ακολουθεί καθίσταται σαφές ότι, από το 1960 και έπειτα, οι δαπάνες της κυβέρνησης υπερέβαιναν, διαρκώς, τα έσοδα. Στο σημείο αυτό, μπορεί να θεωρηθεί ότι, το έλλειμμα αυτό αποδίδεται σε αποπληρωμές χρέους. Για το λόγο αυτό, υπολογίζεται το αμέσως επόμενο δημοσιονομικό μέγεθος.

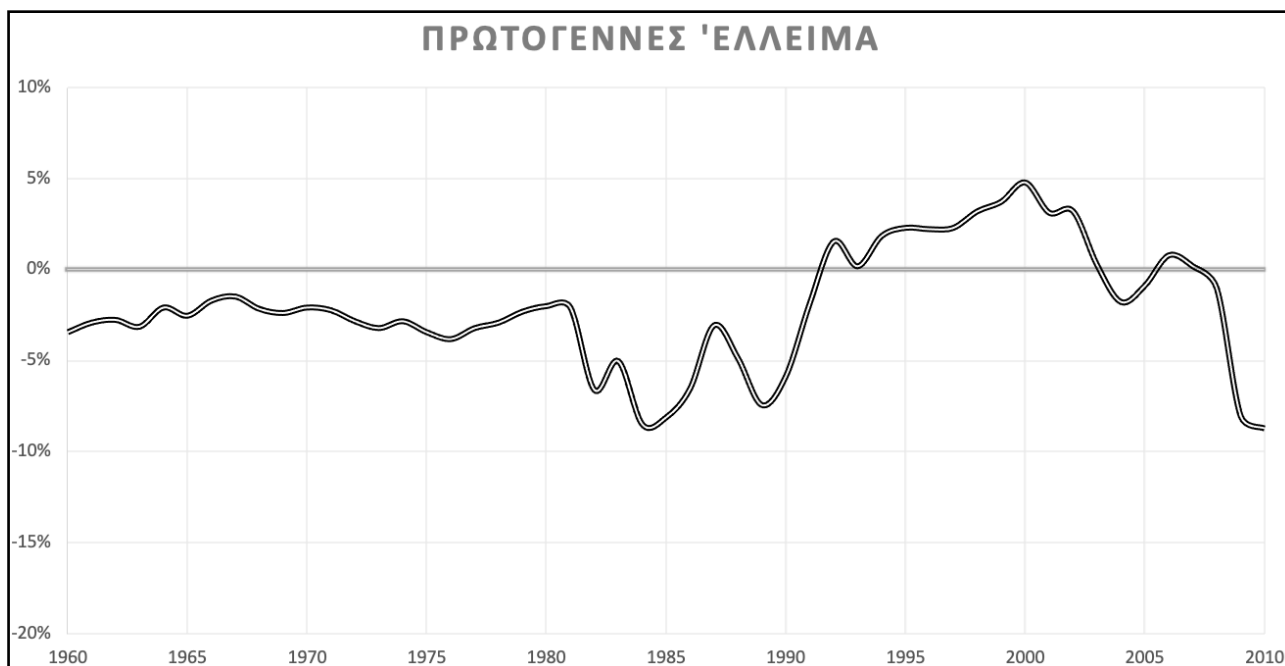
Διάγραμμα 1.1 Πηγή: OECD

1.1.2 Πρωτογενές Έλλειμμα

Το πρωτογενές έλλειμμα αποτελεί την διαφορά των λειτουργικών εξόδων με τις λειτουργικές δαπάνες του κράτους, και επί της ουσίας εξηγεί, αν ένα κράτος δαπανά περισσότερο από τις δυνάμεις του. Μπορεί να υπολογιστεί ως εξής:

$$\text{Έλλειμμα} - \text{Αποπληρωμή Τόκων} = \text{Πρωτογενές Έλλειμμα}$$

Εξετάζοντας το πρωτογενές έλλειμμα, όπως προκύπτει από το γράφημα παρακάτω, παρατηρείται ότι αυτό πέρνα και σε θετικές περιοχές. Βέβαια, η σημαντικότητα αυτού θα επεξηγηθεί στη συνέχεια.

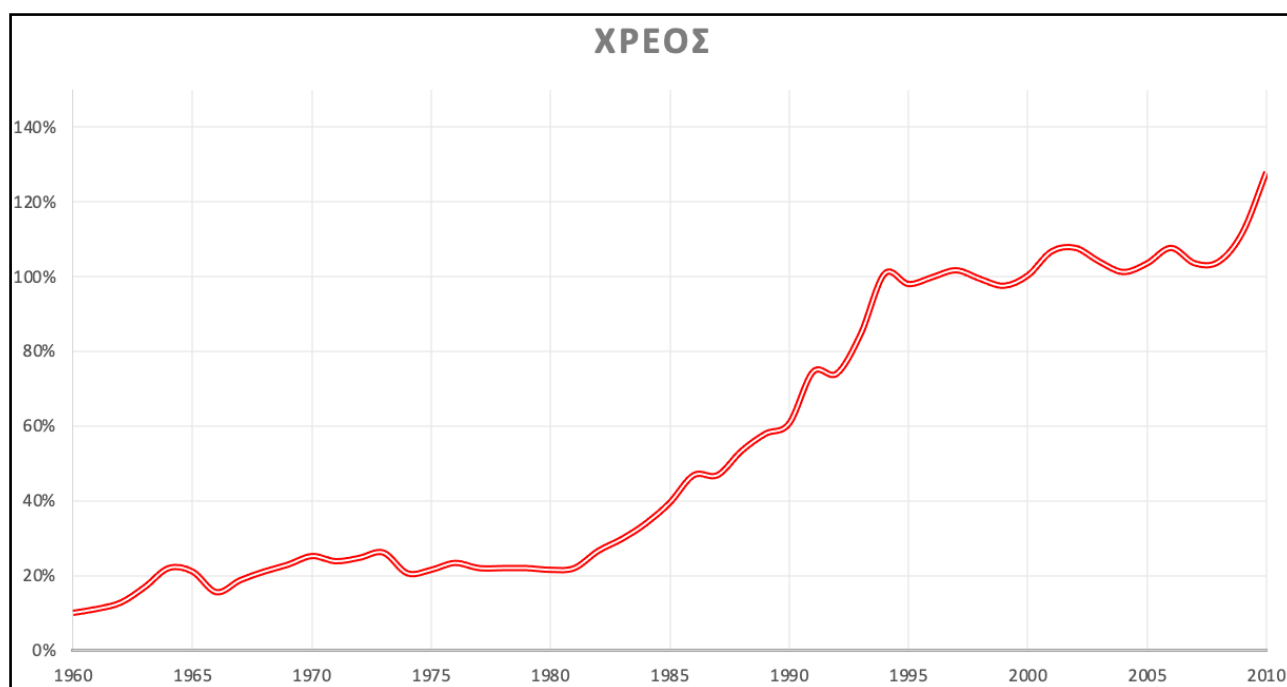
Διάγραμμα 1.2 Πηγή: OECD

1.1.3 Χρέος

Ο πλέον διαδεδομένος τρόπος κάλυψης των ελλειμμάτων είναι η δημιουργία χρέους. Αν, λόγω χάρη, απαιτείται 1δισ ώστε να κλείσει ο προϋπολογισμός, το Δημόσιο τυπώνει ομόλογα, αξίας 1δισ, που θα πουλήσει στο κοινό. Στο κοινό αυτό μπορεί να εντάσσονται ελληνικές ή ξένες τράπεζες, επενδυτικά κεφάλαια, απλοί πολίτες, ξένες χώρες και λοιποί επενδυτές. Το παραπάνω αποτελεί την ευρέως γνωστή φράση «έξοδος στις αγορές».

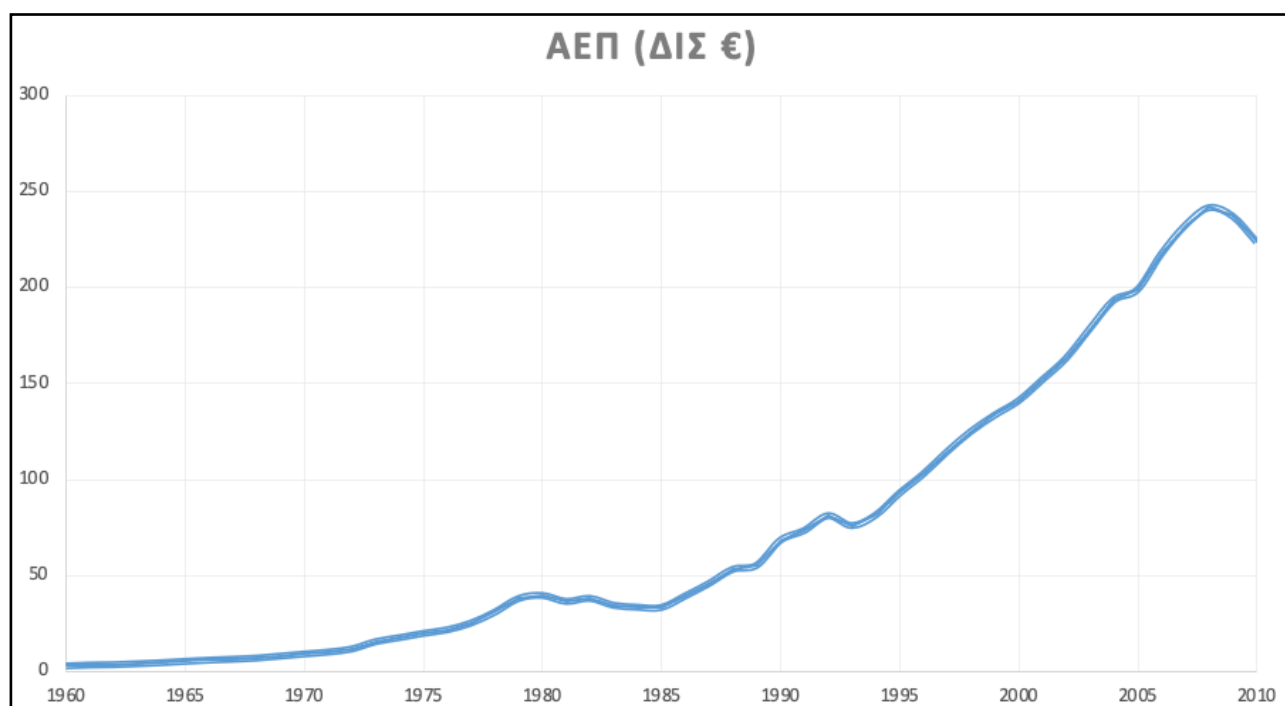
Το σύνολο, λοιπόν, των κεφαλαίων αυτών, συμπεριλαμβανομένων των τόκων, αποτελούν το χρέος μίας χώρας.

Στο διάγραμμα που έπεται παρουσιάζονται τα εκκρεμή ελλείμματα του παρελθόντος, μαζί με τους τόκους που τα ακολουθούν, ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Διάγραμμα 1.3 Πηγή: IMF

1.1.4 Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν

Διάγραμμα 1.4 Πηγή: WORLDBAK

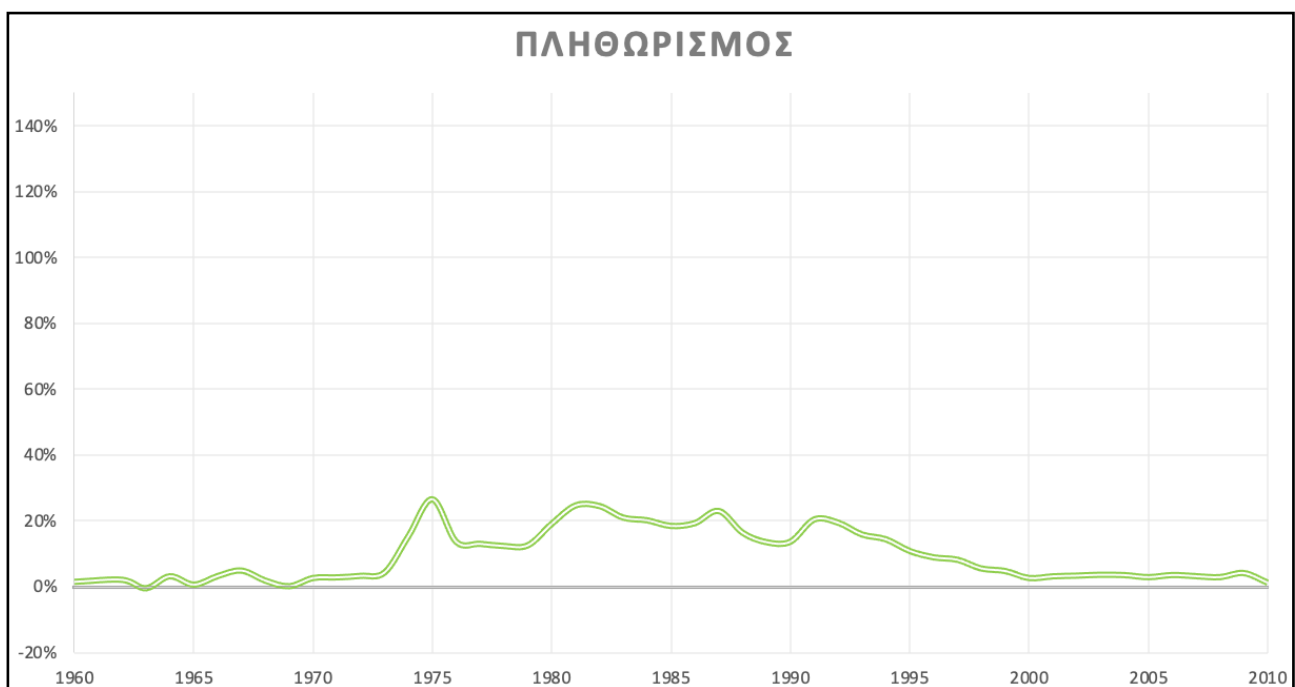
Δεδομένου ότι, το σύνολο σχεδόν των δημοσιονομικών μεγεθών καταμετράται ως ποσοστό του ΑΕΠ, θεωρείται ουσιώδης η συνεισφορά του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος στην ανάλυση. Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν αποτελεί το θεμελιώδες μακροοικονομικό μέγεθος. Η μέτρηση του,

αποσκοπεί στην κατανόηση της συνολικής αξίας των αγαθών και υπηρεσιών που παράγει μία χώρα για ένα έτος. Ακόμη, ουσιώδες θεωρείται να συμπεριληφθεί και αυτό στο συνολικό γράφημα, για την καλύτερη κατανόηση της συνολικής ευημερίας μιας οικονομίας.

1.1.5 Πληθωρισμός

Ως πληθωρισμός ορίζεται η αύξηση του συνόλου των τιμών σε μια οικονομία για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Στην πραγματικότητα, απορροφάται αγοραστική δύναμη από τους πολίτες, καθώς οι τελευταίοι, για κάποιες δεδομένες μονάδες χρήματος, δύνανται να αγοράσουν λιγότερα αγαθά ή υπηρεσίες από ότι στο παρελθόν.

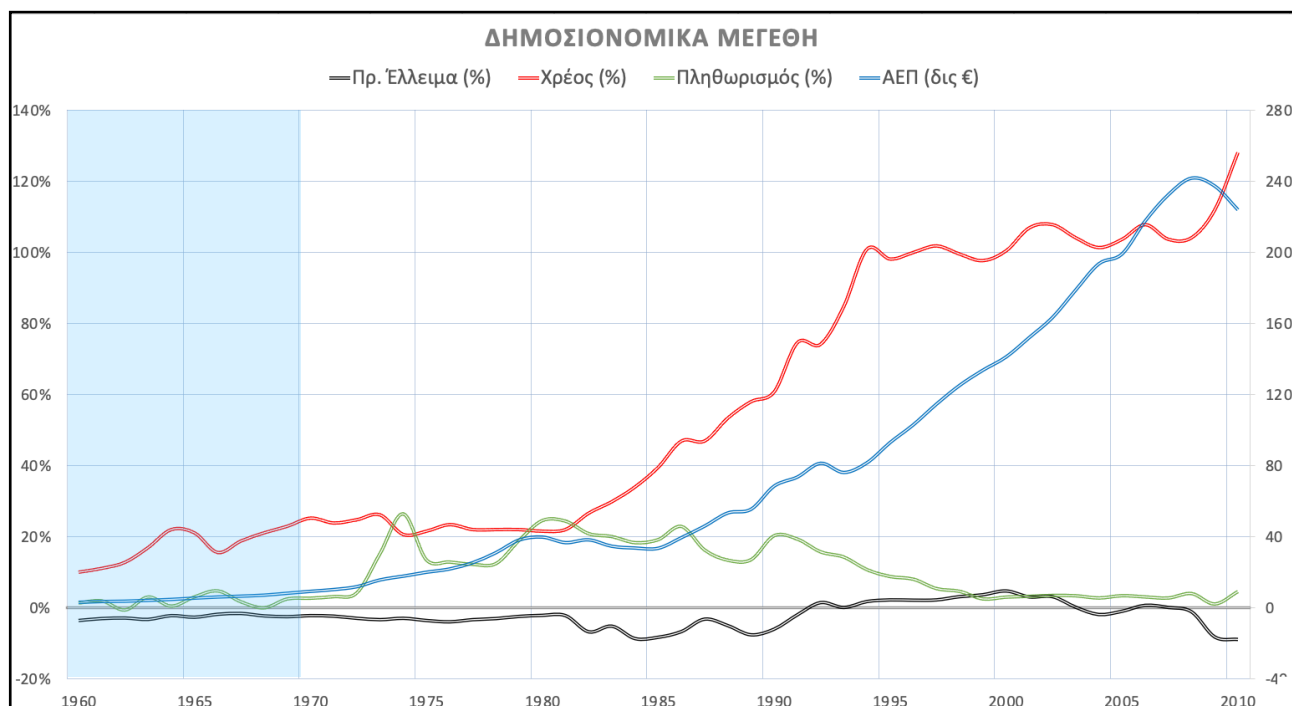
Η Ελλάδα, πριν την ένταξη της στο νόμισμα του ευρώ, ήταν σε θέση να διαχειριστεί η ίδια τον πληθωρισμό, ασκώντας νομισματική πολιτική μέσω της δραχμής. Τυπώνοντας, λοιπόν, χρήμα παρατηρούνταν ποσοστιαία αύξηση του δείκτη τιμών καταναλωτή και άρα του πληθωρισμού. Το παραπάνω φαίνεται έντονα στο διάγραμμα που ακολουθεί, από την περίοδο 1973 έως το 1992 όταν και παρατηρούνται οι πρώτες προσπάθειες συγκράτησης του πληθωρισμού.

Διάγραμμα 1.5 Πηγή: WORLDPAK

1.2 Διαχρονική Ανάλυση

1.2.1 1960 - 1970

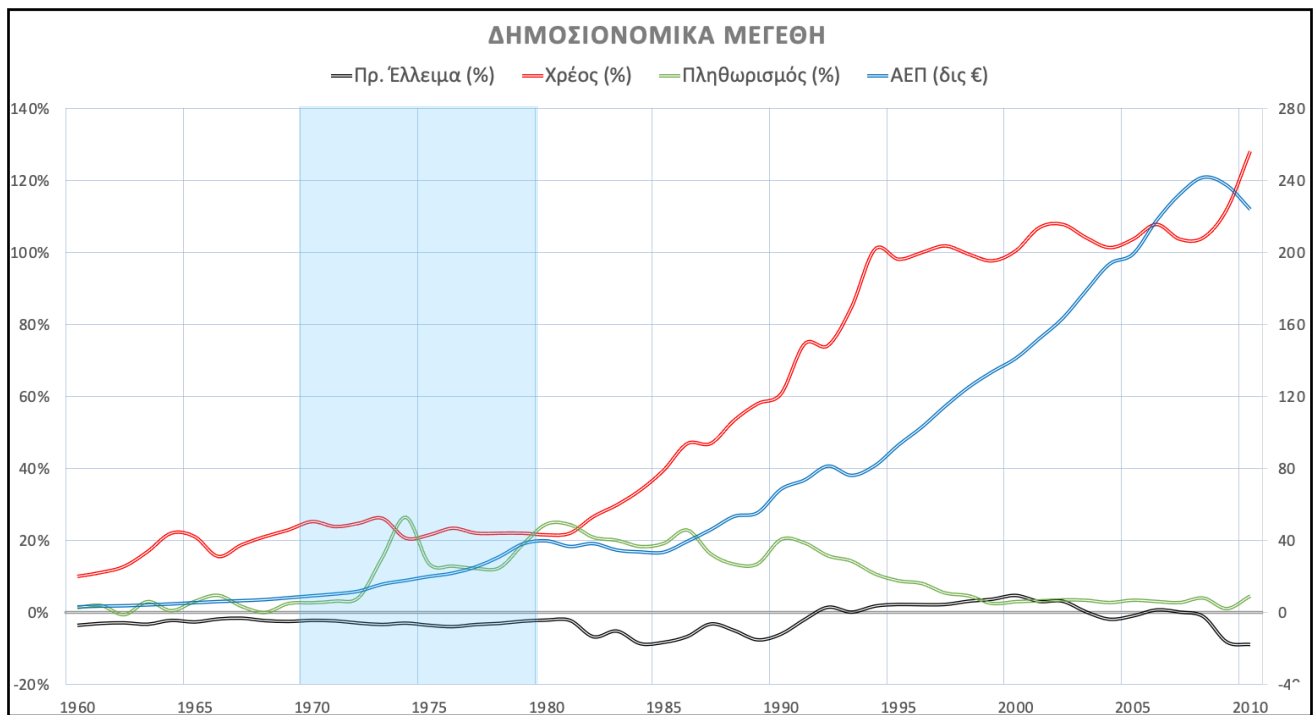

Διάγραμμα 1.6
Πηγές OECD, IMF, WORLD BANK

Όπως φαίνεται στο γραμμοσκιασμένο χωρίο του γραφήματος, αν και δημιουργείται χρέος, αυτό παραμένει σε χαμηλά επίπεδα, αφού οικονομία λειτουργεί με σχετικά χαμηλά ελλείμματα. Πρόσθετα, την ίδια περίοδο, και μέχρι την πρώτη πετρελαϊκή κρίση του 1970, η οικονομία αναπτύσσεται με αξιοσημείωτους ρυθμούς, οπότε η αύξηση του ΑΕΠ κράτα το ποσοστό του χρέους ως προς το ΑΕΠ σε χαμηλά επίπεδα.

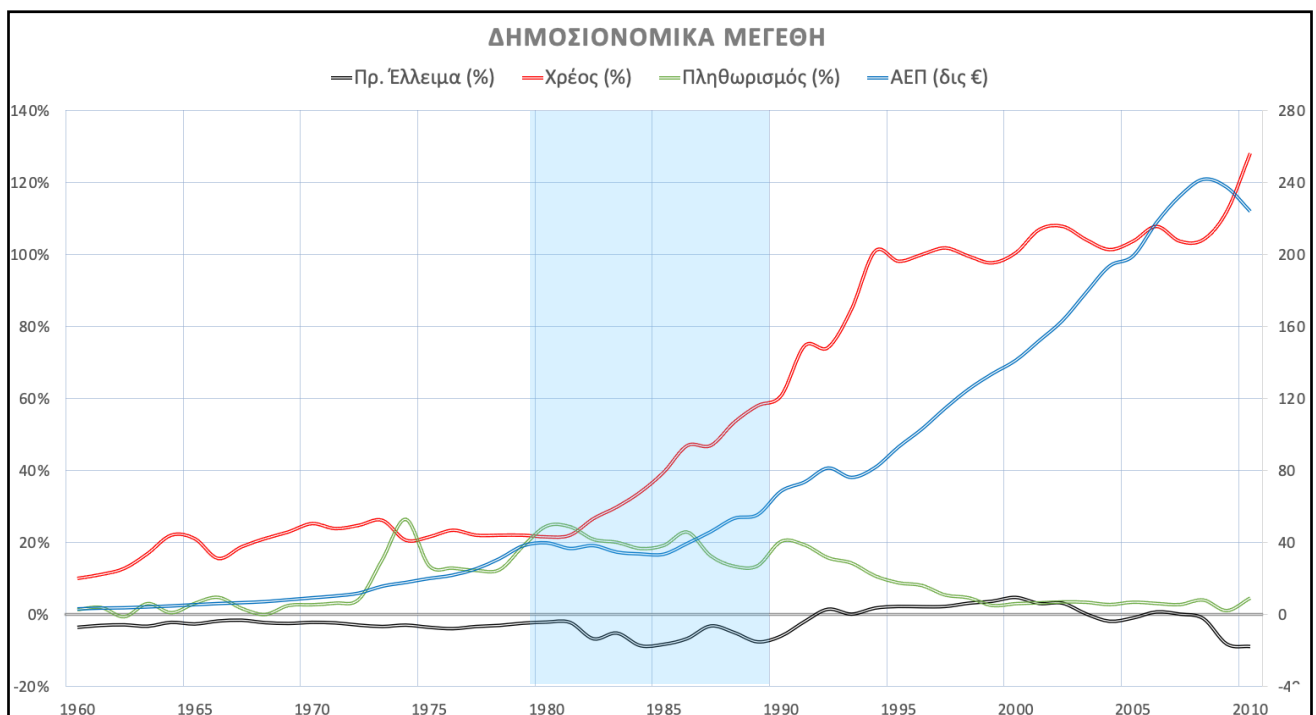
1.2.2 1970 - 1980

Και από το 1970 μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80, ενώ τα πρωτογενή ελλείμματα μεγαλώνουν, το χρέος συνεχίζει να παραμένει στο 20% - 22%. Για να επιτευχθεί αυτό η τράπεζα της Ελλάδος τυπώνει χρήμα, δημιουργώντας πληθωρισμό, όπως αναφέρθηκε προηγούμενα. Το παραπάνω εμφανίζεται με σαφήνεια στο γράφημα. Οι πολίτες, λοιπόν, δεν πληρώνουν παραπάνω φόρους, ούτε υφίστανται μείωση μισθών, αλλά αντιθέτως αργά και σταθερά, το κράτος απορροφά την αγοραστική τους δύναμη. Μέσω αυτής αποπληρώνει χρέος. Στην πραγματικότητα, η τεχνική αυτή δημιουργεί μία ιδιότυπη φορολογία μέσω του πληθωρισμού.

Διάγραμμα 1.7
Πηγές OECD, IMF, WORLD BANK

1.2.3 1980 - 1990

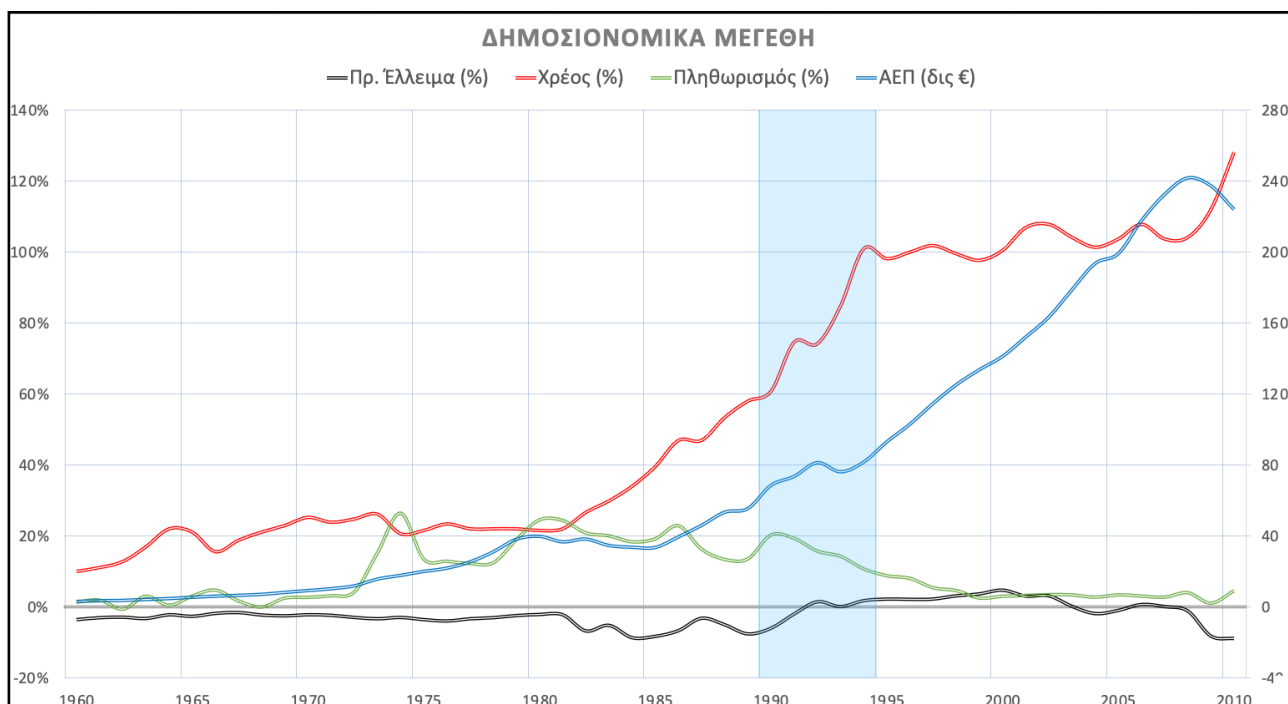

Διάγραμμα 1.8
Πηγές OECD, IMF, WORLD BANK

Καθ'όμοιο τρόπο κράτος και ιδιωτική οικονομία συνεχίζουν να λειτουργούν και για την επόμενη δεκαετία. Ωστόσο, αυτό που παρατηρείται είναι η αλματώδης αύξηση των ελλειμμάτων. Αν και ο

πληθωρισμός συνεχίσει να βρίσκεται σε εξαιρετικά υψηλά επίπεδα, δεν επαρκεί για να συντηρήσει το χρέος χαμηλό. Στο τέλος της δεκαετίας το χρέος ανέρχεται στο 60% του ΑΕΠ. Μία παρατήρηση που αξίζει να πραγματοποιηθεί στο σημείο αυτό, είναι η περιοδικότητα που παρατηρείται στο πρωτογενές έλλειμμα. Η περιοδική αυτή αύξηση συμπορεύεται με τις προεκλογικές περιόδους, τα έτη 1981, 1985 και 1989.

1.2.4 1990 - 1995

Διάγραμμα 1.9
Πηγές OECD, IMF, WORLD BANK

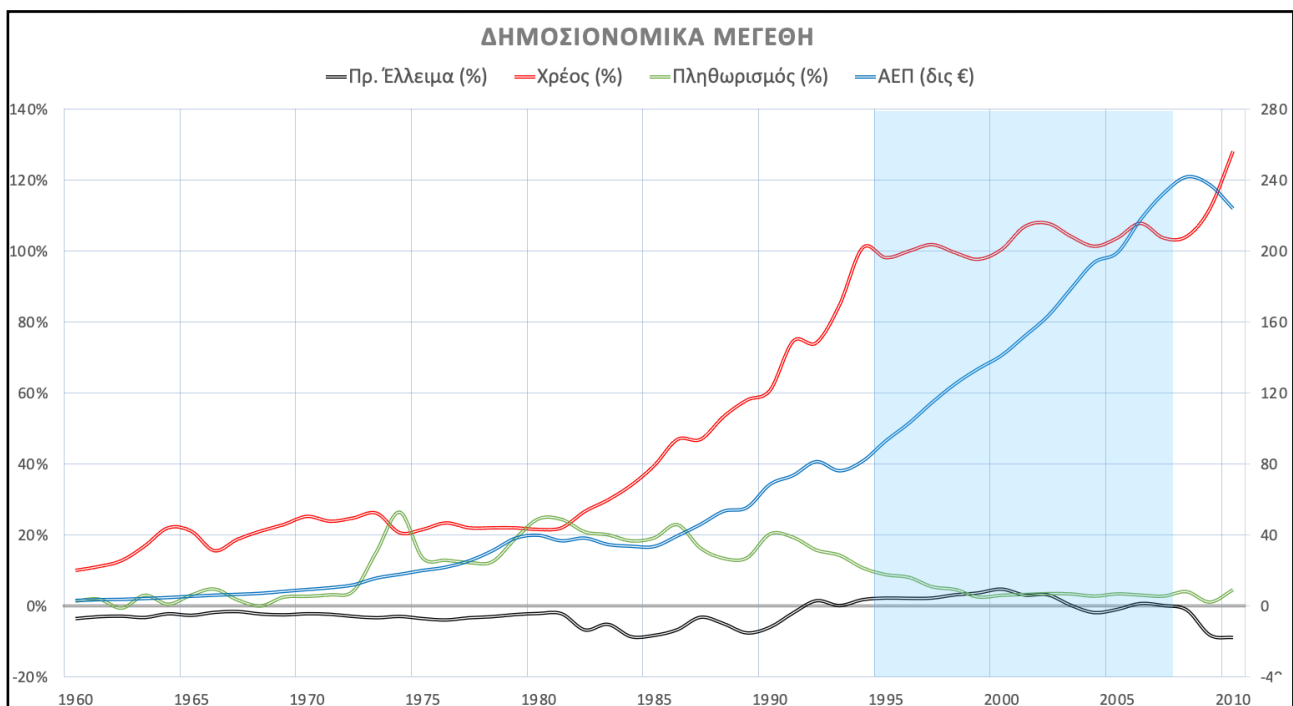
Από το 1990 μέχρι και το '95, γίνεται μία πρώτη προσπάθεια εξυγίανσης των ελλειμμάτων μέσω αποκρατικοποιήσεων και λιτότητας.

Όπως ήταν αναμενόμενο, αυτό δημιουργεί πρωτοφανή κοινωνικό ξεσηκωμό επιφέροντας έντονη πολιτική φθορά σε κάθε πολιτικό που προώθησε την λιτότητα. Οι παραπάνω κοινωνικές αντιδράσεις σε συνδυασμό με την πολιτική φθορά, ίσως αποτέλεσαν δίδαγμα για τον πολιτικό κόσμο, τεκμηριώνοντας το γεγονός ότι ουδέποτε ξανά μέχρι το ξέσπασμα της κρίσης εφαρμόστηκαν μέτρα λιτότητας.

Βέβαια, παρά τα όσα αναφέρθηκαν, το χρέος αυξήθηκε κατά την περίοδο εκείνη, κυρίως για δύο λόγους:

- Αρκετά μεγάλο μέρος του χρέους των ιδιωτικοποιημένων εταιρειών επιβαρύνουν το Δημόσιο. Σε αυτές περιλαμβάνονται, κατά βάση, οι καλούμενες «προβληματικές επιχειρήσεις» του Οργανισμού Ανασυγκρότησης Επιχειρήσεων, υπερχρεωμένες επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα, την εξυγίανση των οποίων είχε αναλάβει το Δημόσιο, όπως επισημαίνεται σε έκθεση του Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης .
- Η συγκράτηση του πληθωρισμού, όπου τέθηκε ως προτεραιότητα.

1.2.5 1995 - 2007

Διάγραμμα 1.10
Πηγές OECD, IMF, WORLD BANK

Από το 1995 και για περισσότερο από μία δεκαετία η πορεία της οικονομίας παρατηρείται να αλλάζει επί τα βελτίω, αφού η δημοσιονομική κατάσταση παρουσιάζει εξυγίανση. Το έλλειμμα πλέον έχει μετατραπεί σε πλεόνασμα, ο πληθωρισμός παραμένει χαμηλά και το χρέος παρουσιάζει ανίσχυρες διακυμάνσεις.

Ωστόσο, το πλεόνασμα αυτό δεν καθίσταται επαρκές για να επηρεάσει θετικά. Οι κρατικές δαπάνες αυξάνονται, τα έσοδα του προϋπολογισμού παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα και η φοροδιαφυγή διογκώνεται.

Το παράδοξο αυτό, δύναται να εξηγηθεί από δύο κύριους παράγοντες:

- Δημιουργική Λογιστική:

Σήμερα, έχει αναγνωριστεί ότι ένα μεγάλο μέρος του χρέους, με τη βοήθεια μεγάλης τράπεζας του εξωτερικού, μετατράπηκε σε παράγωγα συμβόλαια, τα λεγόμενα swaps. Βάσει των λογιστικών προτύπων εκείνης της εποχής, αυτά δεν προσμετρώνται στο χρέος. Το περίπλοκο αυτό χρηματοοικονομικό κόλπο, αξιοποιήθηκε με στόχο να καλύψει ένα μέρος του χρέους, ώστε να μη θορυβηθούν οι τότε εταίροι, νυν θεσμοί. Αν και αυτό σήμερα παρουσιάζεται σκιώδες και ύποπτο, ακόμη και καταρτισμένοι ορκωτοί ελεγκτές, με αξιόλογη εμπειρία σε δημοσιονομικούς ελέγχους, δεν είχαν τη γνώση για την ύπαρξη των τεχνικών αυτών, την εποχή εκείνη(1).

- Προσμέτρηση στο ΑΕΠ αγαθών και υπηρεσιών που δεν περιλαμβάνονταν:

Το υπουργείο οικονομικών της Ελλάδος ξεκίνησε να λογίζει στο ΑΕΠ αγαθά και υπηρεσίες που μέχρι πρότινος δεν περιλαμβάνονταν. Μία εξ'αυτών ήταν η πορνεία, όπου σημειωτέων την εποχή εκείνη θεωρούνταν ακόμη ημιπαράνομη. Η πρακτική αυτή έγινε με μοναδικό σκοπό να ανεβάσει λογιστικά το ΑΕΠ, ώστε το χρέος το οποίο εκφράζεται ως ποσοστό του ΑΕΠ, να καταρτίζεται μικρότερο (2).

1.2.6 2007 - Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση

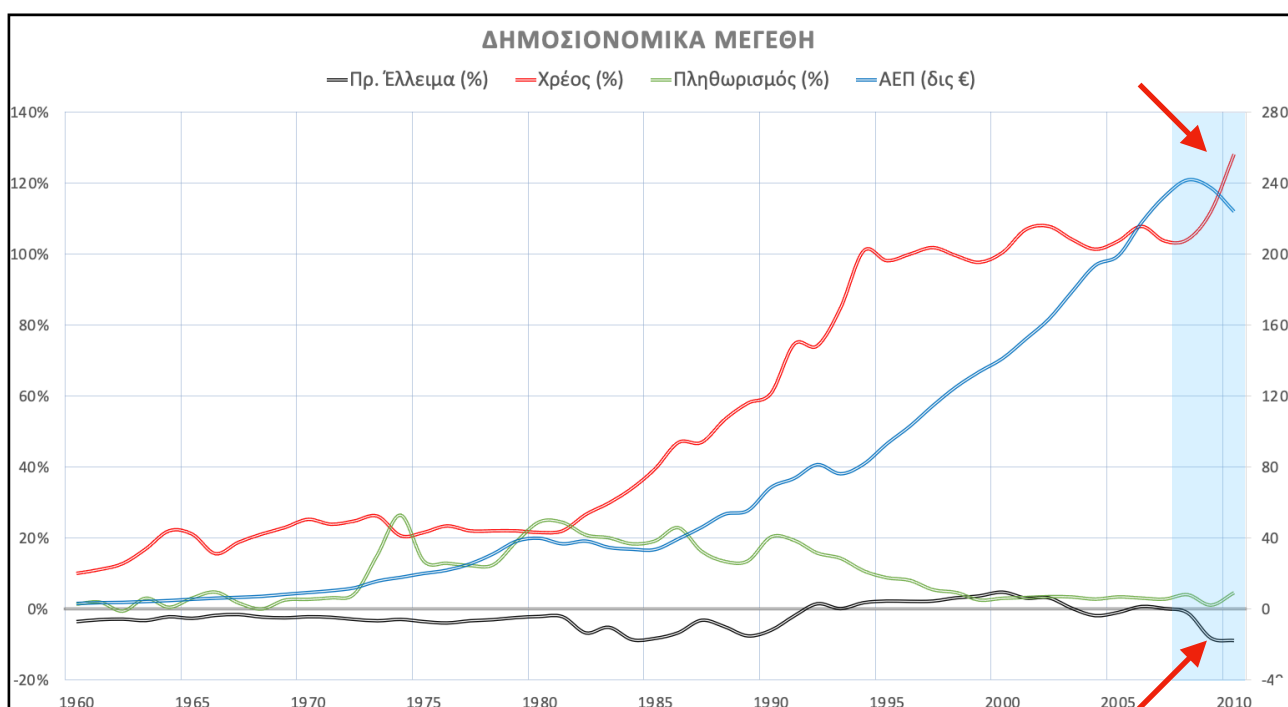
Μέχρι και το 2008 το οικονομικό κλίμα στη χώρα ήταν ιδιαίτερα θετικό. Το σύνολο των δημοσιογράφων, πολιτικών και ανθρώπων της αγοράς παρουσίαζε την εικόνα ότι, από τη στιγμή που η χώρα είχε ενταχθεί στην ευρωζώνη, η οικονομία βαδίζει σε σωστό δρόμο. Ακόμα και όταν ξεκίνησε η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση το 2007, η γενικότερη εντύπωση ήταν ότι η ελληνική οικονομία είναι σθεναρή και δεν θα επηρεαστεί.

Το καλοκαίρι ωστόσο του 2008, το ελληνικό χρέος πλησίαζε το 110% του ΑΕΠ και ταυτόχρονα οι παγκόσμιες αγορές, επηρεασμένες από την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, απέφευγαν να δανείζουν ακόμη κι αυτούς που παρουσίαζαν μέτρια επισφάλεια. Την ίδια στιγμή, η ελληνική οικονομία εξακολουθούσε να παρουσιάζει υψηλά ελλείμματα, της τάξης του -15,6% για το 2009

1. Von Beat Balzli, 2/2010, How Goldman Sachs Helped Greece to Mask its True Debt , Der Spiegel

2. Nicholas Watt, 9/2006, Greek economy up 25% - with a little help from prostitutes, The Guardian

λόγω της πολύ ισχυρής έλλειψης ανταγωνιστικότητας χώρας. Η χώρα, λοιπόν, βρέθηκε με υψηλά ελλείμματα, να μην έχει τη δυνατότητα να αντλήσει πόρους από τις διεθνείς αγορές, με την χρεωκοπία ξεκάθαρα να πλησιάζει (3).

Διάγραμμα 1.11
Πηγές OECD, IMF, WORLD BANK

1.3 Σύνοψη και Συμπεράσματα

Αναζητώντας τις ευθύνες για το σημείο που βρέθηκε η χώρα, τα συμπεράσματα είναι ξεκάθαρα. Αρχικά, είναι αναγκαία η κατανόηση του ότι η δημιουργία ελλειμμάτων, αυτή καθαυτή, ακόμα και για συναπτά έτη δεν αποτελεί απαραίτητα σοβαρό πρόβλημα για την οικονομία. Αν τα ελλείμματα αυτά προκύπτουν από την χρηματοδότηση δημοσίων επενδύσεων, έργων υποδομής, παιδεία και λοιπές δαπάνες ανάπτυξης, τότε η οικονομική άνθιση του μέλλοντος θα ισοσκελίσει τα ελλείμματα του παρελθόντος, με μεγάλη πιθανότητα να οδηγήσει σε κέρδος. Στην περίπτωση όμως όπου τα ελλείμματα αυτά χρηματοδοτούν έργα βιτρίνας και λοιπές καταναλωτικές δαπάνες, το χρέος θα γιγαντωθεί, αναγκάζοντας την χώρα να το αποπληρώσει μαζί με τους τόκους.

Η πλειονότητα των οικονομικών κρίσεων που συναντώνται στην ιστορία είναι συστημικές κρίσεις. Με απλά λόγια, κάποιος τομέας της οικονομίας δυσλειτουργεί, με αποτέλεσμα το πρόβλημα να μεταδίδεται και στους υπόλοιπους υγιείς τομείς. Κάτι τέτοιο συνέβη στην παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση όπου ξεκίνησε από την αγορά στεγαστικών δανείων στις Ηνωμένες

3. [Kimberly Amadeo, 5/2020, Greek Debt Crisis Explained, The Balance](#)

Πολιτείες το 2007 ή στην κρίση του 1929 που είχε τις ρίζες της στο χρηματιστήριο. Οι συστημικές κρίσεις προκαλούν μεν μεγάλα προβλήματα, οικονομίες δε που της αντιμετωπίζουν, επανέρχονται πλήρως όταν το πρόβλημα που τις δημιουργήσε έχει αποκατασταθεί.

Η Ελληνική κρίση, όμως, ήταν διαφορετική. Η Ελλάδα μπήκε στην περιπέτεια των μνημονίων ακολουθώντας πιστά επί 50 χρόνια ένα οικονομικό μοντέλο που οδηγούσε σε προδιαγεγραμμένη χρεωκοπία. Με απλές μαθηματικές πράξεις, ο οποιοσδήποτε είναι σε θέση να κατανοήσει ότι, δαπάνη μεγαλύτερη της παραγωγής στο διηνεκές, οδηγεί σε βέβαιη κατάρρευση.

Ακόμη, ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στον ιδιωτικό τομέα, ο οποίος αναμφίβολα ήταν κρατικοδίαιτος. Το μη βιώσιμο αυτό μοντέλο είχε κυριαρχήσει στον ελληνικό λαό. Άλλωστε, η θέση αυτή επιβεβαιώνεται, εξετάζοντας τις προεκλογικές δεσμεύσεις κάθε παράταξης πριν από την εκλογική αναμέτρηση. Κάθε προεκλογική περίοδος είχε μετατραπεί σε μία δημοπρασία παροχών, όπου ο πολιτικός δεν είχε το περιθώριο να μη προσφέρει και, ταυτόχρονα, ο πολίτης δεν αναλογίστηκε ποτέ το που θα βρεθούν οι πόροι για όσα απαιτούσε (4) .

Τα αίτια, λοιπόν, της οικονομικής κρίσης συνοψίζονται στο δημοσιονομικό παράγοντα, στην έλλειψη ανταγωνιστικότητας της χώρας και σε χρόνιους διαρθρωτικούς παράγοντες της ελληνικής οικονομίας.

Καθόλη τη διάρκεια της πεντηκονταετούς αυτής πορείας προς την κρίση, το σύνολο, ίσως, του πολιτικού συστήματος διέπραξε εσφαλμένες κινήσεις, τις οποίες, ωστόσο, η δικαιοσύνη και η κοινωνία έχει αρμοδιότητα να κρίνει. Ουσιώδης, όμως, θεωρείται η αντίληψη του ότι αυτό δεν ήταν αποτέλεσμα μίας μόνο αβλεψίας. Ένα τέτοιο μοντέλο, αναμφίβολα, οδηγούσε σε χρεωκοπία εξαρχής.

4. Ανδρέας Παπαρνδέου (Πρόεδρος ΠΑΣΟΚ): "Τσοβόλα(τομεάρχης οικονομικών) δωσ'τα όλα", 4/1989 (προεκλογική ομιλία)

Κεφάλαιο 2. 1ο Μνημόνιο

2.1 Εισαγωγή

Στα τέλη του 2009 το ελληνικό χρέος έχει εκτιμηθεί στο 115% του ΑΕΠ. Τα επιτόκια δανεισμού βρίσκονται σε ιστορικά υψηλό επίπεδο και πλέον καθίσταται σαφές ότι η χώρα δεν θα μπορέσει να ανταποκριθεί στην αποπληρωμή των χρεών της.

Στις 23 Απριλίου του 2010, ανακοινώνεται από το τότε Έλληνα πρωθυπουργό, ότι η Ελλάδα ζήτησε επισήμως την συνδρομή των Ευρωπαίων Εταίρων και του ΔΝΤ, σηματοδοτώντας πλέον την απαρχή της εποχής των μνημονίων για τη χώρα (5). Το 1ο μνημόνιο σχεδιάστηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΔΝΤ για να αντιμετωπίσει την ελληνική κρίση χρέους.

Τα αίτια της εισαγωγής το πρόγραμμα, το πρόγραμμα αυτό καθαυτό, οι στόχοι του και τα αποτελέσματα του αναλύονται στο κεφάλαιο που ακολουθεί.

2.2 Χρέος και Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση

2.2.1 2008 και Αύξηση των Επιτοκίων

Στο προηγούμενο κεφάλαιο εξηγήθηκε ότι η ελληνική οικονομία από το 1960, και για 50 συναπτά έτη, επιβίωνε με δανεισμό και ελλείμματα. Για την κάλυψη αυτών των ελλειμμάτων, είχαν επινοηθεί διάφορες τεχνικές που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Στα μέσα του 2008 το χρέος καταρτίζονταν στο 110% του ΑΕΠ. Το υπουργείο οικονομικών για συναπτά έτη δανειζόταν από τις αγορές με στόχο να καλύψει τα ελλείμματα. Στην πραγματικότητα η Αθήνα αποπλήρωνε παλαιότερο χρέος δημιουργώντας νέο.

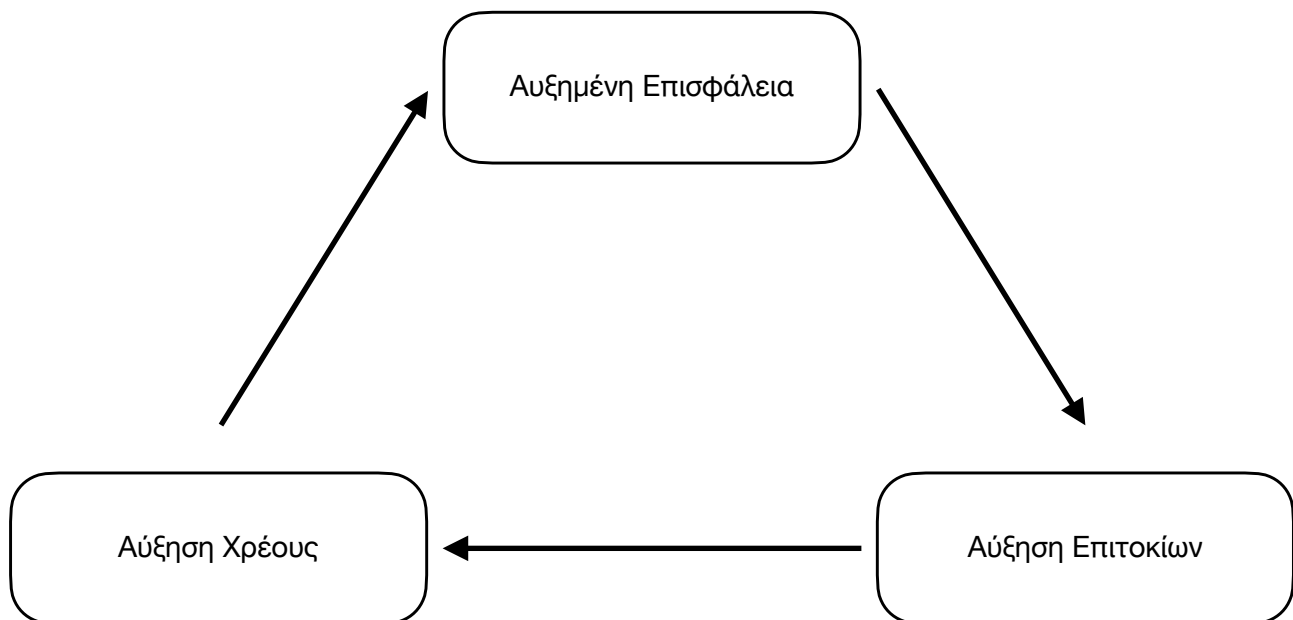
Στις διεθνείς αγορές, ωστόσο, οι συγκυρίες ήταν εξαιρετικά διαφορετικές. Κάθε είδους επενδυτές, θεσμικοί ή μη, έχοντας υποστεί τις συνέπειες της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, έπαψαν να επενδύουν τα κεφάλαιά τους σε επενδύσεις οι οποίες παρουσίαζαν έστω και μέτριο πιστωτικό ρίσκο.

5. Bank of Greece, 9/2014, THE CHRONICLE OF THE GREAT CRISIS

Στην πραγματικότητα, για να καταφέρει η χώρα να εξασφαλίσει, μέσω δανεισμού, τα κεφάλαια που απαιτούνταν για να καλύψει τις υποχρεώσεις της έπρεπε να προσφέρει ισχυρότερο κίνητρο, δηλαδή υψηλότερα επιτόκια.

2.2.2 Ο φαύλος Κύκλος του Χρέους

Δεδομένου ότι, όπως αναφέρθηκε, η χώρα για να εξασφαλίσει κεφάλαια ήταν υποχρεωμένη να προσφέρει υψηλότερα επιτόκια, αντίστοιχα θα αυξανόταν και το χρέος της. Όπως γίνεται αντιληπτό, αντίστοιχη αύξηση θα παρατηρούνται και στην επισφάλεια για τους υποψήφιους δανειστές. Έτσι, λοιπόν, η χώρα εισήλθε σε ένα φαύλο κύκλο όπου το γεγονός ότι το χρέος δεν είναι βιώσιμο, παρουσιαζόταν ακόμη πιο μη βιώσιμο.

Σχεδιάγραμμα 2.1

2.2.4 Βιωσιμότητα του Χρέους

Με την βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους να κλυδωνίζεται σημαντικά, είναι αναγκαία η κατανόηση του ότι η βιωσιμότητα ενός χρέους δεν κρίνεται αποκλειστικά από το μέγεθός του, αυτό καθαυτό. Σαφώς, επηρεάζεται από το ύψος του χρέους σε σχέση με τις ικανότητες του δανειολήπτη. Ωστόσο, φέρει ισχυρή εξάρτηση και από τις συγκυρίες των αγορών.

Παραδείγματος χάριν, υφίστανται οικονομίες οι οποίες έχουν παραπλήσιο ή ακόμη και πολύ υψηλότερο από το τότε ελληνικό χρέος, παρόλα αυτά δεν αντιμετωπίζουν καμιά δυσκολία στην προσέλκυση κεφαλαίων. Τέτοιο παράδειγμα, θα μπορούσε να αποτελέσει η Ιαπωνία, με χρέος 210% του ΑΕΠ το 2010.

Δεδομένου ότι η βιωσιμότητα ενός χρέους κρίνεται κατά βάση από τις συγκυρίες των αγορών, καθίσταται σαφές ότι οι τελευταίες, όντας τρομοκρατημένες όπως συνέβη στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας αρνούνται να δανείσουν σε μία οικονομία της οποίας το χρέος προσεγγίζει το 115% του ΑΕΠ και ταυτόχρονα παρουσιάζει υψηλή επισφάλεια. Τα επιτόκια, όπως είναι αναμενόμενο αυξάνουν σημαντικά και καθίσταται σαφές ότι το χρέος δεν καθίσταται βιώσιμο (6). Η χώρα, πλέον, βρίσκεται σε κατάσταση επικείμενης χρεωκοπίας.

2.2.4 Κατάσταση Επικείμενης Χρεωκοπίας

Στην περίπτωση που ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή ακόμη και ένα κράτος βρεθεί σε θέση όπου δεν δύναται να αποπληρώσει τους πιστωτές του, βρίσκεται σε κατάσταση επικείμενης χρεωκοπίας. Στην περίπτωση αυτή δύο είναι οι πιθανοί οδοί που ακολουθούνται:

- Εκκαθάριση

Στην περίπτωση της εκκαθάρισης, παύει πλέον κάθε οικονομική δραστηριότητα του χρεοκοπημένου. Στη συνέχεια, διά της δικαστικής οδού, αποφασίζεται το μέρος του χρέους που μπορεί να αποπληρωθεί στους πιστωτές, μέσω των περιουσιακών στοιχείων του δανειζόμενου, και διαγράφεται το υπόλοιπο.

- Διακανονισμός

Στην περίπτωση του διακανονισμού, δανειστές και δανειζόμενοι καταρτίζουν από κοινού ένα πρόγραμμα αποπληρωμής του χρέους, μέσω του διακανονισμού, ώστε να καθίσταται εξυπηρετήσιμο. Σε τέτοιου είδους συμφωνίες, συνήθως, ορίζεται εποπτεία από τους πιστωτές, ώστε να εξασφαλιστεί ότι οι πληρωμές εξυπηρετούνται.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, επιλέχθηκε ο διακανονισμός, σηματοδοτώντας την ένταξη στο μνημόνιο, με στόχο η χρεωκοπία να αποφευχθεί.

6. Bank of Greece, Debt service interests

2.3 Συνδρομή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και των Ευρωπαϊών Εταίρων

2.3.1 Πρόγραμμα 2010 - 2011

Αν και εντός του μνημονίου εκτελέστηκαν αρκετά υποπρογράμματα, η ουσιαστική ανάλυση περιλαμβάνει το πως επηρεάστηκε το ελληνικό χρέος. Άλλωστε αυτός ήταν, κατά την κοινή γνώμη, ο σκοπός των μνημονίων (7).

2.3.2 Χαρακτηριστικά του Προγράμματος

Τα χαρακτηριστικά του προγράμματος συνοψίζονται ως εξής:

- Παράταση καταβολής κάποιων δόσεων
- Δανειδότηση 80δισ € από τους Ευρωπαίους Εταίρους
- Δανειδότηση 30δισ € από το ΔΝΤ

2.3.3 Όροι του Προγράμματος

Οι όροι που περιελάμβανε το πρόγραμμα ώστε να εκτελεστεί χωρίζονται σε δύο κύριους πυλώνες, την δημοσιονομική εξυγίανση και την δημοσιονομική αναπροσαρμογή. Η τελευταία, κατά πολλούς οικονομολόγους, χαρακτηρίζεται και ως εσωτερική υποτίμηση. Οι δύο αυτοί οι κύριοι πυλώνες καθώς και τα μέτρα τα οποία εμπεριέχονται συνοψίζονται ως εξής.

- Η Δημοσιονομική εξυγίανση αφορά σε:
 - Έλεγχο των Δημοσίων Δαπανών
 - Πάταξη της Φοροδιαφυγής
 - Εξυγίανση του Ασφαλιστικού
 - Άρση Εμποδίων Εισόδου σε Επαγγέλματα
 - Απελευθέρωση Κρατικών Μονοπωλίων
- Η Δημοσιονομική αναπροσαρμογή αφορά σε:
 - Μείωση Μισθών
 - Μείωση Συντάξεων
 - Αύξηση Φορολογίας
 - Κατάργηση Κοινωνικών Δαπανών

2.3.4 Στόχοι του Προγράμματος

Σύμφωνα με τους επίσημους στόχους του προγράμματος, η Ελλάδα εισήλθε σε αυτό το 2010 με το χρέος της να υπολογίζεται στο 120% του ΑΕΠ. Μέσω της εξυγίανσης, από την εκτέλεση του προγράμματος, το 2013 το χρέος θα άγγιζε το 149%. Κάτι τέτοιο, θα συνέβαινε λόγω της ύφεσης που θα προέκυπτε από την εξυγίανση. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί, ότι δεν προβλεπόταν ουδεμία αντιυφεσιακή πολιτική, όπως ουσιώδεις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της χώρας. Από το 2014 ωστόσο, η χώρα θα ήταν έτοιμη να πραγματοποιήσει έξοδο στις αγορές, μειώνοντας το χρέος και θα πετύχαινε πρωτογενή πλεονάσματα 6% ετησίως. Το 2020 υπολογιζόταν ότι το χρέος θα βρίσκεται στο 120% του ΑΕΠ.

Σαφώς, μία διαδικασία εξυγίανσης η οποία αυξάνει το χρέος ακούγεται εξαιρετικά παράταιρη. Ο υπολογισμός αυτός προέκυψε με τη συμφωνία των ευρωπαϊών εταίρων και του ΔΝΤ. Το τελευταίο, όριζε ρητά ότι για να συμμετάσχει σε οποιοδήποτε πρόγραμμα, ήταν αναγκαίο αυτό να

έχει ως στόχο να καταστεί ένα χρέος βιώσιμο. Δεδομένου ότι οι ευρωπαϊκοί θεσμοί ασκούσαν ισχυρές πιέσεις στο ΔΝΤ, καθώς υπολόγιζαν στους πόρους του, δέχτηκαν αψήφιστα το ποσοστό χρέους προς ΑΕΠ που θεωρούσε βιώσιμο το ταμείο, και από αυτό ορίστηκε στο 120%.

2.4 Τα αποτελέσματα του Πρώτου Προγράμματος

2.4.1 Τα Αποτελέσματα για την Ελλάδα

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι στόχοι οι οποίοι τέθηκαν στα πλαίσια του πρώτου μνημονίου, αναμφίβολα, είναι ευάλωτοι σε κριτική. Συγκεκριμένα, το χρέος το 2013 έφτασε το 178%, ενώ το 2020 ξεπέρασε το 180% του ΑΕΠ. Πρόσθετα, λογίζεται λανθασμένη και η εκτίμηση και για το 2010, όπου το χρέος, μικρό διάστημα αργότερα, υπολογίστηκε εκ νέου ότι βρισκόταν στο 127% του ΑΕΠ.

2.4.2 Η διάρθρωση του Χρέους

Σύμφωνα με τα επίσημα δεδομένα του διεθνούς νομισματικού ταμείου, αυτό που άλλαξε ριζικά, κατά τη διετία 2010 – 2011, ήταν η διάρθρωση του χρέους. Η διάρθρωση αυτή παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί:

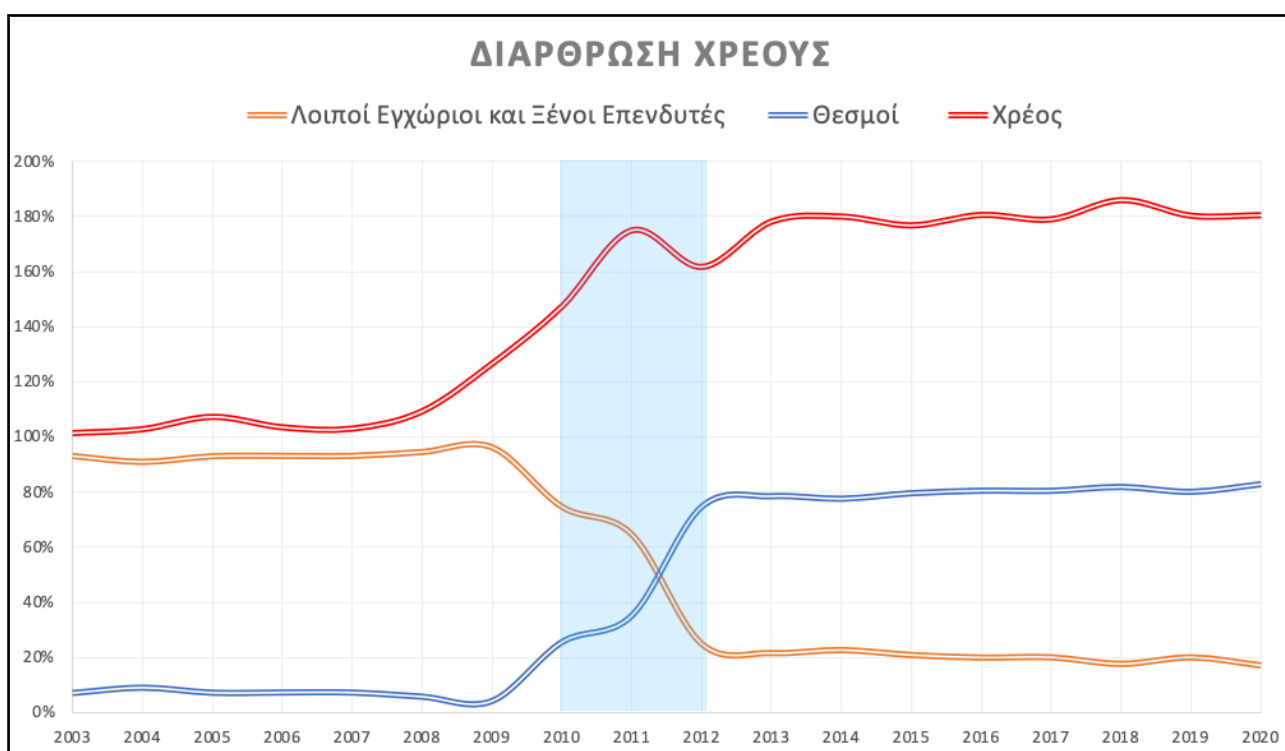
Φορέας (ποσά σε δις €)	12/2009	12/2011	Διαφορά
Συνολικό Χρέος	210	249	+39
ΤτΕ	8	11	+3
Εγχώριες Τράπεζες και Επενδυτές	46	55	+9
Ξένες Τράπεζες και Επενδυτές	148	97	-51
Ευρωπαϊκοί Θεσμοί	9	88	+79

Πίνακας 2.2 Πηγή: IMF

Στο σημείο αυτό, εξηγείται ότι το μεγαλύτερο μέρος του χρέους μεταφέρθηκε στους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Αντίθετα, ξένοι επενδυτές, όπως τράπεζες και ασφαλιστικά ταμεία, απαλλάχθηκαν από ένα μεγάλο μέρος των ελληνικών ομολόγων που κατείχαν. Με τον τρόπο αυτό κατάφεραν να εκμηδενίσουν τον κίνδυνο απώλειας των κεφαλαίων τους, από μία επικείμενη ελληνική χρεωκοπία.

Απλούστερα, σημαντικό μέρος των, μεγάλης κλίμακας, ευρωπαϊκών επενδυτών, το τελευταίο διάστημα, επένδυε σημαντικό μέρος της καθαρής τους θέσης σε ελληνικά ομόλογα καθώς αυτά πρόσφεραν υψηλά επιτόκια. Συνεπώς, βρέθηκαν σε θέση να κατέχουν μεγάλο μέρος ελληνικών τίτλων, η αξία των οποίων θα εκμηδενιζόταν σε μια επικείμενη χρεωκοπία. Κατά το 1ο, λοιπόν, μνημόνιο σημαντικό μέρος του χρέους μετακυλήθηκε σε θεσμικό επίπεδο, κατά αυτό τον τρόπο προασπίστηκε η ρευστότητα του ευρωπαϊκού πιστωτικού συστήματος.

Το γράφημα που ακολουθεί, μάρτυρα επακριβώς πως διαρθρώθηκε το χρέος μετά το 1ο μνημόνιο. Το τελευταίο αυξήθηκε, ωστόσο η διάρθρωση του άλλαξε επί τα βελτίω για το ευρωπαϊκό πιστωτικό σύστημα.

Διάγραμμα 2.3 Πηγή: IMF

Ο στόχος αυτός του πρώτου μνημονίου αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα κατά την αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους που ακολούθησε, στα πλαίσια του 2ου μνημονίου.

2.5 Σύνοψη και Συμπεράσματα

Το 1ο μνημόνιο σχεδιάστηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ΔΝΤ για να αντιμετωπίσει την ελληνική κρίση χρέους. Κατά τα δύο χρόνια που υλοποιήθηκε πριν διακοπεί, δημιούργησε σοβαρά προβλήματα στο σύνολο της ελληνικής κοινωνίας. Όπως τα στοιχεία μαρτυρούν το 1ο μνημόνιο συρρίκνωσε το ελληνικό ΑΕΠ και αύξησε το χρέος το οποίο υποτίθεται ότι θα εξυγίανε.

Ταυτόχρονα, ελαχιστοποίησε τους πόρους για κάθε κοινωνική δαπάνη και θεμελίωσε στην εγχώρια και παγκόσμια κοινή γνώμη, ότι υλοποιήθηκε για να τιμωρήσει τη χώρα για τις ατασθαλίες του παρελθόντος και όχι για να τη συνδράμει.

Την ίδια στιγμή θεωρήθηκε ότι, ο σκοπός του προγράμματος δεν ήταν η εξυγίανση της ελληνικής οικονομίας όπως προβλήθηκε. Σκοπός του ήταν, η εξασφάλιση του ευρωπαϊκού πιστωτικού συστήματος έναντι στο ελληνικό χρέος. Όπως, λοιπόν, γίνεται κατανοητό, ένα πιστωτικό γεγονός τέτοιας κλίμακας, θα κλυδωνίζε το μέλλον ολόκληρης της ευρωπαϊκής κοινότητας. Ο σκοπός αυτός στέφθηκε με επιτυχία αφού, αφενός οι ευρωπαϊκές τράπεζες είχαν απεμπλακεί από το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού χρέους, και αφετέρου όσο η Ελλάδα ακολουθούσε το πρόγραμμα δεν υπήρχε στη πραγματικότητα κίνδυνος χρεωκοπίας.

Στο σημείο αυτό, για λόγους δικαιοσύνης, είναι αναγκαίο να αναφερθεί ότι για την πορεία της ελληνικής οικονομίας είναι επιβεβλημένο να αναγνωριστούν ευθύνες στην ίδια την χώρα, και όχι μόνο στην προσπάθεια αντιμετώπισης της κρίσης από την Ευρώπη.

Αν τελικά μπορεί να εντοπιστεί ένα όφελος για την Ελλάδα, αυτό είναι ότι η τελευταία αποδεσμεύτηκε από την ψευδαίσθηση ότι μπορεί επ'αόριστον να επιβιώνει με ελλείμματα και χρέη. Από καθαρά οικονομική σκοπιά για την Ελλάδα, το μνημόνιο αποτέλεσε μόνον μια αλλαγή του σε ποιον χρωστούσε, το ίδιο μη βιώσιμο ποσό. Η αλλαγή αυτή, βέβαια, θα επιτελέσει καθοριστικό ρόλο στο 2ο μνημόνιο, που θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο 3. 2ο Μνημόνιο

3.1 Εισαγωγή

Από το 2009, η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε περίοδο βαθιάς ύφεσης. Το πρώτο πρόγραμμα, που λαμβάνει χώρα την διετία 2010 - 2011, αν κι εσωτερικά παρουσιάζεται ως πρόγραμμα διάσωσης, ελάχιστα βοηθά τη χώρα να αποφύγει την χρεωκοπία. Στα τέλη του 2011, και με τη λήξη του προγράμματος, η οικονομία πρακτικά βρίσκεται και πάλι έμπροσθεν της πτώχευσης. Η πολιτική αστάθεια της εποχής, η απουσία αντιυφεσιακών πολιτικών και το διαρκώς αυξανόμενο χρέος, τεκμηριώνουν ικανοποιητικά την παραπάνω θέση.

Η λύση που προτάθηκε, από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, ήταν το 2ο πρόγραμμα, γνωστό ως PSI.

Κατά το τέλος του 2011, το 1ο ελληνικό μνημόνιο έχει διανύσει τους πρώτους μόνο μήνες της ισχύος του. Η πολιτική ηγεσία του ευρωπαϊκού βορρά, ωστόσο, έχει ήδη αντιληφθεί ότι το πρόγραμμα θα εκτροχιαστεί πολύ νωρίτερα, από τα τρία χρόνια της αρχικής του διάρκειας. Η ανησυχία τους, πλέον, δεν έγκειται για το ευρωπαϊκό πιστωτικό σύστημα, το οποίο σε ένα μεγάλο βαθμό είχε εξασφαλιστεί, όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, από το 1ο μνημόνιο.

Αντίθετα, παρατηρούνταν ότι η Ελλάδα, πιθανότατα, δεν αποτελούσε την μόνη οικονομία της Ευρώπης η οποία χρήζει ή θα χρήζει διάσωσης (8). Για τις χώρες του ευρωπαϊκού πυρήνα, το ευρώ αποτελεί ένα εγχείρημα υψίστης σημασίας, ωστόσο είναι αδύνατο να μην αναγνωριστεί ο ετερόκλητος χαρακτήρας της ένωσης. Η νέα, λοιπόν, ανησυχία ήταν ότι μία ελληνική χρεωκοπία, θα δημιουργούσε ισχυρή αναταραχή στις παγκόσμιες αγορές. Κάτι τέτοιο θα συνέβαινε διότι, η ευρωπαϊκή ένωση θα παρουσιαζόταν να μην είναι σε θέση να διασώσει μια μικρή οικονομία, όπως η Ελλάδα. Και έτσι, εγείρεται το ερώτημα τι θα συνέβαινε αν κάτι αντίστοιχο ήταν αναγκαίο για έτερες προβληματικές οικονομίες της ευρωπαϊκής περιφέρειας.

3.1.1 Η ανακοίνωση του Deauville

Την αντίστοιχη περίοδο, λοιπόν, το 2010 λαμβάνει χώρα η γαλλογερμανική σύνοδος, στο Deauville της Γαλλίας. Εκεί, ο τότε πρόεδρος της Γαλλίας και η Γερμανίδα καγκελάρια καταλήγουν σε μία συμφωνία, η οποία επηρέασε σημαντικά την οικονομική ιστορία της ένωσης. Στην κοινή τους δήλωση, γνωστοποίησαν πως στο εξής κάθε επενδυτής που επενδύει σε κρατικά ομόλογα

8. Tommas Kenny, 12/2021, What is the European Debt Crisis? , The Balance

προβληματικών οικονομιών, φέρει το ρίσκο της επιλογής του. Απλοϊκότερα, επέλεξαν να καταστρατηγήσουν την παγιωμένη πεποίθηση, ότι το δημόσιο χρέος καθίσταται στο απυρόβλητο. Κατ' αυτό τον τρόπο, άνοιξαν το δρόμο για ένα κούρεμα του ελληνικού χρέους, το οποίο εκ των πραγμάτων δεν θεωρούνταν, από κανένα, εξυπηρετήσιμο.

Βέβαια, στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι, η ανακοίνωση αυτή επηρέασε σημαντικά τα επιτόκια δανεισμού των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών, στα οποία παρατηρήθηκε αξιοσημείωτη αύξηση, και δημιούργησε ισχυρές αντιδράσεις εντός της ένωσης (9).

Άλλο ένα σημαντικό ερώτημα που εγείρεται, γνωρίζοντας πλέον για την ανακοίνωση Deauville, είναι αν οι θεσμοί, στα πλαίσια κουρέματος του ελληνικού χρέους, θα συμπεριελάμβαναν και το χρέος που εκείνοι κατείχαν. Η συνθήκη λειτουργίας της ευρωπαϊκής ένωσης έρχεται να απαντήσει στο ερώτημα αυτό.

3.1.2 Η Συνθήκη του Μάαστριχ

Η συνθήκη του Μάαστριχ που υπεγράφει το 1992, αποτελεί την συνθήκη λειτουργίας της ευρωπαϊκής κοινότητας. Στη συγκεκριμένη συνθήκη ορίζεται σε δύο άρθρα, πως καμία ευρωπαϊκή απόφαση δεν θεωρείται νόμιμη, αν συνεπάγεται την μεταφορά οικονομικού βάρους από ένα μέλος προς άλλα (10). Στην πραγματικότητα η ΕΚΤ και οι θεσμοί δεν θα ήττην σε θέση να υποστούν ζημίες διότι αυτό θα αποτελούσε έμμεση χρηματοδότηση χώρας-μέλους.

Στην πραγματικότητα, ένα κούρεμα ελληνικού χρέους από τους θεσμούς, νομικά αποτελεί απώλεια κεφαλαίων, από κάποια μέλη, προς όφελος του ελληνικού Δημοσίου.

3.3 Το Πρόγραμμα - PSI

Η δεύτερη συμφωνία διάσωσης της χώρας υπεγράφει το 2012. Βασικό τμήμα της συμφωνίας αυτής, ήταν το πρόγραμμα του PSI (11). Ως PSI ορίζονται τα αρχικά του Private Sector Involvement. Η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, στα ελληνικά, περιελάμβανε ένα προσχέδιο κουρέματος, το οποίο ξεκίνησε να ετοιμάζεται το καλοκαίρι του 2011, στα πρότυπα της διεθνούς

9. [Ashoka Mody, 1/2014, The ghost of Deauville, Voxeu.org](#)

10. Συνθήκη του Μάαστριχ: [Άρθρο 123](#) & [Άρθρο 125](#)

11. [What was the private sector debt restructuring in March 2012?, European Stability Mechanism](#)

εμπειρίας από παρόμοια πιστωτικά γεγονότα. Το αρχικό σχέδιο, παρουσίαζε εθελοντικό χαρακτήρα, και επομένως τα ομόλογα που κατέχονταν από την ΕΚΤ δε θα συμμετείχαν. Το προσχέδιο αυτό, αν και είχε εκπονηθεί με αρκετή λεπτομέρεια, κρίθηκε ανεπαρκές για τη χώρα και δεν αξιοποιήθηκε. Το 2012, λοιπόν, εκπονήθηκε το νέο σχέδιο κουρέματος του ελληνικού χρέους, το οποίο βρισκόταν σε μορφή ομολόγων και κατέχονταν αποκλειστικά από εγχώριους ή διεθνείς ιδιώτες επενδυτές.

3.6.1 Το Κούρεμα του Χρέους

Όπως αναφέρθηκε, με την ανακοίνωση του Deauville τέθηκαν οι βάσεις για ένα κούρεμα του ελληνικού ή οποιουδήποτε άλλου ευρωπαϊκού χρέους. Αντίστοιχα, επεξηγήθηκε ότι χρέος που κατείχαν ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα ήταν αδύνατο νομικά να κουρευτεί.

Το ομολογιακό χρέος, μεταξύ ιδιωτών που κυκλοφορούσε τότε στις διεθνείς αγορές, ήταν ύψους περίπου 200δισ €. Κατά την εκτέλεση του PSI, το ελληνικό Δημόσιο κάλεσε τους κατόχους αυτών των ομολόγων να τα παραδώσουν και να παραλάβουν το 15% σε σε βραχυχρόνια γραμμάτια εγγυημένα από τους θεσμούς και το υπόλοιπο 31,5% σε νέα ελληνικά ομόλογα, τα οποία δεν υπάγονται στο ελληνικό δίκαιο και θα ήταν αδύνατο για τη χώρα να μην τα αποπληρώσει (12).

Ομολογιακό Χρέος Ιδιωτών			Συνολικό Κούρεμα
200δισ €	Εγγυημένα Γραμμάτια	Νέα Ομόλογα	106δισ €
100%	30δισ €	63δισ €	53,5%
	15%	31,5%	

Πίνακας 3.1 Πηγή: ESM

Στο σημείο αυτό, ωστόσο, εγείρεται το σημαντικό ερώτημα γιατί οι κάτοχοι των ομολόγων, να δεχθούν μια τέτοια απομείωση της καθαρής τους θέσης. Οι κύριοι λόγοι που το εξηγούν συνοψίζονται σε δύο:

- Κίνδυνος:

Το ενδεχόμενο η Ελλάδα να αρνηθεί να αποπληρώσει τα παλαιότερα ομόλογα, εάν το κούρεμα αποτύγχανε. Στην περίπτωση αυτή η αξία των επενδύσεων τους θα έπεφτε στο μηδέν, χάνοντας όλα τα χρήματά τους.

12. [Yannis Manuelides, 3/2017, Overview: Restructuring of Greek Sovereign Debt, Globalrestructuringreview](#)

- Συγκατάθεση:

Δεν ήταν αναγκαία η συγκατάθεση κάθε ομολογιούχου ώστε να πραγματοποιηθεί το κούρεμα. Κάθε σειρά ομολόγων θα κουρευόταν εξολοκλήρου και υποχρεωτικά, εφόσον η πλειοψηφία των ομολογιούχων συναινούσε σε αυτό. Στο σύνολο σχεδόν των σειρών, η πλειοψηφία κατεχόταν από επενδυτές μεγάλης κλίμακας, όπως τράπεζες, ασφαλιστικά ταμεία, κ.α., με τεράστια πολιτική επιρροή.

3.3.2 Οι Ελληνικές Τράπεζες

Εντός των μεγάλων επενδυτών σε ελληνικά ομόλογα, συμπεριλαμβάνονται οι ελληνικές τράπεζες. Μεγάλο μέρος των καταθέσεων του κοινού είχε εναποτεθεί σε ελληνικά ομόλογα.

Οι απώλειες, λοιπόν, αυτές ήταν επιβεβλημένο να επιστραφούν στις τράπεζες, ώστε οι τελευταίες να μην καταρρεύσουν. Δεδομένου ότι καμιά σύγχρονη οικονομία δεν είναι σε θέση να λειτουργήσει δίχως ικανό πιστωτικό σύστημα, η ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών θεωρούνταν επιβεβλημένη σε οποιοδήποτε κούρεμα.

Η ανακεφαλαιοποίηση του 2012, κόστισε στο ελληνικό Δημόσιο περί τα 41δισ €. Τα 18δισ αφορούσαν σε απώλειες των τραπεζών από το PSI και τα υπόλοιπα 23δισ σε έτερες λειτουργικές ζημιές τραπεζών, κατά βάση λόγω των μη εξυπηρετούμενων δανείων (13).

Για την ανακεφαλαιοποίηση, η πολιτική αντιπαράθεση ήταν έντονη. Κύριος λόγος της αντιπαράθεσης, ήταν για το αν το κράτος θα λάμβανε τις μετοχές των τραπεζών ή αν αυτές θα παρέμεναν σε ιδιωτικό καθεστώς (14). Κάνοντας έναν απολογισμό, είναι προφανές ότι η αντιπαράθεση αυτή δεν είχε καμία απολύτως ουσία, καθώς η ελληνική οικονομία έπασχε ρευστότητας και άρα μία ή περισσότερες νέες ανακεφαλαιοποιήσεις θα ήταν επιβεβλημένες. Σε κάθε περίπτωση, το κράτος θα καλούνταν να τις χρηματοδοτήσει, ανεξαρτήτως ιδιοκτησιακού καθεστώτος.

13. Yannis Manuelides, 3/2017, Overview: Restructuring of Greek Sovereign Debt, Globalrestructuringreview

14. Ευάγγελος Βενιζέλος (Υπουργός Οικονομικών): Με κοινές μετοχές η ανακεφαλαιοποίηση τραπεζών, 2/2012

3.3.3 Τα Ελληνικά Ασφαλιστικά Ταμεία

Το ζήτημα των αποθεματικών των ασφαλιστικών ταμείων αποτέλεσε κύριο θέμα πολιτικής διαμάχης της εποχής. Τα ασφαλιστικά ταμεία, ως νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, κατά πολλούς δεν έπρεπε να συμπεριληφθούν στο κούρεμα, καθώς αυτό αφορούσε στους ιδιώτες.

Εξετάζοντας το ζήτημα από μία τεχνική σκοπιά, τα ασφαλιστικά ταμεία έχασαν από το PSI περίπου 16δισ. Ωστόσο, το ποσό αυτό μεταφέρθηκε από τα ασφαλιστικά ταμεία στο ελληνικό κράτος. Είναι γνωστό ότι, το ελληνικό δημόσιο είναι αυτό που συντηρεί τα ταμεία. Επομένως, στην πραγματικότητα το κούρεμα των αποθεματικών των ταμείων, αποτέλεσε μία καθαρά λογιστική κίνηση. Κάτι τέτοιο υφίσταται διότι, όταν θεωρούνταν σκόπιμο αυτά τα χρήματα θα επιστρέφονταν, με τη πραγματοποίηση μίας ανακεφαλαιοποίησης των ασφαλιστικών ταμείων, όπως έγινε και με τις τράπεζες. Αντίστοιχα, είναι αναγκαία η διαπίστωση ότι ο κρατικός μηχανισμός τις τελευταίες δεκαετίες, χρηματοδοτεί διαρκώς τα ασφαλιστικά ταμεία, με ποσά που υπερβαίνουν τα 14δισ ετησίως, μελετώντας τους λογαριασμούς της γενικής κυβέρνησης.

Οι πραγματικοί λόγοι που τα ασφαλιστικά ταμεία συμπεριλήφθηκαν στο PSI συνοψίζονται ως εξής:

- Νομικοί Λόγοι:

Ήταν επιτακτικό να μην υπάρχει νομική βάση, ότι τα ασφαλιστικά ταμεία της Ελλάδος δεν συμπεριλήφθηκαν στο κούρεμα, όταν τα ασφαλιστικά ταμεία και έτεροι οργανισμοί άλλων χωρών συμπεριλήφθηκαν. Δεδομένου ότι, εντός των ιδιωτών επενδυτών συμπεριλαμβανόταν αρκετά ασφαλιστικά ταμεία ευρωπαϊκών, κυρίως, χωρών κρίθηκε αναγκαία η συμμετοχή και των ελληνικών ασφαλιστικών ταμείων στο PSI.

- Απαίτηση Πλειοψηφίας:

Όπως αναφέρθηκε προηγούμενα, για το κούρεμα μία σειράς ομολόγων απαιτούνταν πλειοψηφική συναίνεση από τους ομολογιούχους. Δεδομένου ότι τα ταμεία αποτελούσαν επενδυτή μεγάλης κλίμακας, η πλειοψηφία θα επιτυγχανόταν μόνο με τη δική τους συναίνεση.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, το ζήτημα των ταμείων αποτέλεσε ένα απόλυτα ουδέτερο ζήτημα. Κάτι τέτοιο υφίσταται διότι, δεν προέκυψε το θετικό οικονομικό αποτέλεσμα, δηλαδή ελάφρυνση του χρέους. Αντίστοιχα, η θέση ότι τα ταμεία έχασαν μεγάλο μέρος των αποθεματικών τους λογίζεται, και αυτή, εσφαλμένη, καθώς αυτά ανακεφαλαιοποιούνται διαρκώς.

3.4 Ο Απολογισμός της Περιόδου

Το πρόγραμμα του PSI σαφώς απομείωσε το ελληνικό χρέος. Απαραίτητος θεωρείται, λοιπόν, ο πραγματικός απολογισμός το ελληνικό χρέος. Δεδομένου ότι μεγάλο μέρος του κέρδους της αναδιάρθρωσης επιστράφηκε από το κράτος στους εγχώριους μεγάλους θεσμικούς επενδυτές, όπως αναφέρθηκε, θα επιχειρηθεί μία προσπάθεια αναζήτησης της πραγματικής απομείωσης του ελληνικού χρέους κατά τη περίοδο 2011-2012.

Μείωση Χρέους	Ανακεφαλαιοποίηση Τραπεζών	Ανακεφαλαιοποίηση Ασφ. Ταμείων	Νέα Δανειακή Επιβάρυνση (2ο Μνημόνιο)	Καθαρό Όφελος
-106δισ €	+41δισ €	+16δισ €	+12δισ €	-37δισ €

Πίνακας 3.2 Πηγή: ΤτΕ

Το ελληνικό χρέος, λοιπόν, στο τέλος του 2012 διαμορφώθηκε ως εξής:

Αρχικό Χρέος	Καθαρό Όφελος	Τελικό Χρέος	Ποσοστιαία μεταβολή
249δισ €	-37δισ €	212δισ €	-14,8 %

Πίνακας 3.3 Πηγή: ΤτΕ

3.5 Το Υποπρόγραμμα μετά το PSI

Μετά το πέρας του PSI, έλαβε χώρα ένα υποπρόγραμμα, το Δεκέμβριο του 2012.

Τα νέα ομόλογα που είχαν εκδοθεί παρουσίαζαν, κατά τους κατόχους τους, εξαιρετικά υψηλή επισφάλεια. Γι' αυτό το λόγο αναζητούσαν άμεσα αγοραστές εκποιώντας τα, σε ένα κλάσμα της αρχικής τους αξίας (15).

Μέσω των θεσμών τότε, επιχειρήθηκε η Ελλάδα να επαναγοράσει μέρος των ομολόγων αυτών, λόγω της χαμηλής τους αξίας, ώστε να μειώσει επιπλέον το χρέος της. Την ίδια στιγμή, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο παρουσίασε ξεκάθαρα τη δυσaréσκειά του, για την αναποτελεσματικότητα του PSI.

15. [France24, 12/2012, Greece launches sovereign bond buyback](#)

Ο ενδεδειγμένος τρόπος, κατά τη διεθνή βιβλιογραφία, για την εκτέλεση μιας τέτοιας κίνησης ήταν εντελώς διαφορετικός από εκείνον που τελικά πραγματοποιήθηκε. Αναλυτικότερα, προτείνεται μία τέτοια κίνηση να πραγματοποιηθεί απρόσμενα, πριν το άνοιγμα των αγορών, ανακοινώνοντας ότι για ένα χρονικό διάστημα αγοράζονται ομόλογα σε μία συγκεκριμένη τιμή. Αντίθετα, στην περίπτωση της Ελλάδας, το ζήτημα αυτό εξετάζονταν για ένα εύλογο χρονικό διάστημα. Κατ'αυτόν, λοιπόν, τον τρόπο οι διάφοροι κερδοσκόποι συγκέντρωσαν μεγάλο μέρος των ελληνικών ομολόγων, με στόχο να ανεβάσουν τις τιμές τους. Άλλωστε, το παραπάνω, επιβεβαιώνεται από την αρθρογραφία της εποχής, όπου εντοπίζονται άρθρα, έγκυρων μέσων, εύλογο διάστημα πριν η επαναγορά πραγματοποιηθεί το Δεκέμβριο του 2012 (16).

3.6 Τα Αποτελέσματα του Προγράμματος για την Ελλάδα

Για λόγους δικαιοσύνης, είναι αναγκαία η αναφορά του θετικού αποτελέσματος που παρουσίασε το 2ο μνημόνιο για την χώρα.

3.6.1 Το Κούρεμα του Χρέους

Αδιάψευστα, μία ελάφρυνση του χρέους ευνοεί κάθε δανειολήπτη. Ασχέτως αν η μείωση αυτή της τάξης των 37δισ, επί πράγμασι ήταν πολύ μικρότερη από την επιβεβλημένη μείωση του χρέους, το ταμειακό αποτέλεσμα για την Ελλάδα ήταν θετικό. Επίσης, είναι αναγκαίο να αναφερθεί, ότι σε απόλυτα μεγέθη το κούρεμα του ελληνικού χρέους ήταν η μεγαλύτερη απομείωση σε οποιοδήποτε χρέος σε ολόκληρη την ιστορία της ευρωζώνης.

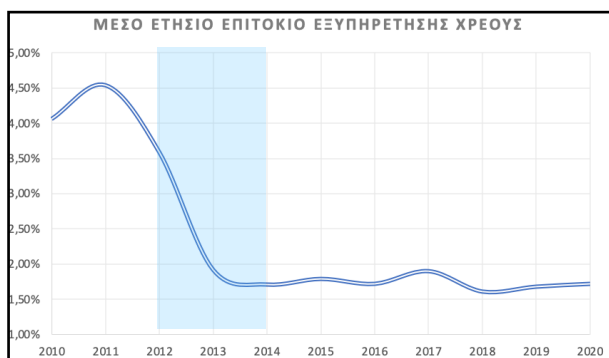
3.6.2 Η Ελάφρυνση των Επιτοκίων

Το σημαντικότερο όφελος, ίσως, του δεύτερου μνημονίου, ήταν η συμφωνία των θεσμών για τη μείωση των επιτοκίων εξυπηρέτησης του χρέους, μειώνοντας σημαντικά τις πληρωμές τόκων που καταβάλει το δημόσιο έως και σήμερα (17).

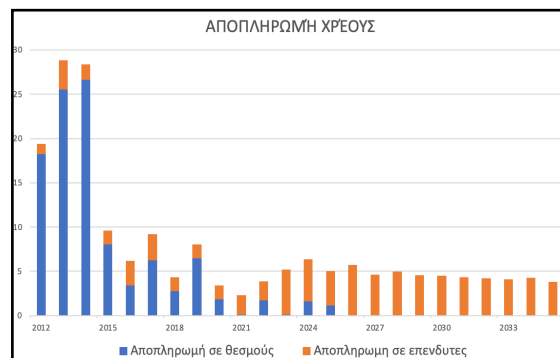
Δυστυχώς, όμως, κάθε αντιυφεσιακή πολιτική ισοσκελίστηκε από τα δάνεια που έληγαν το αμέσως επόμενο διάστημα, αφού μετά το PSI, η Ελλάδα είχε βρεθεί με ένα εμπροσθοβαρές πρόγραμμα αποπληρωμής του χρέους, με τις μεγαλύτερες δόσεις να οφείλονται στους ίδιους τους θεσμούς.

16. Niki Kitsantonis and Liz Alderman, 28/11/12, Greece Will Borrow to Buy Back Debt, Nytimes

17. Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους: Ετήσιο Κόστος Εξυπηρέτησης Δημοσίου Χρέους

Διάγραμμα 3.4 Πηγή: ΟΔΔΧ

Διάγραμμα 3.5 Πηγή: ΟΔΔΧ

3.6.3 Η Παγκόσμια Κοινή Γνώμη για την Ελλάδα

Η διαρκής υποστήριξη της Ελλάδας από τους θεσμούς, ξεκίνησε να καλλιεργεί στην κοινή γνώμη αρνητικές απόψεις αναφορικά με τη χώρα. Ειδικότερα, θεωρούνταν ότι ενώ η Ελλάδα βρίσκεται σε προγράμματα εξυγίανσης για τουλάχιστον τρία χρόνια, το ελληνικό πολιτικό σύστημα, και εν γένει οι Έλληνες, δε φέρονται να είναι σε θέση να βασιστούν στις δικές τους δυνάμεις (18).

Βέβαια το τελευταίο, εξυπηρετούσε ιδιαίτερα τον ευρωπαϊκό πυρήνα. Κάτι τέτοιο υφίσταται διότι, αν οι εξελίξεις για την Ελλάδα ήταν δυσμενείς, αυτό δεν θα αφορούσε στο σύνολο της λειτουργίας του ευρωσυστήματος αλλά στην ανυπακοή της Ελλάδας. Συνεπώς, δεν θα δημιουργούνταν ανησυχία για το μέλλον των υπολοίπων προβληματικών οικονομιών της ευρωπαϊκής περιφέρειας.

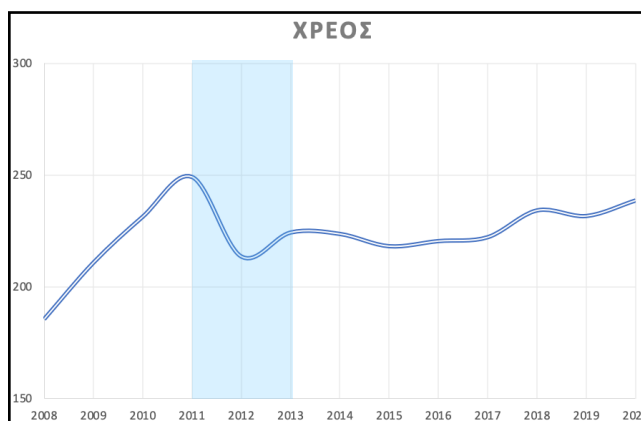
3.6 Σύνοψη και Συμπεράσματα

Για τον ευρωπαϊκό πυρήνα που σχεδίασε και εκτέλεσε το PSI, αυτό θεωρήθηκε επιτυχία. Τα οικονομικά δεδομένα, όμως, έρχονται να διαψεύσουν τη παραπάνω θέση. Το ελληνικό χρέος, κατά τα δεδομένα, δεν τέθηκε ποτέ στην πραγματικότητα υπό έλεγχο. Το παραπάνω συνέβη καθώς, συνέχισε να αυξάνει τα τελευταία χρόνια, ως απόλυτο ποσό ή ποσοστό του ΑΕΠ, αν και η χώρα έκανε ισχυρές προσπάθειες να εξαλείψει τα πρωτογενή ελλείμματα. Είναι προφανές, λοιπόν, ότι το κούρεμα ήταν ανεπαρκές και ότι οι δόσεις των δανείων ήταν ασφυκτικές, μην επιτρέποντας να υπάρχουν διαθέσιμοι πόροι, με στόχο την ανάπτυξη.

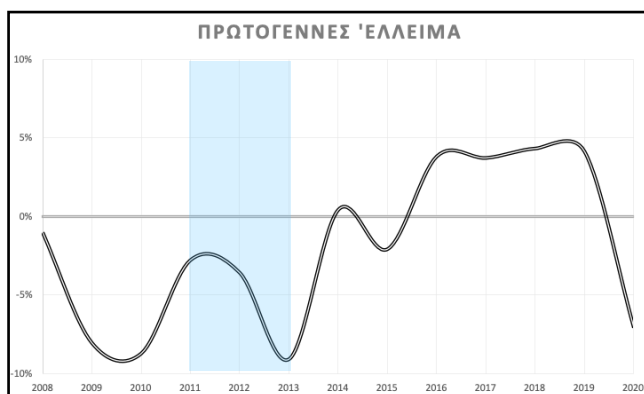
18. Harry Papachristou, Lefteris Papadimas (10/2012), Clashes erupt at Greek anti-austerity protests, Reuters

Παράλληλα, λαμβάνοντας υπόψη τα όσα αναφέρθηκαν σχετικά με την ανακοίνωση στο Deauville και τη συνθήκη του Μάαστριχ, προκύπτει το σοβαρό ερώτημα αρκετών οικονομολόγων για εκείνη την εποχή. Εφόσον, χρέος που έχει περάσει σε επίσημους θεσμούς είναι αδύνατο να διαγραφεί, ενώ ταυτόχρονα από το 2009 είναι απόλυτα σαφές ότι το ελληνικό χρέος χρήζει κουρέματος, για ποιο λόγο το χρέος πέρασε πρώτα σε αυτούς αντί να συμβεί ακριβώς το αντίθετο.

Τέλος, ξεκινά να αναγνωρίζεται σε διεθνές επίπεδο η αναποτελεσματικότητα της προσπάθειας του ευρωπαϊκού βορρά να αντιμετωπίσει την ελληνική κρίση χρέους, θεωρώντας τα προγράμματα πρόχειρα και τιμωρητικά (19). Έτσι, αργά και σταθερά, η χώρα θα οδηγηθεί σε επιπλέον ύφεση, λιτότητα και μία αναπόφευκτη κοινωνική κατακραυγή.

Διάγραμμα 3.6 Πηγή: IMF

Διάγραμμα 3.7 Πηγή: OECD

19. NewYorkTimes, 12/2012, Το "κούρεμα" θα ήταν πιο αποτελεσματικό για την Ελλάδα

Κεφάλαιο 4. Θεμελιώδης Διαπιστώσεις που οδήγησαν στην Διαπραγμάτευση του 2015

4.1 Εισαγωγή

Μελετώντας τα γεγονότα της εποχής προέκυψαν κάποιες βασικές διαπιστώσεις, οι οποίες ήταν επιβεβλημένο να αναφερθούν, στο 4ο αυτό, συνδυαστικό κεφάλαιο. Στο κεφάλαιο, λοιπόν, θα αναφερθούν γεγονότα της περιόδου τα οποία διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο. Σαφώς, όπως και στο σύνολο της ανάλυσης, τα όσα αναφέρονται βασίζονται σε επίσημα στοιχεία, καταγεγραμμένες δηλώσεις των εμπλεκομένων, επιστημονικές δημοσιεύσεις και εν γένει απόψεις ευρέως αποδεκτές από το σύνολο της οικονομικής κοινότητας, μέσα από την βιβλιογραφία.

4.2 Μία σύντομη Ανασκόπηση

Σε πολιτικό επίπεδο έχουν γίνει μερικές αναφορές για την αναποτελεσματικότητα των μνημονίων και το κακό σχεδιασμό τους (20). Εξετάζοντας το ζήτημα από την οικονομική του σκοπιά, καθίσταται δύσκολο να εντοπιστεί επιστημονική δημοσίευση, η οποία να μην αναγνωρίζει τον οικονομικό ανορθολογισμό.

Όπως εξετάστηκε προηγουμένως, από τα τέλη του 2009 το ελληνικό χρέος καθίσταται πλέον μη βιώσιμο, από τις αγορές. Με βασικό υπόβαθρο την αμερικανική κρίση, μεγάλο μέρος των ευρωπαίων πολιτικών αντιμετωπίζει την Ελλάδα ως την Lehmann Brothers της Ευρώπης (21). Βέβαια, σε αντίθεση με τη λογική της αντιμετώπισης του προβλήματος, η Ευρώπη προσπαθεί να καταπραΰνει τα συμπτώματα.

Μέσω αυτής της λογικής, η ΕΚΤ ξεκινά να αγοράζει ελληνικά ομόλογα συγκρατώντας την αγορά. Το παραπάνω, εκτός του ότι αποδεικνύεται αναποτελεσματικό, δεσμεύει την Ελλάδα, δεδομένου ότι το μέρος του χρέους που έχει μεταβιβαστεί στους θεσμούς καθίσταται αυτομάτως μη κουρέψιμο, όπως εξηγήθηκε. Η πρακτική αυτή συνεχίζεται από το 1ο μνημόνιο, δυσχεραίνοντας επιπλέον την θέση της χώρας.

20. Peter Bofinger, 1/2019, Many Mistakes were made with the greek crisis

21. Laurence Knight, 9/2011, Could Greece be Europe's Lehman Brothers, BBC

Το 2012, η ευρωπαϊκοί θεσμοί αντιλαμβάνονται ότι το κούρεμα χρέους θεωρείται επιβεβλημένο ώστε η Ελλάδα να μην καταρρεύσει. Έτσι, πραγματοποιείται το PSI, όπου μόνο ομόλογα των ιδιωτών κουρεύονται. Κατά τον τρόπο αυτό, μέχρι το 2013, η χώρα καταλήγει να έχει χρέος εξαιρετικά υψηλό, επιβαρύνοντάς την ισχυρά στο μέλλον. Ταυτόχρονα, το τελευταίο είναι αδύνατο να κουρευτεί επιπλέον, καθώς το περισσότερο έχει περάσει στους θεσμούς, και κάτι τέτοιο απαγορεύεται από τις ευρωπαϊκές συνθήκες.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, η χώρα έχει εισέλθει σε μια μη αναστρέψιμη πορεία προς την ύφεση. Το παραπάνω τεκμηριώνεται καθώς τα προγράμματα απαιτούν από την Ελλάδα να πραγματοποιήσει μία σειρά μεταρρυθμίσεων, οι οποίες έπρεπε να πραγματοποιηθούν εντός μερικών μηνών, ενώ στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες απαιτήθηκαν χρόνια ή και δεκαετίες. Για λόγους δικαίου, αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο, ότι μεγάλο μέρος των μεταρρυθμίσεων ήταν επιβεβλημένο να πραγματοποιηθούν, με διαφορετικούς βέβαια όρους. Έτσι, η Ελλάδα μέσω οριζόντιων περικοπών οδηγείται σε μία ισχυρή ύφεση.

4.3 Η Μεταχείριση της Ελλάδας από την Ευρώπη και τα Αποτελέσματα αυτής

Σημαντικό ερώτημα που εγείρεται, καθόλη τη διάρκεια της κρίσης, είναι αν η Ελλάδα, όπου 50 έτη επιβίωνε με δανεικά, έκρυβε τα χρέη της και αρνούνταν να πραγματοποιήσει τις αυτονόητες μεταρρυθμίσεις, άξιζε τελικά καλύτερης μεταχείρισης. Το ερώτημα αυτό δύσκολα δύναται να απαντηθεί, μιας και εμπεριέχεται εξαιρετικά το στοιχείο της υποκειμενικότητας.

Ωστόσο, αυτό που αξίζει για την Ελλάδα και κάθε άλλη χώρα, είναι τα προγράμματα που επιβάλλονται, να μην παραβιάζουν την ευρέως αποδεκτή λογική. Μελετώντας έρευνες οικονομικής πολιτικής, του διεθνούς νομισματικού ταμείου (22) και του Πανεπιστημίου Χάρβαρντ (23), παρατηρείται ότι μία οικονομική κρίση, σε ένα μη υποανάπτυκτο κράτος, είναι αδύνατο να διαρκεί περισσότερο από 3 ή 4 χρόνια, εάν δεν έχει πραγματοποιηθεί κάποιο ισοπεδωτικό γεγονός, όπως πόλεμος, φυσική καταστροφή κλπ. (24).

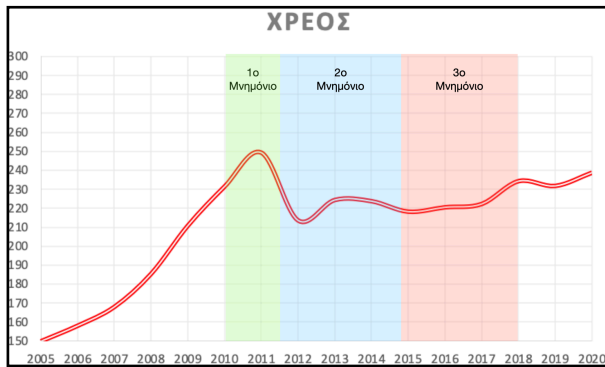
Λαμβάνοντας υπόψη τα επίσημα στοιχεία, καθίσταται ευλογοφανές ότι, ο χειρισμός της οικονομικής κρίσης της Ελλάδας δεν μπορεί να θεωρείται ούτε επιτυχής διάσωση, ούτε να

22. Prakash Kannan, Alasdair Scott, and Marco E. Terrones , From Recession to Recovery: How Soon and How Strong, IMF

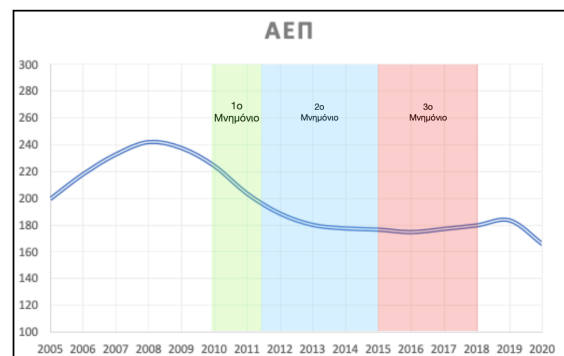
23. Carmen M. Reinhart and Kenneth S. Rogoff, 2014, Recovery from Financial Crises: Evidence from 100 Episodes, Harvart University

24. Thanh Cong Nguyen, 7/2021, Pre-crisis conditions and financial crisis duration, Phenikaa University

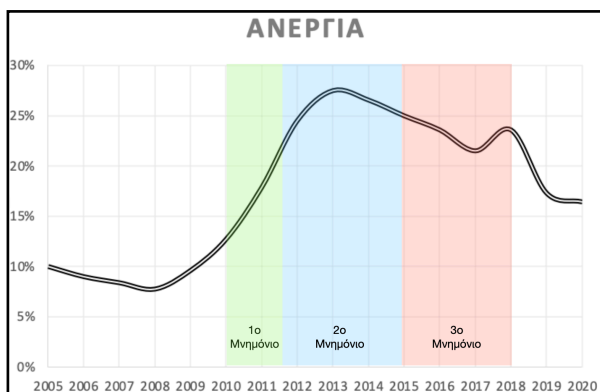
οφείλεται σε λάθη μόνο της ίδιας της χώρας. Το γεγονός ότι η τότε 27η χώρα του πλανήτη εισήλθε, λόγω δημοσίου χρέους, σε μία περίοδο ύφεσης που κράτησε πάνω από μία δεκαετία, το ΑΕΠ συρρικνώθηκε στα 2/3 και η ανεργία έφτασε στο 28%, ενώ η χώρα διήνυσε 3 προγράμματα διάσωσης, επιβεβαιώνουν την παραπάνω θέση (25).

Διάγραμμα 4.1 Πηγή: IMF

Διάγραμμα 4.2 Πηγή: WORLD BANK

Διάγραμμα 4.3 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Από το 2013, εμφανίζονται αρκετές επιφυλάξεις για την ορθότητα των προγραμμάτων που έχουν εφαρμοστεί στην Ελλάδα. Οι επιφυλάξεις αυτές, αποτελούν και το πρώτο δείγμα διαφωνιών, που θα οδηγήσουν στην διαπραγμάτευση του 2015. Για να εξεταστεί κατά πόσον αυτές ευσταθούν, είναι αναγκαίο να εξεταστεί η ενδεδειγμένη λύση για την αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων.

25. [Ivana Kottasova, 6/2015, Here's what Greeks think about their country, Cnn](#)

4.4 Η Ενδεδειγμένη Λύση

Μία κρίση δημοσίου χρέους εμφανίζεται όταν το χρέος έχει αυξηθεί σε τέτοιο βαθμό, όπου οικονομία δε δύναται πλέον να το χρηματοδοτήσει, και έτσι η συνολική οφειλή ξεφεύγει από τον έλεγχο.

Στην περίπτωση αυτή, πρώτο βήμα είναι το χρέος αυτό να κουρευτεί σε βαθμό που η χώρα έχει τη δυνατότητα να το εξυπηρετεί. Αν αυτό δεν πραγματοποιηθεί ή πραγματοποιηθεί μερικώς, το πρόβλημα θα εξακολουθήσει να διογκώνεται, ζημιώνοντας και τα δύο μέρη, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας. Επόμενο βήμα, αποτελεί η εφαρμογή ενός αντιυφεσιακού σχεδίου, με στόχο η οικονομία να επιστρέψει σε αναπτυξιακή τροχιά και να πάψει να παράγει ελλείμματα, συνοδευόμενο από εποπτεία.

Για να συγκεκριμενοποιηθεί αυτό στην περίπτωση της Ελλάδας, αρχικά ήταν επιβεβλημένο το χρέος να κουρευτεί σε βαθμό που να θεωρούνταν εξυπηρετήσιμο. Σε επόμενο στάδιο, οι θεσμοί θα ήταν σε θέση να αναλάβουν το υπόλοιπο μέρος, εφαρμόζοντας το αντιυφεσιακό πλάνο. Κατ' αυτό το τρόπο, η ελληνική οικονομία θα ακολουθούσε ένα σαφές και αυστηρό χρονοδιάγραμμα διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων μέχρι να σταματήσει να παράγει ελλείμματα. Τα παραπάνω θα ήταν σαφώς λογικότερα και εξαιρετικά πιο εύκολα στην εφαρμογή τους από το ελληνικό πολιτικό σύστημα. Επιπλέον, με τους θεσμούς να αναλαμβάνουν το υπόλοιπο χρέος, θα αναχρηματοδοτούνταν απευθείας το ευρωπαϊκό πιστωτικό σύστημα, αναχαιτίζοντας τον κίνδυνο πιστωτικής κατάρρευσης.

Το αντίστοιχο σχέδιο είχε εφαρμοστεί, δύο χρόνια πριν την ένταξη της Ελλάδας στο 1ο μνημόνιο, κατά την αμερικανική κρίση του 2007. Το συγκεκριμένο πλάνο ήταν σαφώς πιο ξεκάθαρο, λογικό, αποφασιστικό και αποτελεσματικό (26).

4.5 Τα Κέρδη των Ομολόγων και η Κερδοσκοπία των Θεσμών

Άξια σε αυτό το σημείο θεωρείται η αναφορά μίας θεμελιώδους αναγνώρισης όσον αφορά στην ελληνική κρίση χρέους. Η πραγματική αξία του ελληνικού χρέους μπορεί να λογιστεί εξαιρετικά χαμηλότερη από την ονομαστική του, την οποία η χώρα καλείται να αποπληρώσει. Μεγάλο μέρος των κατόχων ελληνικών ομολόγων, τα είχαν αποκτήσει πριν γίνει γνωστή στην κοινή γνώμη η ύφεση της ελληνικής οικονομίας.

26. Kimberly Amadeo, 5/2020, Greek Debt Crisis Explained, The Balance

Οι αρχικοί ομολογιούχοι, λοιπόν, φοβούμενοι το ρίσκο ρευστοποίησαν τα ομόλογά τους σε διάστημα κατά το οποίο μόνο οι θεσμοί ήταν σε θέση να τα αποκτήσουν (27). Τα ομόλογα αυτά εκποιήθηκαν σε χαμηλότερες τιμές, πραγματοποιώντας ζημιές έως κι 70%. Κάποιο μέρος αυτών των ζημιών επιδοτήθηκε από τα κράτη. Δεδομένου αυτού, η πραγματική αξία του χρέους εκείνη την εποχή μπορεί να λογιστή χαμηλότερη από το 1/2 της ονομαστικής του αξίας.

Οι θεσμοί απέκτησαν τα ομόλογα αυτά για δύο θεμελιώδεις σκοπούς:

- Τη διάσωση των αρχικών ομολογιούχων, οι οποίοι κατά κύριο λόγο αποτελούσαν ευρωπαϊκές συστημικές τράπεζες
- Τη διάσωση της ίδιας της χώρας

Φυσικά, αν η «διάσωση» της Ελλάδας επιτύγχανε, οι θεσμοί θα εισέπρατταν ολόκληρη την ονομαστική αξία του χρέους που κατείχαν, είτε αυτό είναι σε ομόλογα είτε σε απευθείας δάνεια (28).

Απλούστερα, θα εισέπρατταν το 100% του χρέους και όχι το κλάσμα το οποίο τους κόστισε για να τα αποκτήσουν από τους αρχικούς ομολογιούχους.

Εξετάζοντας το ζήτημα πολύπλευρα, το παραπάνω τεκμαίρεται δεδομένου του ρίσκου που ενέχει το χρέος. Ωστόσο, οι θεσμοί διακρατούν τη δυνατότητα απευθείας επέμβασης στην ελληνική οικονομία, μέσω των μνημονίων, και άρα το ρίσκο για αυτούς είναι ελεγχόμενο.

Κατ' αυτό τον τρόπο, ξεκινά ένα γενικότερο κίνημα ευρωσκεπτικισμού, όπου ο βορράς δεν ήταν πλέον σε θέση να πληρώνει για το νότο και ο νότος, αντίστοιχα, αδυνατούσε να συμμορφωθεί με τους κανόνες του βορρά.

Από το τέλος του 2012, μεγάλο μέρος της οικονομικής επιστημονικής κοινότητας, αρχίζει να κατακρίνει δημόσια την πολιτική των θεσμών για το ελληνικό ζήτημα, ως κακοσχεδιασμένη και ανεπαρκή.

27. Landon Thomas Jr. and James Kanter, 1/2012, European Central Bank Moves to Avoid Loss on Greek Bonds, Nytimes

28. Mehreen Khan, 20.2017, ECB made €7.8bn profits from Greek bond holdings, Financial Times

4.6 Το Κλίμα Ρήξης

Νομπελίστες οικονομολόγοι ξεκινούν να αρθρογραφούν ανοιχτά, πως η λιτότητα δεν αποτελεί την ενδεδειγμένη λύση και θεωρείται οικονομικά παράλογη (29, 30). Οι αποφάσεις, ωστόσο, λαμβάνουν χώρα με πολιτικό γνώμονα (31) .

Την ίδια στιγμή, το χρέος συνεχίζει να αυξάνεται, τα προγράμματα εκτροχιάζονται, και άλλες χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας αντιμετωπίζουν σταδιακά και αυτές οικονομικές δυσχέρειες.

4.7 Ο Δρόμος προς τη Διαπραγμάτευση του 2015

Κάτω από αυτό το κλίμα, από το 2013, μεγάλο μέρος της ελληνικής κοινωνίας ξεκινά να αισθάνεται την ανάγκη για μία σκληρή διαπραγμάτευση (32). Τα οικονομικά περιθώρια για μια ορθότερη λύση είχαν ήδη παρέλθει, ενώ θεσμοί δεν έδειχναν καμία διάθεση για υποχωρήσεις. Η νέα κυβέρνηση, του 2015, ωστόσο έδειχνε έτοιμη για μία σκληρή διαπραγμάτευση με την Ευρώπη, βασική δέσμευση που την είχε φέρει στην εξουσία. Η σύγκρουση αυτή εξετάζεται στο επόμενο κεφάλαιο, αναφορικά με την διαπραγμάτευση του 2015.

29. [Paul Krugman: The austerity delusion, 4/2015](#)

30. [Sefan Stiglitz: Greece and Spain are "in Depression", 10/2012](#)

31. [Ram Upendra Das, 10/2012, Fiscal Austerity: A deficit of common sense, Economist](#)

32. [Public Issue \(Εταιρία Ερευνών\): Δύο στους τρεις ζητούν διαπραγμάτευση για να πληρώσουμε μέρος του χρέους](#)

Κεφάλαιο 5. 3ο Μνημόνιο

5.1 Εισαγωγή

Όπως παρουσιάστηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, το ελληνικό ζήτημα χρέους είχε οδηγήσει τη χώρα σε μια μνημονιακή περίοδο η οποία έχει εξαντλήσει τις οικονομικές αντοχές, ενώ ταυτόχρονα όμοια ήταν η πορεία της υπομονής της κοινής γνώμης (33). Από το 2011 ακόμη, μεγάλο μέρος της τελευταίας υιοθετούσε την άποψη ότι, τα μνημόνια δεν αποσκοπούσαν στην διάσωση της ελληνικής οικονομίας αλλά στη τιμωρία της χώρας.

Με την πάροδο των ετών, ολοένα και αυξανόμενο μέρος της ελληνικής κοινωνίας αντιμετώπιζε την στάση των Ελλήνων πολιτικών ως ύποπτα συγκαταβατική. Έτσι, λοιπόν, απαιτούσε από τη χώρα να διατηρήσει μία πιο σκληρή γραμμή στις διαπραγματεύσεις της με την Ευρώπη. Η απαίτηση αυτή, υιοθετήθηκε από αρκετά κόμματα της εποχής, τα οποία με πομπώδεις δεσμεύσεις την υπερασπίζονταν κατά τις προεκλογικές περιόδους.

Τον Ιανουάριο του 2015, μία πολιτική παράταξη, υιοθετώντας ακριβώς αυτή την απαίτηση, έρχεται να αναλάβει την εξουσία (34). Το κεφάλαιο αυτό πραγματεύεται τα γεγονότα της διαπραγμάτευσης του 2015 και το πως η Ελλάδα τελικά συνθηκολόγησε σε μία διαπραγμάτευση, η οποία ξεκίνησε σε πανηγυρική διάθεση.

5.2 Προς τη Διαπραγμάτευση

Μεγάλο μέρος της κοινής γνώμης, ακόμη και σήμερα, θεωρεί ότι διαπραγμάτευση αποτέλεσε μία απέλπιδα προσπάθεια της Ελλάδας να φέρει το σύνολο του ευρωπαϊκού πυρήνα σε δύσκολη θέση. Η εντύπωση αυτή ωστόσο δεν μπορεί να θεωρηθεί σωστή εξολοκλήρου.

33. Simone Foxman, 2/2012, Greek Protesters Try To Burn German Flag And One With Swastika In Protest Of German Domination, Businessinsider

34. Αλέξης Τσίπρας (Πρόεδρος ΣΥΡΙΖΑ): Με τους επόμενους ξεκινά τη διαπραγμάτευση η τρόικα-Η σκλήρυνση της στάσης δεν αφορά την κυβέρνηση αφορά εμάς, 12/2014

Λαμβάνοντας υπόψιν τα όσα τελικά συνέβησαν, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία πως η διαπραγμάτευση του 2015 ήταν όντως απέλπιδα, ασχέτως από το πότε ή από ποιον θα διεξάγονταν. Ωστόσο, αιωρούνται αμφιβολίες ότι το να σκληρύνει η Ελλάδα την στάση της απέναντι στους εταίρους ήταν επιλογή που θα μπορούσε να αποφευχθεί.

Δύο είναι τα ουσιαστικά επιχειρήματα που καταδεικνύουν ότι η Ελλάδα βρισκόταν σε μία είδους προδιαγεγραμμένη πορεία προς την σύγκρουση με την Ευρώπη.

- Η Ευρώπη ήταν προετοιμασμένη:

Οι ίδιοι οι ευρωπαίοι θεωρούσαν μία σκληρή διαπραγμάτευση αναμενόμενη, γι' αυτό το λόγο και προετοιμάζονταν επί σχεδόν μία τετραετία. Άλλωστε, η αντίδραση τους στο ενδεχόμενο δημοψηφίσματος το 2011, όπως ανακοίνωσε ο τότε πρωθυπουργός στις Κάννες (35), ήταν εντελώς διαφορετική σε σχέση με το δημοψήφισμα του 2015. Η προκήρυξη του δημοψηφίσματος το 2011 οδήγησε σε έντονη πολιτική αστάθεια , συμβάλλοντας στην πτώση της τότε κυβέρνησης.

- Η κοινή γνώμη της χώρας:

Πριν ακόμη από το 2015 η σκληρή γραμμή είχε κυριαρχήσει στην κοινή γνώμη της χώρας. Αν η προαναφερθείσα κυβέρνηση δεν προέβαινε στην διαπραγμάτευση, θα κατέρρεε σε ελάχιστους μήνες, λόγω της τεταμένης πολιτικής ατμόσφαιρας. Το μοντέλο αυτό θα ακολουθούνταν μέχρι ωστόσο μια κυβέρνηση δεν παρέκκλινε από την δέσμευση της σκληρής διαπραγμάτευσης.

Η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ - ΑΝΕΛ ανέλαβε την εξουσία τον Ιανουάριο του 2015, με το 2ο μνημόνιο να έχει ακόμα μπροστά του έξι μήνες μέχρι τη λήξη του.

Από πριν εκλεγεί, είχε τονίσει ότι δεν θα υπαναχωρήσει της σκληρής γραμμής. Το παραπάνω, τεκμηριώνεται από την πρώτη συνέντευξη τύπου μεταξύ του τότε υπουργού οικονομικών και του

35. Steven Erlanger and Rachel Donadio, 11/2011, Greek Premier Pledges Vote in December on Debt Deal, Nytimes

επικεφαλής του Euro Working Group, η οποία μένει χαραγμένη στις μνήμες πολλών, από το περίφημο «WOW» (36). Όταν πλέον οι θεσμοί επιβεβαιώθηκαν ότι, η ελληνική πλευρά θα επέλεγε την σύγκρουση, διέκοψαν τις συζητήσεις και κάθε είδους χρηματοδότηση που προβλεπόταν από το τρέχων μνημόνιο.

Με γνώμονα τα όσα αναφέρθηκαν, ξεκινά ένας αθέμιτος ανταγωνισμός μεταξύ Ελλάδας και Ευρώπης. Η Ελλάδα προσπαθεί να πείσει τις αγορές ότι αν εκείνη καταρρεύσει, θα συμπαρασύρει το σύνολο του ευρωσυστήματος (37). Ταυτόχρονα, η Ευρώπη παγώνει κάθε είδους χρηματοδότηση προς την Ελλάδα, συμπεριλαμβανομένων των κερδών των ελληνικών ομολόγων, που αναφέρθηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο (38).

Το Φεβρουάριο του 2015 οι θεσμοί ενημερώνουν την Ελλάδα ότι διατίθεται να διαπραγματευτούν ένα μικρό πρόγραμμα μερικών μηνών, μέχρι την τελική διαπραγμάτευση το καλοκαίρι του 2015, όπου θα ολοκληρωνόταν το 2ο μνημόνιο. Οι εξελίξεις ωστόσο διαψεύδουν το παραπάνω. Η ελληνική πλευρά, ενημέρωσε τους θεσμούς ότι ήταν σε θέση να διαπραγματευτεί το νέο πρόγραμμα. Ωστόσο, οι κόκκινες γραμμές που έθετε ήταν, αναμφίβολα, άτοπες για τους Ευρωπαίους. Με την τακτική αυτή η ελληνική πλευρά γνώριζε ότι, η όποια συζήτηση δεν θα τελεσφορήσει, οδηγώντας την κοινή γνώμη να πιστεύει ότι υπάρχει κάποιο σχέδιο, δηλαδή μία κίνηση υπεροχής. Στο διάστημα αυτό δεν παρουσιάζονται ιδιαίτερες εξελίξεις (39).

Έως το καλοκαίρι του 2015, η ελληνική οικονομία εξαντλεί το σύνολο της διαθέσιμης ρευστότητάς της. Το 2ο μνημόνιο πλησιάζει στην λήξη του και η διαπραγμάτευση, πλέον, με τους εταίρους αποτελεί μονόδρομο.

5.3 Η Διαπραγμάτευση του 2015

Στην οικονομική επιστήμη εντάσσεται ο κλάδος της θεωρίας παιγνίων. Ο τελευταίος ασχολείται με την ανάλυση των τεχνικών διαπραγμάτευσης και του ανταγωνισμού. Τα είδη των διάφορων

36. Dijsselbloem: “You just killed Troika” – Varoufakis: “WOW!”, 1/2015

37. Jeremy Gaunt, 2/2015, Greek finance minister tests EU's ways of winning friends and influencing them, Reuters

38. Eric Vidal, 2/2015, What the ECB is doing to Greek banks is outrageous, Business Insider

39. Robert Peston, 2/2015, Greece saved from disaster - for two days, BBC

παιγνίων είναι αρκετά και ποικίλουν. Ωστόσο, η διαπραγμάτευση του 2015 εντάσσεται, στην σχετικά απλή κλάση παιγνίων, αμφισβήτησης του Status-Quo (40).

Ως Status-Quo, ορίζεται μία δεδομένη κατάσταση, που προϋπάρχει μιας διαπραγμάτευσης, και θα παραμείνει, αν η πλευρά που προσπαθεί να την αλλάξει αποτύχει στην διαπραγμάτευση.

Σε μια προσπάθεια αυτό να γίνει πιο συγκεκριμένο για την περίπτωση της Ελλάδας, το 2015 το Status-Quo ήταν η μνημονιακή πολιτική, την οποία η τότε ελληνική κυβέρνηση επιθυμούσε να αλλάξει. Η τελευταία αναζητούσε επιπλέον κούρεμα χρέους και περιορισμό της λιτότητας. Η εναλλακτική αυτή, βέβαια, είχε προταθεί από το σύνολο των προηγούμενων ελληνικών κυβερνήσεων αλλά οι ευρωπαίοι εταίροι την απέρριπταν. Η διαφορά στη συγκεκριμένη περίπτωση, έγκειται στο ότι η νέα κυβέρνηση θα «επέβαλε» την αλλαγή αυτή με σκληρή γραμμή.

Ο μόνος τρόπος, κατά τη θεωρία παιγνίων, να επιβάλλει μία πλευρά την αλλαγή, εφόσον η άλλη δε συναινεί, είναι μία αξιόπιστη απειλή. Για να θεωρηθεί απειλή αξιόπιστη είναι αναγκαίο να είναι έγκυρη, ικανή και να δημιουργεί πρόβλημα στον αντίπαλο εφόσον αυτή αξιοποιηθεί.

5.3.1 Η Ελληνική Απειλή

Ο τότε επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας όρισε ρητά ότι, η ρήξη για την Ελλάδα δεν αποτελούσε απειλή εξόδου από την ευρωζώνη, αντίθετα θα οδηγούσε σε 3 αντιδράσεις.

Αυτές συνοψίζονται ως εξής:

- Αναστολή Πληρωμών προς το ΔΝΤ:

Εάν οι δανειστές περιορίζαν την ρευστότητα του κράτους κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, η ελληνική πλευρά διεμήνυσε ότι δεν θα αποπληρώσει τις δόσεις προς το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (41).

40. Barbara Spinelli, 9/2015, The EU's disastrous status quo, Opendemocracy

41. Ian Traynor, 6/2015, Eurozone braces for Greek exit as Athens threatens to miss IMF payment, The Guardian

- Αναστολή Πληρωμών των ομολόγων που είχε στη κατοχή της η ΕΚΤ:

Εφόσον δρομολογούνταν κλείσιμο των τραπεζών, η ελληνική κυβέρνηση θα μετέθετε τις αποπληρωμές των ελληνικών ομολόγων που κατέχονταν από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (42).

- Παράλληλο σύστημα πληρωμών:

Αν οι δανειστές καθυστερούσαν την συμφωνία, η έλλειψη ρευστότητας της ελληνικής οικονομίας θα οδηγούσε την κυβέρνηση στην ενεργοποίηση ενός παράλληλου συστήματος πληρωμών (43).

5.3.2 Η ΚΕΝΗ Ελληνική Απειλή

Το σύνολο όμως της ελληνικής αντίδρασης, ως απειλή, παρουσιάζει κάποια δυσκολία όσον αφορά την αξιοπιστία της, καθιστώντας την άτοπη ή, κατά τη θεωρία παιγνίων, κενή.

Μία απειλή που δεν θεωρείται αξιόπιστη ονομάζεται κενή. Οι λόγοι για τους οποίους μπορεί να θεωρηθεί μια απειλή κενή δύνανται να συνοψιστούν ως εξής:

- Ο αντίπαλος να θεωρεί ότι πρόκειται για μπλόφα
- Ο αντίπαλος να προτιμά την πραγματοποίηση της απειλής από την συνθηκολόγηση
- Ο αντίπαλος να θεωρεί ότι η πραγματοποίηση της απειλής θα ζημιώσει περισσότερο το έτερο μέλος από ότι εκείνον

42. Economist, 2/2015, Threats and blandishments

43. Roger Aitken, 6/2015, Greek Economic Crisis: Is A 'Parallel' Currency The Answer?, Forbes

Οι οικονομικοί λόγοι οι οποίοι καθιστούν κενή την ελληνική απειλή διαχωρίζονται στις παρακάτω κατηγορίες:

- Ο κίνδυνος για τους θεσμούς είχε παρέλθει:

Μέχρι το 2015 οι θεσμοί είχαν ήδη εξασφαλιστεί από τον κίνδυνο που είχε για αυτούς μία επικείμενη ελληνική χρεωκοπία. Οι λόγοι αυτού εξηγήθηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο, το οποίο αφορούσε στο 1ο μνημόνιο. Όπως προκύπτει, για εκείνους δεν αποτελούσε ζήτημα ουσίας, η Ελλάδα να μην αποπληρώσει ένα μικρό μέρος του χρέους στην ώρα της, όπως περιγράφει στη στρατηγική του ο τότε υπουργός οικονομικών.

- Η Ελλάδα αδιαφορεί για τη δημοσιονομική πειθαρχία:

Τα τεχνικά κλιμάκια που αξιολογούσαν την Ελλάδα από το 2010, μετέφεραν για τη χώρα μία εικόνα ενός «τρύπιου κουβά». Με άλλα λόγια, θεωρούσαν ότι η Ελλάδα αδυνατεί να συμμορφωθεί με τη δημοσιονομική πειθαρχία και άρα το πρόβλημα δεν έγκειται στην ρευστότητα. Αντίθετα κατά αυτούς, η Ελλάδα δε χρειαζόταν επιπλέον κεφάλαια αλλά μεταρρυθμίσεις ώστε να εξυγιανθεί, και η ρευστότητα θα ακολουθήσει (44). Δεδομένου αυτού, η εναλλακτική που πρότεινε η Ελλάδα παρουσιαζόταν χειρότερη από την απειλή και άρα η μεταστροφή παράλογη. Ο αντίπαλος, δηλαδή, προτίμησε τη πραγματοποίηση της απειλής από την συνθηκολόγηση.

- Το Σχέδιο GREXIT:

Αν η διαπραγμάτευση κατέληγε σε αδιέξοδο η Ελλάδα θα οδηγούνταν εκτός ευρωζώνης. Μέχρι το 2015, η ελληνική κοινή γνώμη θεωρούσε ότι η έξοδος της Ελλάδας από την ευρωζώνη, θα την έπληττε βαθύτατα και θα έκανε το παν για να το αποφύγει. Βέβαια, σήμερα έχοντας την γνώση, προκύπτει ότι ο Γερμανός υπουργός οικονομικών είχε δομήσει ένα σχέδιο εξόδου της Ελλάδας από το ευρώ, με τη βοήθεια της Γερμανίας (45). Το σχέδιο αυτό, ακυρώνει πλήρως το παράλληλο σύστημα πληρωμών, αφού η εν λόγω περίπτωση αφορά ένα ξεκάθαρο GREXIT.

44. Derek Thompson/ 5/2012, Europe Agrees - Greece Is the Laziest, Most Incompetent Nation in the EU, The Atlantic

45. BBC, 7/2015, Wolfgang Schaeuble - Germany's man with a Grexit plan

- Η ζημία είχε ήδη πραγματοποιηθεί:

Το παράλληλο σύστημα πληρωμών παρουσίαζε ένα ακόμη στρατηγικό άτομο. Εφόσον αυτό τέθηκε από την ελληνική πλευρά, θεωρήθηκε μία ευθεία υπονόμηση του ευρωσυστήματος. Εάν η Ελλάδα όντως οδηγούνταν σε ένα παράλληλο σύστημα πληρωμών, το ευρωσύστημα θα κλυδωνιζόταν. Δεδομένου ότι η ζημία αυτή θα είχε ήδη πραγματοποιηθεί, η Ευρώπη δεν είχε κανένα λόγο να υπαναχωρήσει.

- Ο επικοινωνιακός χειρισμός:

Η διαπραγμάτευση συνοδεύτηκε από ένα λανθασμένο επικοινωνιακό χειρισμό. Η ελληνική κυβέρνηση, πριν ακόμη εκλεγεί αλλά και μετά την εκλογή της, προέβαινε σε βαρύγδουπες δηλώσεις προκειμένου να συσπειρώσει την εγχώρια κοινή γνώμη (46). Οι δηλώσεις αυτές προορίζονταν για εσωτερική κατανάλωση. Ωστόσο, όταν πλέον μεταφέρθηκαν στην ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, ανάγκασαν τους αξιωματούχους των χωρών να διατηρήσουν μία ιδιαίτερα σκληρή στάση ώστε να μη χαρακτηριστούν ως ηττημένοι στις χώρες τους.

Με βάση τα όσα αναφέρθηκαν, η ελληνική πλευρά αντιλαμβάνεται την έλλειψη αξιοπιστίας της απειλής της και αποστρέφεται της σκληρής γραμμής, κάνοντας λόγο για μία έντιμη συμφωνία, όπως αποδεικνύεται όμως τα περιθώρια είχαν παρέλθει (47).

Η ελληνική στρατηγική απειλή, όπως γίνεται κατανοητό, δεν παρουσιάστηκε ισχυρή ώστε να μεταπείσει τους θεσμούς, οι οποίοι δεν υπαναχώρησαν καθόλου από τις αρχικές τους θέσεις. Έτσι, η ελληνική κυβέρνηση βρέθηκε σε ένα οδυνηρό δίλημμα μεταξύ συνθηκολόγησης και αποχώρησης, αναλαμβάνοντας ισχυρό ρίσκο για τη χώρα.

46. Αλέξης Τσίπρας(Πρόεδρος ΣΥΡΙΖΑ): Η έξοδος μας από το ευρώ θα διαλύσει την Ευρωζώνη, 6/2014

47. Economist, 7/2015, Alexis Tsipras's U-turn

5.3.3 Το Δημοψήφισμα

Το δημοψήφισμα κατά πολλούς θα αποτελούσε καθοριστικό παράγοντα την περίοδο εκείνη. Οι πολιτικοί λόγοι για τους οποίους η κυβέρνηση προκήρυξε το δημοψήφισμα ερμηνεύονται από διάφορες θεωρίες. Ωστόσο από διαπραγματευτικής σκοπιάς, το τελευταίο δεν διαδραμάτισε κανένα απολύτως θετικό ρόλο, εφόσον οι εταίροι οι οποίοι και θα προβληματίζονταν, αδιαφόρησαν (48).

Το ερώτημα που διατυπώθηκε ήταν: «Πρέπει να γίνει αποδεκτό το σχέδιο συμφωνίας, το οποίο κατέθεσαν η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο στο Eurogroup της 25.06.2015 και αποτελείται από δύο μέρη, τα οποία συγκροτούν την ενιαία πρότασή τους; Το πρώτο έγγραφο τιτλοφορείται «Reforms for the completion of the Current Program and Beyond» («Μεταρρυθμίσεις για την ολοκλήρωση του τρέχοντος προγράμματος και πέραν αυτού») και το δεύτερο «Preliminary Debt sustainability analysis» («Προκαταρκτική ανάλυση βιωσιμότητας χρέους») (49).

Το αποτέλεσμα του ήταν 60% υπέρ του ΟΧΙ, ωστόσο αυτό μετατράπηκε σε ΝΑΙ, χωρίς να επηρεάσει θετικά την όλη κατάσταση (50).

5.3.4 Τα Capital Controls

Από την άνοιξη ακόμη του 2015, η ελληνική αγορά είχε υιοθετήσει την αίσθηση ότι η διαπραγμάτευση δεν θα τελεσφορήσει. Το τελευταίο, δημιούργησε εξαιρετική ανασφάλεια, οδηγώντας μεγάλο μέρος των καταθετών να μεταφέρουν σημαντικό μέρος των κεφαλαίων τους στο εξωτερικό. Έτσι, δημιουργήθηκε ένα έντονο ζήτημα ρευστότητας στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Λόγω αυτού, το τελευταίο δε δύναται πλέον να παράσχει ρευστότητα στην ελληνική οικονομία, η οποία σταδιακά «στεγνώνει» (51).

48. Paul Mason, 6/2015, Greece put its faith in democracy but Europe has vetoed the result, The Guardian

49. Υπουργείο Εσωτερικών: Δημοψήφισμα 2015

50. Υπουργείο Εσωτερικών: Αποτέλεσμα Δημοψηφίσματος 2015

51. Laura Noonan and Patrick Jenkins, 7/2015, With cash fast running out, Greek bank failures loom, CNBC

Μέχρι και την προκήρυξη του δημοψηφίσματος, οι ελληνικές τράπεζες κατείχαν ικανοποιητική ρευστότητα, μέσω του αυτόματου μηχανισμού παροχής ρευστότητας της ΕΚΤ. Ο τελευταίος, γνωστός ως ELA, έχει σχεδιαστεί με στόχο να δανείζει αυτόματα κεφάλαια στο τραπεζικό σύστημα μιας χώρας, όταν η ρευστότητα του βρεθεί κάτω από ένα όριο έκτακτης ανάγκης (52). Την εποχή εκείνη, ο ELA, ήταν η μοναδική χρηματοδότηση που εξακολουθούσε να λαμβάνει η Ελλάδα από την Ευρώπη.

Με την προκήρυξη του δημοψηφίσματος οι ευρωπαϊκοί θεσμοί, θεωρώντας ότι η Ελλάδα δεν θα υπαναχωρήσει και ο κίνδυνος εξόδου της από την Ευρωζώνη είναι υπαρκτός, διέκοψαν και αυτή τη χρηματοδότηση (53).

Αποτέλεσμα αυτού, ήταν οι ελληνικές τράπεζες να μην είναι σε θέση να εξυπηρετήσουν τα μαζικά αιτήματα για αναλήψεις και τελικά να κλείσουν, δημιουργώντας σημαντικό πρόβλημα στην εγχώρια οικονομία.

5.3.5 To Grexit

Αντίθετα με την άποψη της κοινής γνώμης ότι η έξοδος Ελλάδας από το ευρώ θα εκκινούσε από την Ευρώπη, η έξοδος της χώρας θα αποτελούσε ενέργεια η οποία θα ξεκινούσε από την ίδια την Ελλάδα. Βέβαια, ίσως να μην ήταν επιλογή αλλά ανάγκη. Τη στιγμή που ο μηχανισμός ρευστότητας έκτακτης ανάγκης είχε διακοπεί, οι τράπεζες ήταν κλειστές και τα μετρητά διακρατούνται από τους κατόχους τους, η οικονομία θα βρισκόταν σε πλήρη παράλυση.

Σύμφωνα με την τότε κυβέρνηση, λοιπόν, ο μόνος δρόμος για την αποτροπή αυτού, το άνοιγμα εκ νέου των τραπεζών και την επανεκκίνηση των συναλλαγών, ήταν ένα νέο μέσο ρευστότητας που θα έπρεπε να εκδώσει η ίδια η Ελλάδα, και πιθανότατα θα ονομαζόταν δραχμή (54).

52. [Reuters, 6/2015, What is ECB Emergency Liquidity Assistance \(ELA\)?](#)

53. [BBC, 6/2015, Greece debt crisis - ECB 'to end' bank emergency lending](#)

54. [Kerin Hope and Tony Barber, 7/2015, Syriza's covert plot during crisis talks to return to drachma, FinancialTimes](#)

5.3.6 Η Συνθηκολόγηση

Η πίεση, πλέον, γίνεται ασφυκτική και η ελληνική απειλή πλέον είναι οφθαλμοφανώς κενή. Στη σύνοδο κορυφής της 13ης Ιουλίου του 2015, η ελληνική αντιπροσωπεία αποχωρεί, μετά από πολύωρη διαπραγμάτευση 16 ωρών, με ένα νέο 3ο μνημόνιο (55).

Πολλοί είναι εκείνοι που υποστηρίζουν ότι το μνημόνιο αυτό είναι ακριβώς όμοιο με αυτό που θα έπαιρνε, αποφεύγοντας τα δεινά της διαπραγμάτευσης του 2015. Ταυτόχρονα, η ελληνική πλευρά παραδέχεται απροκάλυπτα την ήττα της (56).

5.4 Το 3ο Μνημόνιο

Η λογική του 3ου μνημονίου δεν απείχε σημαντικά από τα προηγούμενα. Ακολουθούσε πιστά το μοντέλο της λιτότητας και της υπερφορολόγησης (57). Οι βασικές του υποχρεώσεις συνοψίζονται ως εξής:

- Αύξηση του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας
- Μείωση του Κατώτατου Αφορολόγητου Ορίου
- Περικοπή Συντάξεων
- Απελευθέρωση της Αγοράς Εργασίας
- Ιδιωτικοποιήσεις αξίας 50δισ €
- Υψηλά Δημοσιονομικά Πλεονάσματα

Αλέξης Τσίπρας για διαπραγμάτευση του 2015: Οι άλλοι ήταν καλύτερα προετοιμασμένοι από εμάς, 7/2019

56. European Council president Donald Tusk says an ‘agreement’ has been reached Graeme Wearden, 7/2015, Greek debt crisis: deal reached after marathon all-night summit - as it happened, The Guardian

57. Εθνικό Τυπογραφείο: Φύλλο Εφημερίδος της Κυβερνήσεως 14/8/2015

Κύρια απολαβή από την τελευταία συμφωνία ήταν το γεγονός ότι η Ελλάδα παρέμεινε στην ζώνη του ευρώ. Οι δεσμεύσεις απέναντι στους θεσμούς, στα πλαίσια του 3ου μνημονίου, συνοδεύονταν από τις εξής απολαβές (58):

- Νέα δανειακά πακέτα 86 δις € τα επόμενα τρία έτη
- Πακέτο 25 δις € για το τραπεζικό σύστημα, το οποίο εκείνο το διάστημα ήταν ένα βήμα πριν τη κατάρρευση

5.5 Ο Απολογισμός της Διαπραγμάτευσης

Όπως αναφέρθηκε από την αρχή του κεφαλαίου, η πορεία προς την διαπραγμάτευση του 2015 ήταν σχεδόν δεδομένη. Με τα προηγούμενα μνημόνια να επιβάλουν στην χώρα αποκλειστικά μέτρα λιτότητας, συρρικνώνοντας το εθνικό προϊόν και εξαντλώντας την υπομονή των πολιτών, η ρήξη ήταν αναπόφευκτη (59).

Αξιοποιώντας τις γνώσεις από τη θεωρία παιγνίων, κατά την αμφισβήτηση του ευρωπαϊκού status-quo, η ελληνική απειλή, της τότε κυβέρνησης, θεωρήθηκε ιδιαίτερα αναξιόπιστη και δεν ήταν σε θέση να κλονίσει την ισχυρή ευρωπαϊκή θέση για επιπλέον λιτότητα. Βέβαια, τα ελληνικά επιχειρήματα δεν ήταν εντελώς παράλογα (60). Αυτό που είναι ίσως άξιο κριτικής, ήταν ο τρόπος με τον οποίον προσπάθησε η χώρα να διεκδικήσει τα όσα επιθυμούσε (61).

Ο ευρωπαϊκός βορράς, όπως ήταν αναμενόμενο, αξιοποίησε κάθε μέσο πίεσης απέναντι στην Ελλάδα, με πολλούς οικονομολόγους να αρθρογραφούν εναντίον της πρακτικής αυτής. Από την άλλη πλευρά, οι κινήσεις της Ελλάδος δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ιδιαίτερα επιτυχείς. Η προκήρυξη του δημοψηφίσματος, αν και επηρέασε την κοινή γνώμη, όπως αποδείχτηκε δεν διαδραμάτισε κανένα απολύτως θετικό ρόλο στην διαπραγμάτευση. Αντίθετα, συνέβαλε για τη

58. [Heather Stewart, 8/2015, Memorandum of understanding: what exactly has Greece signed up for?, The Guardian](#)

59. [Jim Edwards, 6/2015, People in Greece are starting to say the words 'civil war' in a non-jokey way, Business Insider](#)

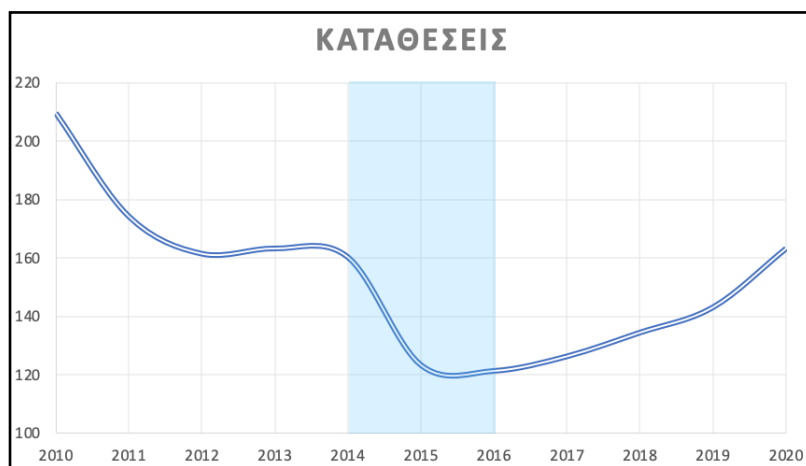
60. [Larry Elliott, 6/2015, Why Greece might now have the upper hand in crunch talks, The Guardian](#)

61. [CNBC: Greece worst negotiators of 2015 - Harvard Law School](#)

χώρα στην επιβολή κεφαλαιακών περιορισμών, δημιουργώντας ανεπανόρθωτες βλάβες στην οικονομία της για περισσότερο από 5 έτη (62). Με το GREXIT να παρουσιάζεται έμπροσθεν η κυβέρνηση οδηγήθηκε στη συνθηκολόγηση.

Το 3ο και τελευταίο μνημόνιο που σύναψε η χώρα, κατά πολλούς ήταν όμοιο με αυτό που θα σύναπτε χωρίς να έρθει σε τέτοιου είδους ρήξη με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, δημιουργώντας σημαντικά και μακροχρόνια προβλήματα στην οικονομία της.

Το κόστος της διαπραγμάτευσης αυτής έχει παρουσιαστεί από διάφορα πολιτικά πρόσωπα και αποτέλεσε στοιχείο έντονης πολιτικής αντιπαράθεσης (63). Παρόλα αυτά, καθίσταται ευλογοφανές ότι μία διαπραγμάτευση στην οποία αποδήμησε η πλειονότητα των καταθέσεων, έκλεισαν οι τράπεζες και επιβλήθηκαν capital controls που διατηρήθηκαν για χρόνια, δεν ωφέλησε την χώρα.

Διάγραμμα 5.1 Πηγή: ΤτΕ

62. Bank of Greece, 11/2017, Survey on capital controls and cash withdrawal restrictions

63. Tomas Wisser: Έτσι έχασε η Ελλάδα 200 δις το 2015, 3/2018

Συγκεφαλαίωση και Συμπεράσματα

Η Ελλάδα το 2009 εισήλθε στην περιπέτεια της οικονομικής κρίσης, η οποία έχει το χαρακτήρα κρίσης δημοσίου χρέους. Η ελληνική οικονομία για μία πεντηκονταετία, πριν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, επιβίωνε με ελλείμματα. Με αυτά χρηματοδοτούσε καταναλωτικές δαπάνες και πολιτικές σκοπιμότητες. Για την κάλυψη τους, η χώρα δημιουργούσε χρέος, το οποίο έβαινε ολοένα και αυξανόμενο. Το σύνολο σχεδόν της πολιτικής ηγεσίας, των 50 συναπτών αυτών ετών, είτε δεν προέβαινε σε καμία αλλαγή πολιτικής, με στόχο το μοντέλο αυτό να αντιστραφεί, είτε κάθε προσπάθεια εξυγίανσης είχε το χαρακτήρα λογιστικής αντιμετώπισης του προβλήματος και όχι πραγματικής αναμόρφωσης του μοντέλου λειτουργίας της οικονομίας, ώστε αυτό να καταστεί βιώσιμο. Αναμφίβολα, ένα τέτοιο πρότυπο δράσης μίας οικονομίας έχει ημερομηνία λήξης.

Την ιστορία, όπως είναι γνωστό, την κυβερνά το απρόβλεπτο. Έτσι, η αμερικανική χρηματοπιστωτική κρίση του 2007, οδηγεί το σύνολο των επενδυτών να αποκλείουν από το δανεισμό οποιοδήποτε παρουσίαζε έστω και μέτριο πιστωτικό κίνδυνο. Η ελληνική οικονομία, μην μπορώντας πλέον να αντλήσει κεφάλαια, στερεύει από ρευστότητα και αναζητά την συνδρομή των ευρωπαίων εταίρων. Ο κύβος είχε ριφθεί 50 χρόνια πριν, και η Ελλάδα πλέον έρχεται αντιμέτωπη με τις ευθύνες της. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί, ότι όποια κι αν ήταν η αντιμετώπιση της ελληνικής κρίσης από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς, το πολιτικό σύστημα, και εν γένει η ελληνική κοινωνία, φέρει στο ακέραιο την ευθύνη για τους χειρισμούς εκείνους που την οδήγησαν στη ανάγκη για διάσωση, στα πλαίσια μιας επικείμενης χρεοκοπίας.

Έτσι, το 2010 η χώρα επισήμως ζητά την συνδρομή των ευρωπαϊκών θεσμών. Οι τελευταίοι, παρουσιάζουν ένα σχέδιο διάσωσης της οικονομίας. Ωστόσο, κύριος σκοπός του προγράμματος 2010 - 2011 δεν ήταν η διάσωση της ελληνικής οικονομίας. Αντίθετα, αποσκοπούσε, κατά βάση, στη μείωση της έκθεσης του ευρωπαϊκού πιστωτικού συστήματος απέναντι σε ένα τόσο ισχυρό πιστωτικό γεγονός, όπως μια ελληνική χρεωκοπία. Το απροσδόκητο αυτό συμβάν, σίγουρα θα κλυδωνίζε το σύνολο του ευρωσυστήματος, κάτι που ο ευρωπαϊκός βορράς δίχως αμφιβολία ήθελε να αποφύγει, μεταφέροντας το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού χρέους σε θεσμικό επίπεδο. Το πρόγραμμα που επιβάλλεται, περιλαμβάνει μία σειρά μέτρων δημοσιονομικής εξυγίανσης και αναπροσαρμογής. Τα αυστηρά μέτρα λιτότητας και υπερφορολόγησης συρρικνώνουν σημαντικά το εγχώριο προϊόν και, ταυτόχρονα, αυξάνουν το χρέος το οποίο θεωρούνταν ότι θα εξυγιάναν. Κατ' αυτό τον τρόπο εντυπώνεται στην εγχώρια και διεθνή κοινή γνώμη, ότι το πρόγραμμα έχει τιμωρητικό χαρακτήρα και δεν αποσκοπεί σε μία πραγματική διάσωση.

Με το πρώτο πρόγραμμα να έχει ολοκληρωθεί, η Ευρώπη αντιλαμβάνεται ότι μία διάσωση της Ελλάδας δίχως κούρεμα χρέους καθίσταται αδύνατη. Το 2012 εκτελείται το κούρεμα του ελληνικού χρέους, γνωστό ως PSI. Για τον ευρωπαϊκό πυρήνα που σχεδίασε και υλοποίησε το

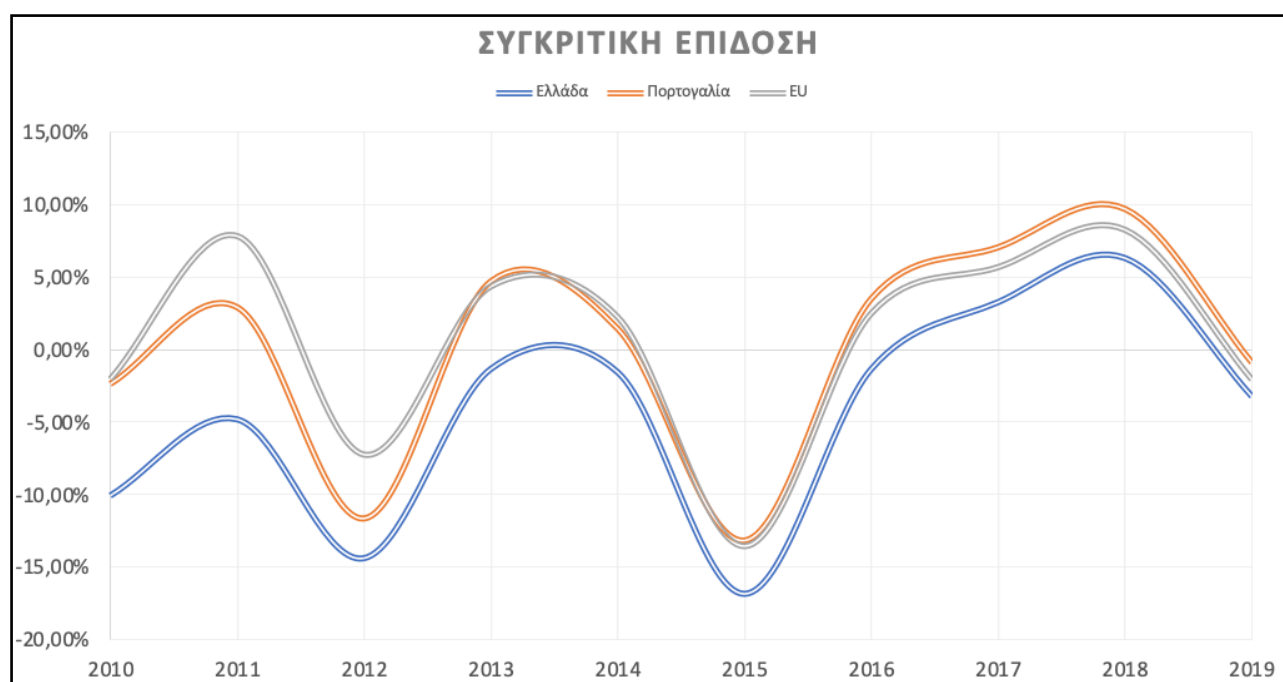
πρόγραμμα αυτό θεωρήθηκε επιτυχία. Τα οικονομικά δεδομένα, όμως, έρχονται να διαψεύσουν τη συγκεκριμένη θέση. Το ελληνικό χρέος δεν τέθηκε ποτέ στην πραγματικότητα υπό έλεγχο. Αντίθετα, συνέχισε να αυξάνει, με το εθνικό προϊόν να ακολουθεί την αντίστροφη πορεία. Άλλωστε, αν και το ποσοστό απομείωσης του χρέους (53,5%) ήταν υψηλό, η μείωση, εν τέλει, του χρέους δεν ξεπέρασε το 14,8%, για τη περίοδο 2011-2012. Το παραπάνω, συνέβη καθώς η δυσπραγία της ελληνικής οικονομίας οδήγησε την κυβέρνηση στην ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών και των ασφαλιστικών ταμείων, καθώς και στη παροχή πόρων για κοινωνική πολιτική εν μέσω της κρίσης. Ταυτόχρονα, η συνθήκη λειτουργίας της ευρωπαϊκής ένωσης απαγορεύει τη μετακύληση οικονομικής επιβάρυνσης από ένα μέλος σε άλλο. Την ίδια στιγμή, μεγάλο μέρος οικονομολόγων, διεθνούς επιρροής, αναρωτάται γιατί το χρέος πρώτα πέρασε σε θεσμικό επίπεδο και ακολούθησε το κούρεμα, αντί να συμβεί το αντίθετο. Το ερώτημα αυτό υιοθετείται πλέον και από την κοινή γνώμη. Ταυτόχρονα, συνεχίζεται η πολιτική της λιτότητας, οι διαθέσιμοι πόροι για ανάπτυξη ή κοινωνική πολιτική έχουν εξανεμιστεί, και δημιουργείται επιπλέον ύφεση. Τα προγράμματα θεωρούνται πρόχειρα και τιμωρητικά. Έτσι, λοιπόν, προκύπτει μία αναπόφευκτη κοινωνική κατακραυγή.

Με την υπομονή των Ελλήνων πολιτών να εξαντλείται και την ανάγκη για υιοθέτηση μιας σκληρής γραμμής, η ρήξη με την Ευρώπη ήταν αναπόφευκτη. Η νεοεκλεγείσα κυβέρνηση του 2015, έχει διαμηνύσει εξαρχής ότι θα φτάσει την διαπραγμάτευση μέχρι τέλους. Σε αυτά τα πλαίσια, σηματοδοτείται η έναρξη μίας αμοιβαίας άσκησης αθέμιτων πρακτικών. Η Ελλάδα προσπαθεί να πείσει την Ευρώπη ότι μία επικείμενη χρεωκοπία της θα την συμπαρασύρει. Αντίστοιχα, με την προκήρυξη του δημοψηφίσματος, η Ευρώπη αποκλείει τη χώρα από τη ρευστότητα. Οι τράπεζες οδηγούνται στο αναγκαστικό κλείσιμο, και η ελληνική οικονομία μετρά για χρόνια τις πληγές των κεφαλαιακών περιορισμών. Με το GREXIT να βρίσκεται έμπροσθέν, η κυβέρνηση οδηγείται στη συνθηκολόγηση. Επιστρέφει, μετά από πολύωρες διαπραγματεύσεις, με ένα 3ο μνημόνιο, κατά τους περισσότερους ίδιο με αυτό που θα επέστρεφε χωρίς την διαπραγμάτευση.

Δίχως καμία αμφισβήτηση, μία διαπραγμάτευση στην οποία έκλεισαν οι τράπεζες, επιβλήθηκαν κεφαλαιακοί περιορισμοί που διήρκησαν για χρόνια και αποδήμησε μεγάλο μέρος των ελληνικών καταθέσεων, δεν ωφέλησαν τη χώρα. Τα επιχειρήματα, ωστόσο, της ελληνικής πλευράς για κάμψη της λιτότητας, της υπερφορολόγησης και επιπλέον πόρους για ανάπτυξη και κοινωνική πολιτική, δεν ήταν παράλογα. Στο πλευρό της Ελλάδας, έναντι στην πολιτική αυτή, αρθρογραφούν ακόμη και νομπελίστες οικονομολόγοι. Όπως προκύπτει, λοιπόν, η απόπειρα αντιμετώπισης της ελληνικής κρίσης δεν αποτελεί την ενδεδειγμένη πρακτική. Η άποψη αυτή δεν είναι υποκειμενική, καθίσταται με αντικειμενικά κριτήρια οικονομικά λανθασμένη.

Σε μία προσπάθεια τεκμηρίωσης του παραπάνω, θα αξιοποιηθούν δεδομένα από την Πορτογαλία, μία χώρα η οποία παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά με την Ελλάδα, και παράλληλα διήνυσε μία κρίση χρέους, όμοια της ελληνικής, κατά την περίοδο 2010 - 2014. Κατά την περίοδο 2010 -

2015, η πορτογαλική οικονομία βίωσε βαθιά μεσοσταθμική ύφεση της τάξης του -3,04%, με το σύνολο της ευρωπαϊκής περιφέρειας να σημειώνει ύφεση -1,37% και την Ελλάδα -8,15%. Αντίστοιχα, την περίοδο 2015 – 2020 η οικονομία της Πορτογαλίας πετυχαίνει ανάπτυξη ίση με 2,91%, με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο να σημειώνει 2,31%, εν αντίθεση με την Ελλάδα η οποία σημειώνει επίδοση -0,58%. Στο διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζεται το πόσο ικανά η Πορτογαλία ήταν σε θέση να ακολουθήσει πιστότερα ή και να ξεπεράσει τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Με γνώμονα τα παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι το εγχείρημα αντιμετώπισης της ελληνικής κρίσης τόσο από την Ευρώπη, όσο και από την ίδια την χώρα, παρουσιάζει δυσκολία στην αποδοχή του ως επιτυχημένου.

Διάγραμμα 6.1 Πηγή: Eurostat

Στο σημείο, βέβαια, αυτό κρίνεται επιβεβλημένη η αναφορά ότι, στο παράδειγμα της Πορτογαλίας, η οποία παρουσιάζει κοινά δημογραφικά χαρακτηριστικά με την Ελλάδα και ταυτόχρονα αντιμετώπισε από το 2010 μία κρίση δημόσιου χρέους, εντοπίζεται μία θεμελιώδης διαφορά με την ελληνική κρίση. Η Πορτογαλία ανέκαμψε, όσον αφορά στο έλλειμμα ανταγωνιστικότητας και πραγματοποίησε ουσιώδεις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στην οικονομίας της, με υψηλή ταχύτητα και ισχυρή εσωτερική βούληση. Με γνώμονα το παραπάνω, θα θεωρούνταν εσφαλμένο να λοιδορηθεί η ευθύνη που φέρει το ελληνικό πολιτικό σύστημα, και ενγένη η Ελλάδα, για τα όσα εξετάστηκαν (64).

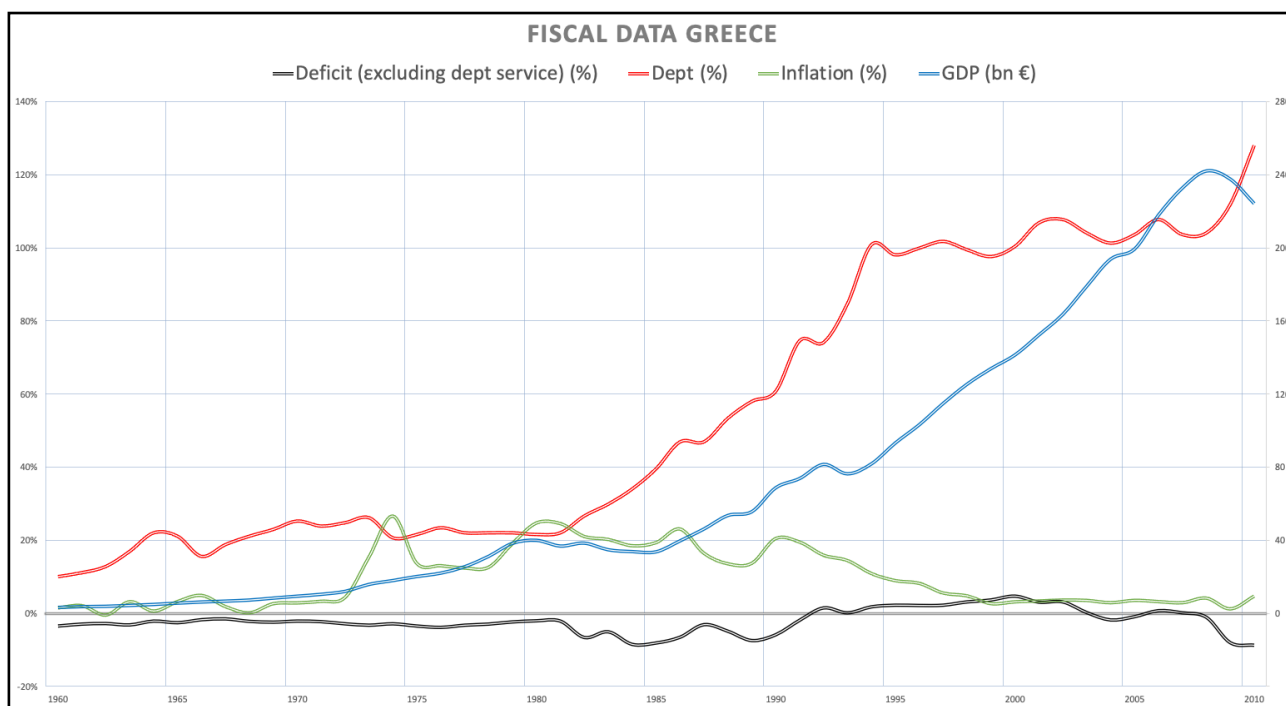
64. Ana Sofia Oliveira Gonçalves, 1/2016, Two Economic Paths out of the Crisis? Greece and Portugal in comparison, Global Economic Dynamics

Η οικονομική κρίση χρέους της Ελλάδας αποδείχτηκε μία περιπέτεια χωρίς αίσιο τέλος. Αν μπορεί να εντοπιστεί μία ωφέλεια, είναι εν τέλει η γνώση ότι είναι αναγκαίο η κάθε χώρα να φροντίζει η ίδια για την οικονομική της ευρωστία και σε αντίθετη περίπτωση να μην αναζητά βοήθεια ή δικαιοσύνη από τους εταίρους της. Ολοκληρώνοντας, όπως η ιστορία έχει δείξει, οι λαοί που προοδεύουν δεν είναι εκείνοι που δεν περνούν κρίσεις, αλλά εκείνοι που μαθαίνουν από αυτές. Μένει να αποδειχτεί αν η Ελλάδα έχει πάρει το μάθημα της, έχει εγκαταλείψει οριστικά τις ατασθαλίες του παρελθόντος και θα προοδεύσει στο μέλλον.

Summary and Conclusions

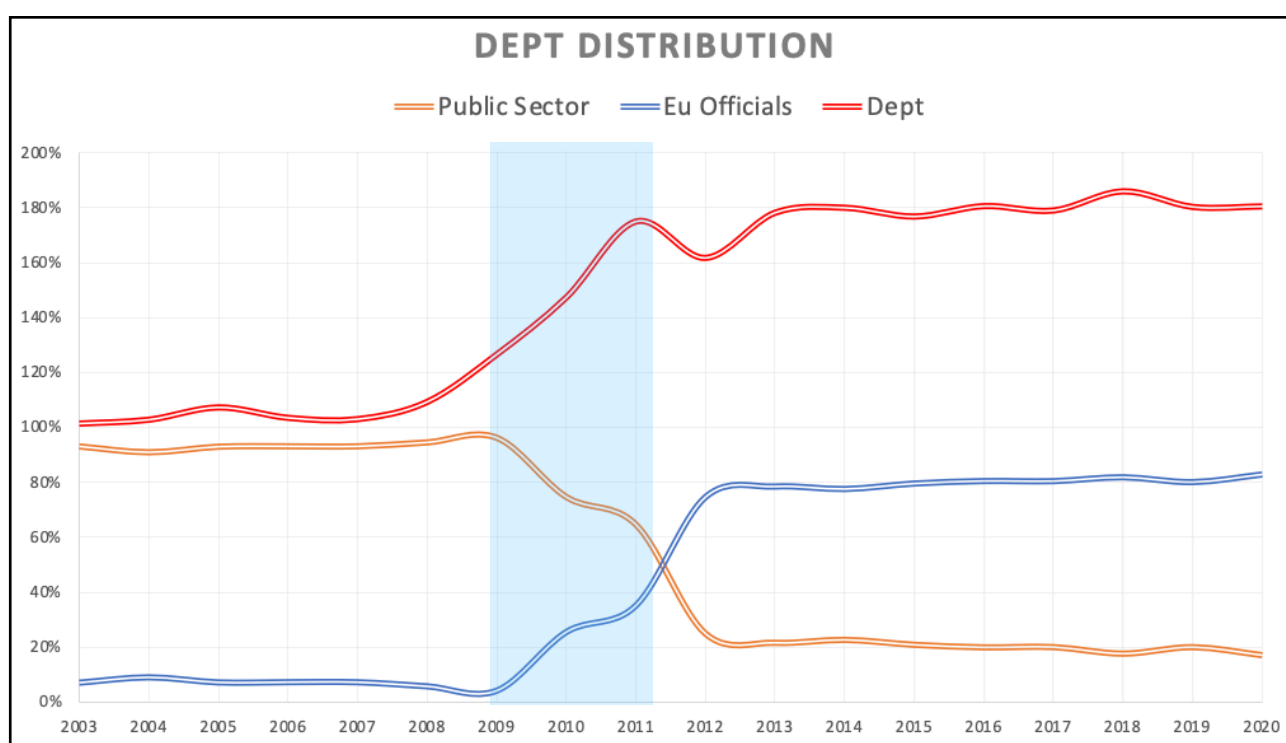
Greece in 2009 entered the economic crisis, which had the character of a government debt crisis. The Greek economy for fifty years, before the outbreak of the economic crisis, survived with deficits. Consumer spending and political expediencies were financed using capitals that lead to those deficits. To cover them, the country was creating debt, which was constantly growing. Almost the entire political leadership of these 50 consecutive years either did not make any policy changes in order to reverse this model, or any reorganisation effort was in the nature of an accounting solution to the problem and not a real reform of the operating model of the economy. to make it more sustainable. Undoubtedly, such a model of action of an economy is going to dead end.

The US financial crisis of 2007, leaded all investors to exclude from lending anyone who presented even a moderate credit risk. The Greek economy, no longer able to raise capital, is running out of liquidity and seeking the assistance of its European partners. Greece is now facing its responsibilities with respect to the model of action adopted for those years. At this point it is worth noting that whatever the response to the Greek crisis was taken by the European institutions, the political system, and Greek society in general, bears full responsibility for the actions that led to the impending bankruptcy. This becomes more clear by studying the fiscal data of the country.

Διάγραμμα 1.6 -1.11

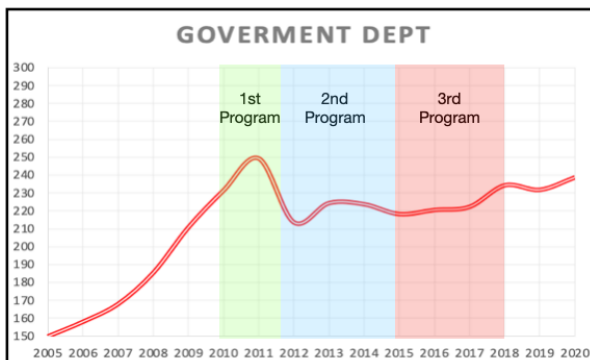
Thus, in 2010 the country formally requests the assistance of the European institutions. These are presenting a plan to save the economy, as it was projected. However, using today's knowledge, the self-evident purpose of the program 2010 - 2011 was not to save the Greek economy. On the contrary, it aimed to reduce the exposure of the European credit system to such a powerful credit event as a Greek bankruptcy. This unexpected event would certainly harm the whole Eurosystem, something that, with no doubt the European core wanted to avoid, transferring most of the Greek debt to the official level. The imposed program includes a series of fiscal consolidation and adjustment measures. Strict austerity and over-taxation measures are significantly shrinking GDP and, at the same time, increasing the debt, that the program was supposed to take under control. In this way, the domestic and international public opinion is impressed that the program has a punitive character and does not aim at a real rescue.

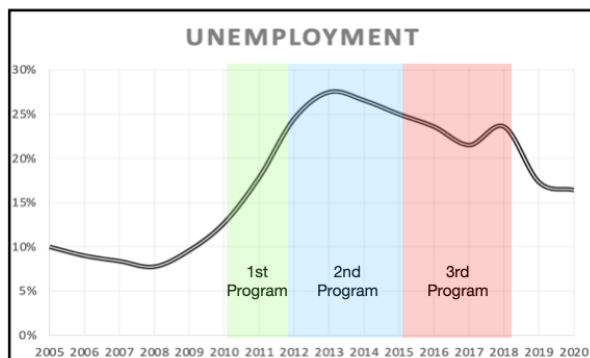
Διάγραμμα 2.3

With the first program completed, Europe realises that rescuing Greece without a debt haircut is impossible. In 2012, the Greek debt is cut with the program known as PSI. For the European core that designed and implemented this program was considered successful. However, the economic data refute this standpoint. The Greek debt was never really brought under control. On the contrary, although the debt reduction rate (53.5%) was high, the reduction of the debt, did not exceed 14.8%, for the period 2011-2012. The above happened as the hardship of the Greek economy led the government in recapitalizing banks and insurance funds, as well as providing resources for social policy in the midst of the crisis. At the same time, the Treaty on the European Union prohibits the transfer of financial burden from one Member to another. At the same time,

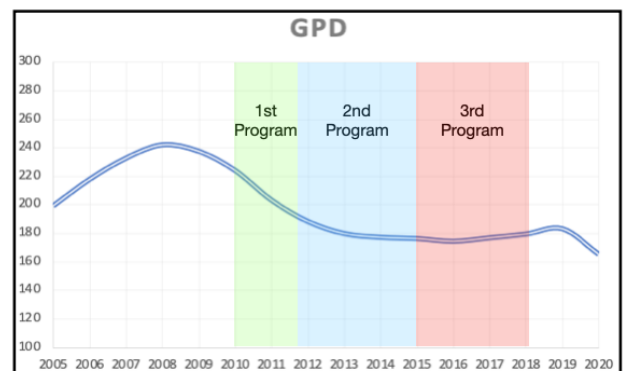
many economists of international influence are wondering why the debt was first past to the official level and the haircut followed, instead of following the opposite way. This question is being adopted by the public at the time. In addition, the policy of austerity continues, the capital available for growth or social policy have been exhausted, and an additional recession is being created. The programs are now considered tentative and punitive. Thus, an inevitable social outcry arises. To conclude, it is obvious that the space left for simple economic science was minimal, at a time that the decisions were inspired by deep political influences.

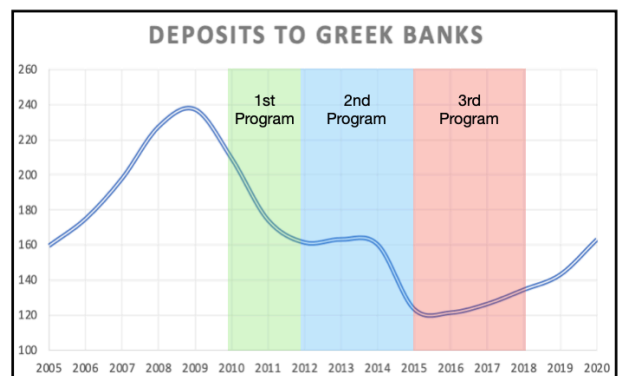
Διάγραμμα 4.1

Διάγραμμα 4.3

Διάγραμμα 4.2

Διάγραμμα 5.1

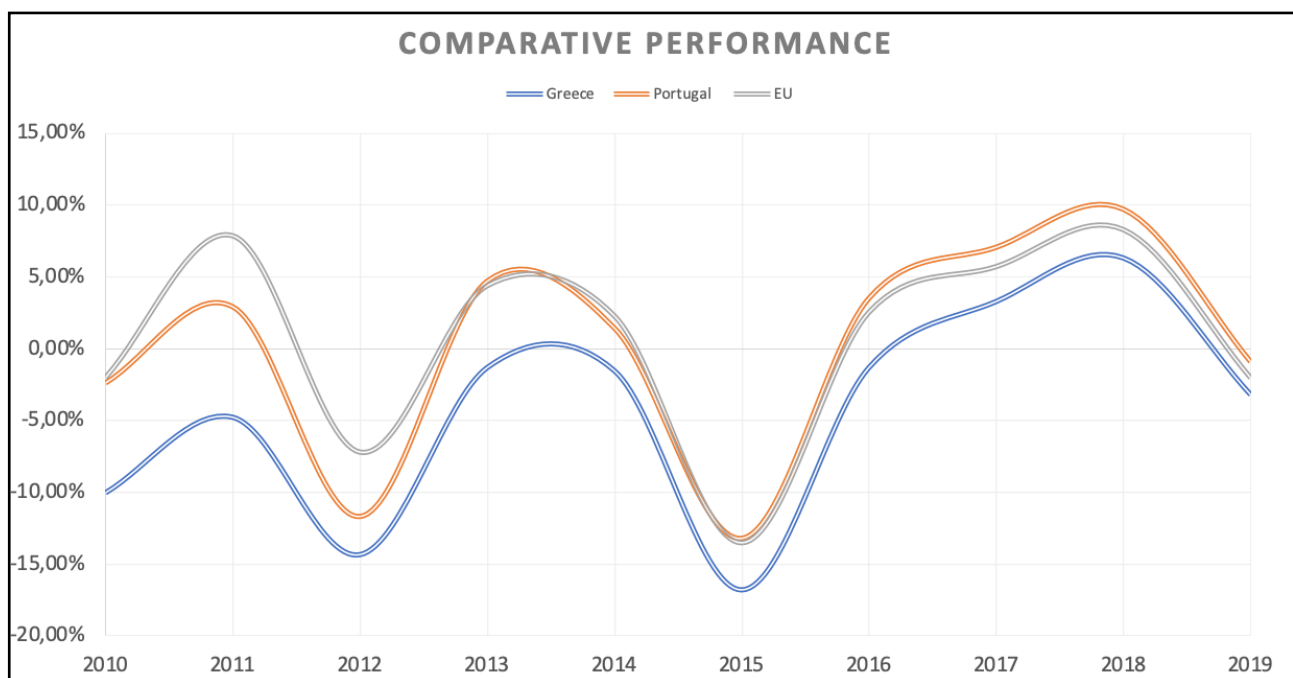
With the patience of the Greeks running out and the need to adopt a taught attitude, a rift with Europe was inevitable. The newly elected government of 2015, has committed from the beginning that it will reach the end of the negotiations. In this context, the beginning of a reciprocal practice of unfair practices is marked. Greece is trying to convince Europe that an impending bankruptcy will drag it down. Similarly, with the announcement of the referendum, Europe stops offering any liquidity to Greece. This event leads the banks to forced closure, and the Greek economy wounded for many years due to the capital controls. With GREXIT getting closer, the government

is moving towards capitulation. Returns to Greece, after many hours of negotiations, with a 3rd program, the same as the one that would return without the negotiation according to many economists.

Undoubtedly, a negotiation in which the banks closed, capital restrictions were imposed that lasted for years and a large amount of the Greek deposits emigrated, did not benefit the country. The arguments of the Greek side, however, for a reduction of austerity, over-taxation and additional resources for growth and social policy, were not totally unreasonable. On the side of Greece, against this policy, even Nobel Prize-winning economists write articles. As it turns out, the attempt to deal with the Greek crisis is not the appropriate practice. This view is not subjective, it is calculated to be economically wrong by objective criteria.

In an effort to document the above, data from Portugal will be utilized, a country that has common features with Greece, and at the same time went through a debt crisis, similar to the Greek one, during the period 2010 - 2014. During the period 2010 - 2015, The Portuguese economy experienced a deep average recession of -3.04%, with the whole European region recording a recession of -1.37% and Greece -8.15%.

Respectively, in the period 2015 - 2020, the Portuguese economy achieves growth of 2.91%, with the European average of 2.31%, in contrast to Greece which has a performance of -0.58%. The diagram below shows how capable Portugal was of being able to follow more faithfully or even exceed the European average. Based on the above, it becomes clear that the project to deal with

the Greek crisis both from Europe and from the country itself, presents difficulty in accepting it as successful.

At this point, however, it is necessary to mention that, in the example of Portugal, which has common demographic characteristics with Greece and at the same time faced a public debt crisis since 2010, there is a fundamental difference with the Greek debt crisis. Portugal has recovered from its competitiveness deficit and carried out substantial structural reforms in its economy with high speed and strong domestic will. With this in mind, it would be considered wrong to underestimate the responsibility that Greece bears, for what was examined as well as for the time-consuming recovery.

These findings lead any argument in favor of austerity and over-taxation to collapse. The financial debt crisis of Greece proved to be an adventure without a happy ending story. If a benefit can be identified, it is ultimately the knowledge that it is necessary for each country to take care of its own financial health and not seek help or justice from its partners. **Διάγραμμα 6.1**
In conclusion, as history has shown, the nations that progress are not those who do not go through crises, but those who learn from them. The only assessment remaining, is going to be seen whether Greece has learned from the mistakes that were made and will progress in the future.

Βιβλιογραφία

Πηγές Δεδομένων:

- Διεθνές Νομισματικό Ταμείο: imf.org
- Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης: oecd.org
- Ελληνική Στατιστική Αρχή: elstat.gr
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία: ec.europa.eu
- Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους: <https://www.pdma.gr>
- Παγκόσμια Τράπεζα: worldbank.org
- Τράπεζα της Ελλάδος: bankofgreece.gr

Διαδικτυακές Πηγές:

- [Carmen M. Reinhart and Kenneth S. Rogoff, 2014, Recovery from Financial Crises: Evidence from 100 Episodes, Harvart University](#)
- [Prakash Kannan, Alasdair Scott, and Marco E. Terrones , From Recession to Recovery: How Soon and How Strong, IMF](#)
- [Thanh Cong Nguyen, 7/2021, Pre-crisis conditions and financial crisis duration, Phenikaa University](#)
- [What was the private sector debt restructuring in March 2012?, European Stability Mechanism](#)
- [Yannis Manuelides, 3/2017, Overview: Restructuring of Greek Sovereign Debt, Globalrestructuringreview](#)

Εργασίες:

- [Το PSI και η επίδρασή του στο ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, Πρωτόπαπας Χρήστος](#)
- [Η Οικονομική Κρίση και οι Παθολογίες της Ελληνικής Οικονομίας, Λειβαδάρος Παναγιώτης - Γαργαλιάνος Γεώργιος](#)

Βιβλιογραφία:

- Βαρουφάκης Γιάννης, 2017, Ανίκητοι ηττημένοι - Για μια Ελληνική Άνοιξη μετά από ατελείωτους μνημονιακούς χειμώνες, Εκδ. Πατάκη, Αθήνα
- Βέργος Κώστας, Ζαρωτιάδης Γρηγόρης, Ατσαλάκης Γιώργος, Γαλαριώτης Αιμίλιος, Ζοπουνίδης Κωνσταντίνος, Μαριόλης Θεόδωρος, Σώκλης Γιώργος, Λαπατσιώρας Σπύρος, Μηλιός Γιάννης, Σωτηρόπουλος Δημήτρης Π., Ντόκας Ιωάννης Γ., Ρομπόλης Σάββας, Χιόνης Διονύσιος Π., Χλέτσος Μιχάλης, Ελληνικό Χρέος η Διαιώνιση του Προβλήματος, 2018, Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα
- Αγγελάκης Γεώργιος, Ατσαλάκη Ιωάννα Γ., Ατσαλάκης Γιώργος, Γαγάνης Χρυσοβαλάντης Π., Δούμπος Μιχάλης, Δράκος Περικλής, Ζοπουνίδης Κωνσταντίνος, Λεμονάκης Χρήστος Μ., Μπάλλα Βασιλική, Μπαουράκης Γεώργιος, Πασιούρας Φώτιος, Ψιμάρνη - Βούλγαρη Φωτεινή, Μάνατζμεντ της Κρίσης, 2011, Εκδ. Σταμούλη, Αθήνα
- Ζοπουνίδης, Βασικές Αρχές Χρηματοοικονομικού Μάνατζμεντ, 2013, Εκδ. Κλειδάριθμος, Αθήνα

Διεθνής Αρθρογραφία:

- [Ana Sofia Oliveira Gonçalves, 1/2016, Two Economic Paths out of the Crisis? Greece and Portugal in comparison, Global Economic Dynamics](#)
- [Ashoka Mody, 1/2014, The ghost of Deauville, Voxeu.org](#)
- [Barbara Spinelli, 9/2015, The EU's disastrous status quo, Opendemocracy](#)
- [BBC, 6/2015, Greece debt crisis - ECB 'to end' bank emergency lending](#)
- [BBC, 7/2015, Wolfgang Schaeuble - Germany's man with a Grexit plan](#)
- [CNBC: Greece worst negotiators of 2015 - Harvard Law School](#)
- [Derek Thompson/ 5/2012, Europe Agrees - Greece Is the Laziest, Most Incompetent Nation in the EU, The Atlantic](#)
- [Economist, 2/2015, Threats and blandishments](#)

- [Economist, 7/2015, Alexis Tsipras's U-turn](#)
- [Eric Vidal, 2/2015, What the ECB is doing to Greek banks is outrageous, Business Insider](#)
- [European Council president Donald Tusk says an 'agreement' has been reached Graeme Wearden, 7/2015, Greek debt crisis: deal reached after marathon all-night summit - as it happened, The Guardian](#)
- [France24, 12/2012, Greece launches sovereign bond buyback](#)
- [Harry Papachristou, Lefteris Papadimas \(10/2012\), Clashes erupt at Greek anti-austerity protests, Reuters](#)
- [Heather Stewart, 8/2015, Memorandum of understanding: what exactly has Greece signed up for?, The Guardian](#)
- [Ian Traynor, 6/2015, Eurozone braces for Greek exit as Athens threatens to miss IMF payment, The Guardian](#)
- [Ivana Kottasova, 6/2015, Here's what Greeks think about their country, Cnn](#)
- [Jeremy Gaunt, 2/2015, Greek finance minister tests EU's ways of winning friends and influencing them, Reuters](#)
- [Jim Edwards, 6/2015, People in Greece are starting to say the words 'civil war' in a non-joke way, Business Insider](#)
- [Kerin Hope and Tony Barber, 7/2015, Syriza's covert plot during crisis talks to return to drachma, FinancialTimes](#)
- [Kimberly Amadeo, 5/2020, Greek Debt Crisis Explained, The Balance](#)
- [Kimberly Amadeo, 5/2020, Greek Debt Crisis Explained, The Balance](#)
- [Landon Thomas Jr. and James Kanter, 1/2012, European Central Bank Moves to Avoid Loss on Greek Bonds, Nytimes](#)
- [Larry Elliott, 6/2015, Why Greece might now have the upper hand in crunch talks, The Guardian](#)
- [Laura Noonan and Patrick Jenkins, 7/2015, With cash fast running out, Greek bank failures loom, CNBC](#)
- [Laurence Knight, 9/2011, Could Greece be Europe's Lehman Brothers, BBC](#)

- [Mehreen Khan, 20.2017, ECB made €7.8bn profits from Greek bond holdings, Financial Times](#)
- [NewYorkTimes, 12/2012, Το "κούρεμα" θα ήταν πιο αποτελεσματικό για την Ελλάδα](#)
- [Nicholas Watt, 9/2006, Greek economy up 25% - with a little help from prostitutes, The Guardian](#)
- [Niki Kitsantonis and Liz Alderman, 28/11/12, Greece Will Borrow to Buy Back Debt, Nytimes](#)
- [Paul Mason, 6/2015, Greece put its faith in democracy but Europe has vetoed the result, The Guardian](#)
- [Peter Bofinger, 1/2019, Many Mistakes were made with the greek crisis](#)
- [Ram Upendra Das, 10/2012, Fiscal Austerity: A deficit of common sense, Economist](#)
- [Reuters, 6/2015, What is ECB Emergency Liquidity Assistance \(ELA\)?](#)
- [Robert Peston, 2/2015, Greece saved from disaster - for two days, BBC](#)
- [Roger Aitken, 6/2015, Greek Economic Crisis: Is A 'Parallel' Currency The Answer?, Forbes](#)
- [Simone Foxman, 2/2012, Greek Protesters Try To Burn German Flag And One With Swastika In Protest Of German Domination, Businessinsider](#)
- [Steven Erlanger and Rachel Donadio, 11/2011, Greek Premier Pledges Vote in December on Debt Deal, Nytimes](#)
- [Tim Jones, 7/2105, ECB to make between €10 and €22 billion profit out of loans to Greece, Jubiledebtcapmain](#)
- [Tommas Kenny, 12/2021, What is the European Debt Crisis? , The Balance](#)
- [Von Beat Balzli, 2/2010, How Goldman Sachs Helped Greece to Mask its True Debt, Der Spiegel](#)

Άλλες Πηγές Πληροφοριών:

- Συνθήκη του Μάαστριχ: lawspot.gr
- Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας: esm.europa.eu
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: europarl.europa.eu
- Βικιπαίδεια: en.wikipedia.org
- Υπουργείο Εσωτερικών: ypes.gr
- Εθνικό Τυπογραφείο: et.gr